

BLOC I. La Revolució industrial i l'inici del creixement econòmic modern

- **Tema 1. L'evolució de l'economia mundial en el llarg termini**
- **Tema 2. Revolució industrial i industrialització**
- **Tema 3. L'origen de l'empresa industrial**

1

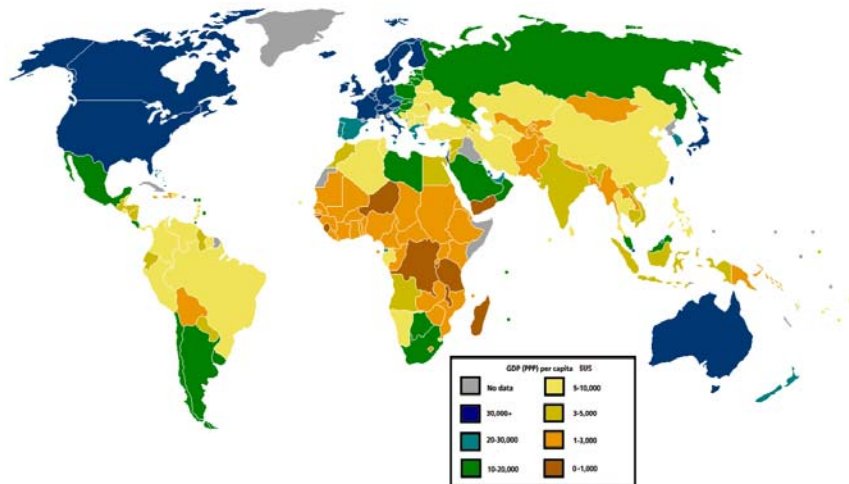
Tema 1. L'evolució de l'economia mundial en el llarg termini

- L'evolució de l'economia: indicadors (Pràctiques)
- El creixement econòmic en el llarg termini
- Les transformacions demogràfiques
- Altres límits al creixement en època preindustrial

El creixement econòmic en el llarg termini: ¿Per què les diferències de riquesa entre els països? ¿En quin moment històric es van crear les desigualtats actuals?

2

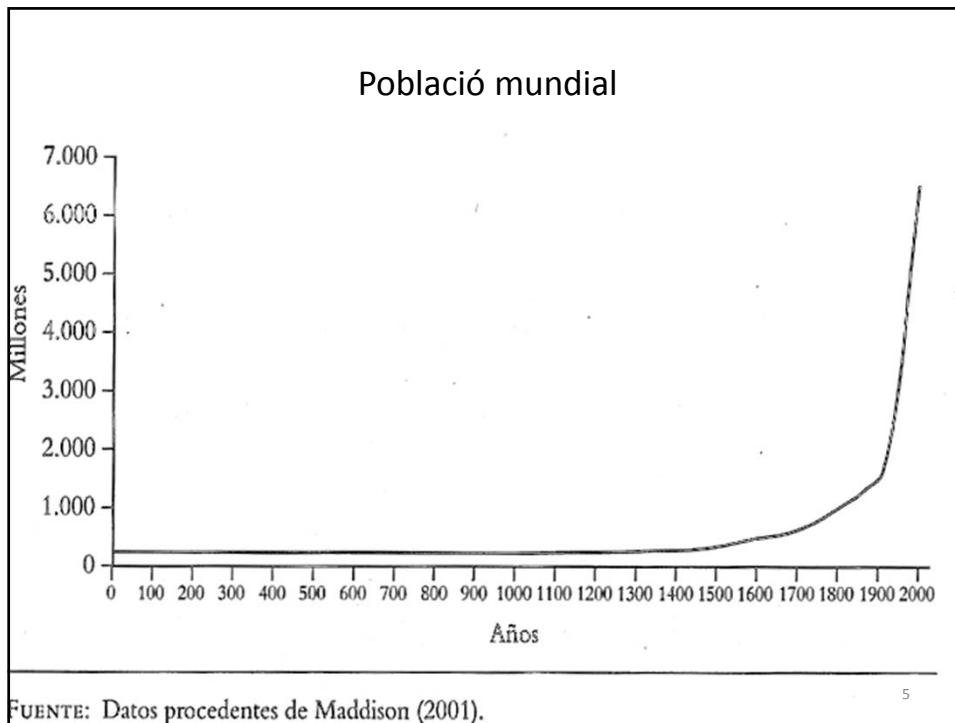
Distribució del PIB/c mundial

3

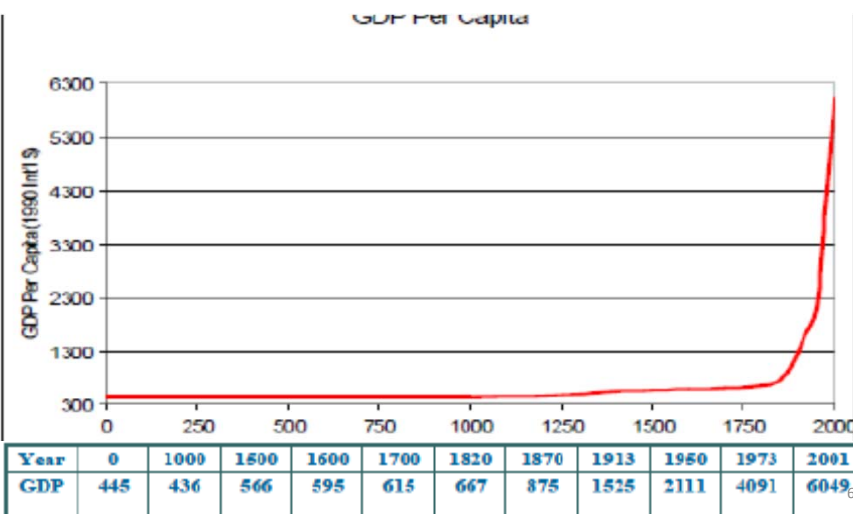
- **Un fet clau:** la Revolució Industrial (RI) britànica a la fi del segle XVIII (1760-1830).
- Des d'aleshores el PIB mundial s'ha multiplicat per 50, el nivell de vida per 9 i la població per 7.
- Creixement sostenible però amb variacions cícliques
- Fins al segle XX hi ha grans divergències. Després comença un procés de convergència entre els països industrialitzats.

4

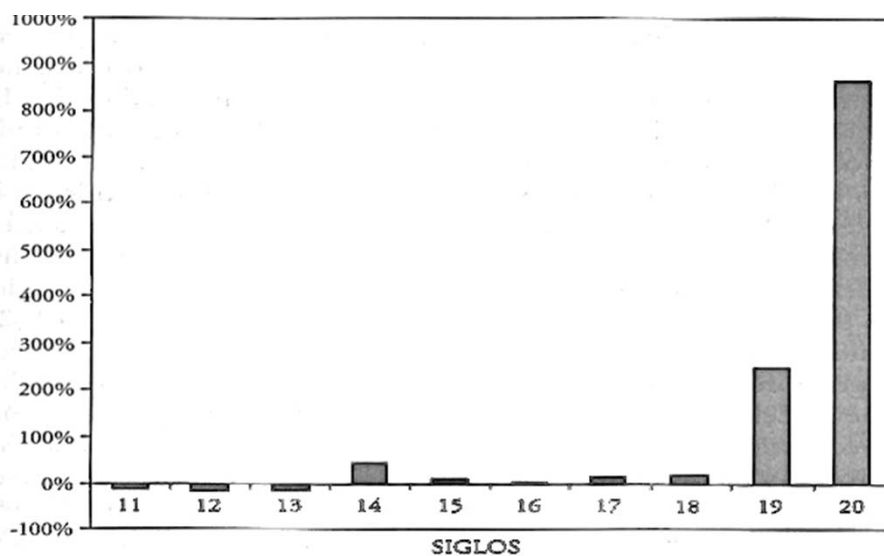

‘Creixement econòmic modern’:

Procés caracteritzat per unes elevades taxes de creixement econòmic, autosostingudes en el temps i acompanyades de canvi estructural (industrialització).

Creixement de la renda mundial per habitant (anys 1000-2000)

Fuente: Bradford De Long: *Cornucopia*, 2000.

7

Històricament des de 1500 el nivell de renda ha augmentat, però...

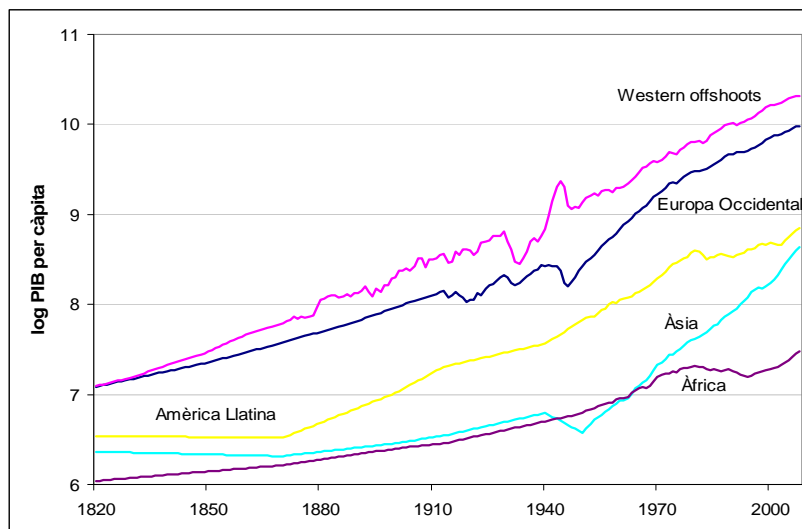
- La renda ha crescut més ràpid en els països que ja eren rics el 1500.
- La desigualtat és major ara que el 1500.
- Com que no totes les regions es van sumar amb igual intensitat ni al mateix temps a la industrialització: desiguals taxes de creixement = **DESIGUALTAT**.

PNB/c en \$ de 1990

	1500	1820	1913	1998
UK	714	1.707	4.921	18.714
Italy	1.100	1.117	2.564	17.759
China	600	600	552	3.117
India	550	533	673	1.746
Japan	500	669	1.387	20.413

8

Evolució del PIB/c en diverses zones del món, 1820-2008.

Western Offshoots (Noves Europes): Estats Units, Canadà, Austràlia, Nova Zelanda

9

¿Per quina raó el creixement econòmic va ser tan lent abans del XIX?

La resposta està en la relació entre l'evolució de la **població** respecte dels **recursos**.

10

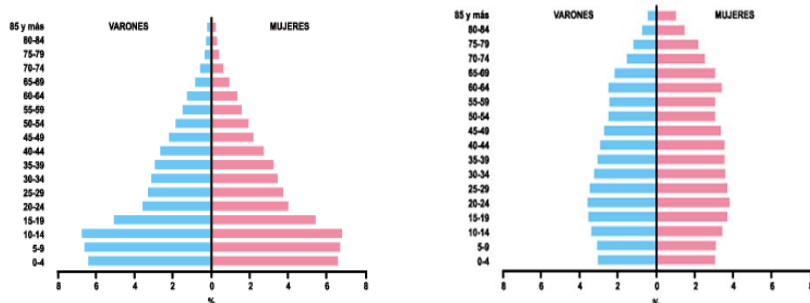
El model demogràfic antic:

- Alta **natalitat** (35-40 per mil) i alta fecunditat: les dones casades als anys 20 solien tindre una mitjana de 6 fills.
- Baixa **esperança** de vida: 25 anys a començaments del segle XVIII.
- Alta **mortalitat** (30-35 per mil, especialment la infantil):
  - Incidència de les malalties per les males condicions higièniques i la nutrició.
  - Aquests factors higiènics i de salut provocaven crisis de mortalitat, i de tant en tant mortalitats encara més extraordinàries degudes a epidèmies (pesta negra).

Molta gent jove en edat reproductora, amb molts fills (estructura d'edats de la piràmide de població amb gran potencial de creixement).

EDAD	RÉGIMEN DEMOGRÁFICO ANTIGUO	ESPAÑA, AÑO 2000
0	1000	1000
1	770	996
20	500	991
50	300	951
80	35	537
<i>Esperanza de vida al nacer</i>	25	80

- Amb aquestes condicions el creixement natural de la població era molt baix i lent: 0,073% anual a Europa abans de 1750.
- Amb aquest ritme es requerien més de 700 anys per a duplicar la població.

L'explicació **malthusiana**: població, aliments i creixement econòmic.

En el context de les societats agràries preindustrials...

La disponibilitat d'aliments limita el creixement de la població: l'oferta d'aliments augmenta de manera aritmètica per l'existència de **rendiments decreixents** en l'agricultura mentre que la població ho fa en progressió geomètrica.

13

- Segons **Malthus**, augmentar de manera indefinida la producció d'aliments no era possible a causa de la impossibilitat d'incrementar la productivitat de la terra (*rendiments decreixents*): **cicles** positius i cicles negatius.
- L'oferta d'aliments tendeix a estancar-se, cosa que incideix en l'evolució de la població. Per tant, l'increment de la població es veu frenat per la reduïda capacitat d'ampliar la producció d'aliments.
- **L'equilibri** entre població i recursos (oferta d'aliments): mecanismes que afectaven la natalitat i la mortalitat.

14

Mecanismes d'ajustament del model malthusià (sostre malthusià):

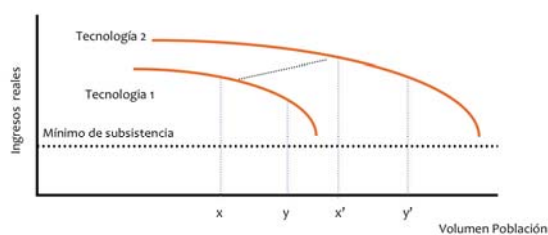
- Mecanismes **preventius**, que afectaven la natalitat (edat de matrimoni, celibat).
- Mecanismes **compulsius**, que afectaven la mortalitat en relació amb els menors salaris i l'augment del preu dels aliments (caresties, desnutrició crònica, malalties endèmiques, epidèmies, etc.). Forta incidència de la mortalitat infantil.

15

Ara bé, ¿quines coses van **canviar** des de la industrialització que van permetre trencar el **sostre malthusià**?

- L'impacte del canvi tecnològic. Un canvi tècnic –com així va ocórrer– incideix en la productivitat de la terra.
- L'impacte dels fluxos migratoris. El model malthusià sols funciona amb poblacions tancades.
- Possible control de la natalitat.
- Noves formes d'aconseguir ingressos.

Fuente: Wrigley (1993)

16

El fort increment demogràfic es va produir mitjançant l'anomenada transició demogràfica

- Procés pel qual les poblacions –primer les europees– van transformar el seu patró de comportament de la població des d'un model demogràfic antic a un de progressivament més modern.
- Aquesta **transformació** va canviar radicalment els fenòmens que determinen el creixement de la població, essencialment natalitat i mortalitat.
- La transició demogràfica va ser **desigual** en el temps i l'espai tenint en compte la **precocitat britànica**. Avui encara hi ha parts del món que tenen un règim demogràfic antic o estan en diferents fases de la transició.

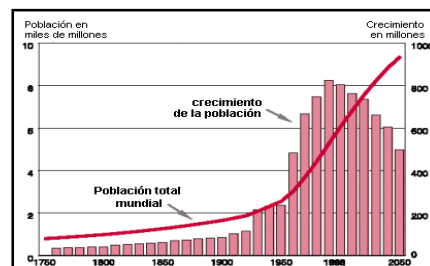
	Inici-Fin de la transició	Duración en años	Multiplificador
SUECIA	1810-1960	150	3,83
ALEMANIA	1876-1965	90	2,11
ITALIA	1876-1965	90	2,26
RUSIA	1896-1965	70	2,05
FRANCIA	1785-1970	185	1,62
CHINA	1930-2000	70	2,46
TAIWAN	1920-1990	70	4,35
MÉXICO	1920-2000	80	7,02

17

La transformació demogràfica ha permès...

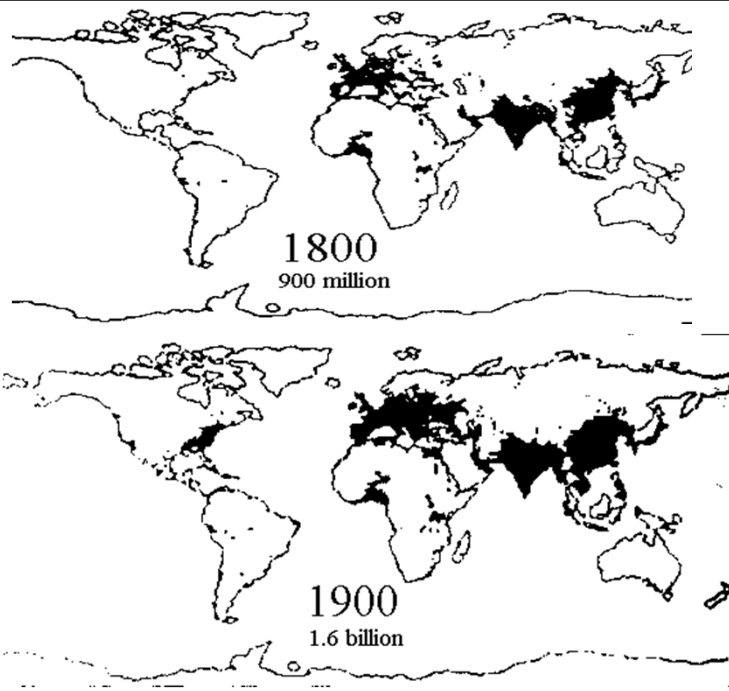
- Un creixement **accelerat** de la població mundial que trenca amb la dinàmica de creixement lent dels segles anteriors.
- Aquest fenomen constitueix una **revolució demogràfica** i s'ha dut a terme en paral·lel a la implantació de les pautes de creixement econòmic modernes al llarg dels segles XIX i XX.

	10.000 a.C.	0	1750	1950	2000
Población, millones	6	252	771	2.530	6.325
Incremento anual (%)	0,008	0,04	0,06	0,6	1,8
Tiempo en duplicar (años)	8.369	1.854	1.083	116	38
Esperanza de vida	20	22	27	35	58

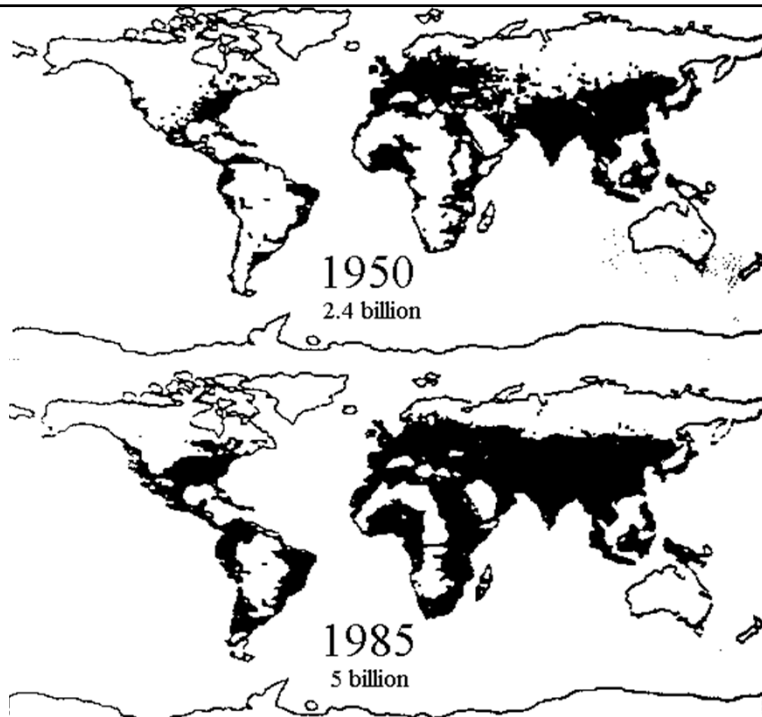

18

Evolució de la població mundial

Evolució de la població mundial

Principals trets de la transició demogràfica

- Disminució de la **mortalitat**.
  - Disminució de la intensitat i la freqüència de les crisis de mortalitat (millora de la nutrició i dels nivells de vida).
  - Va disminuir la mortalitat ordinària a causa dels progressos en l'organització socioeconòmica i gràcies al paper de les institucions en el control i l'eliminació de malalties infeccioses.
  - Progrés de la medicina i de les tècniques alimentàries: disminució de riscos a totes les edats i grups de causes de mort.
- Descens de la **natalitat/fecunditat**: factors biològics i socials.
  - Posterior a la caiguda de la mortalitat. Generalització en els països europeus: últim terç del segle XIX i primer del XX.
  - Factors biològics.
  - Factors socials: control voluntari, estructura ocupació, importància de la instrucció-educació, etc.

21

Altres límits al creixement en època preindustrial...

- **Organització econòmica** de la societat **feudal** (del segle VI al XVIII, fins i tot XIX per a alguns països).
- **Economia bàsicament agrària** (principal factor de producció: la terra).
- **Tecnologia escassa**:
  - ús limitat del capital
  - ús limitat d'energia
  - mètodes de creixement extensiu
- **L'escassa capacitat d'acumulació d'excedents** en relació amb l'escàs funcionament dels mecanismes de mercat.

22

La grandària del mercat:

- Mercats locals: baixos diferencials de preus.
- Mercats llunyans: cost de transport + peatges–aranzels.
- Falten incentius per a produir per al mercat.

Organització institucional poc incentivadora del creixement:

- Repartiment desigual de la propietat i de la renda. Els camperols tenien insuficient terra: arrendaven petites parcel·les.
- Ús col·lectiu sobre els drets de propietat privada: terres comunals i camps oberts.

Resultat: Escàs increment de la productivitat i creixement econòmic limitat.

BLOC I. La Revolució industrial i l'inici del creixement econòmic modern

- Tema 1. L'evolució de l'economia mundial en el llarg termini
- Tema 2. Revolució industrial i industrialització
- Tema 3. L'origen de l'empresa industrial

Tema 2. Revolució industrial i industrialització

Els efectes de la Gran Divergència.

La Revolució Industrial.

La innovació tècnica: Divisió del treball i màquina de vapor.

La difusió de la industrialització.

1. Els efectes de la Gran Divergència

- Creixement econòmic lent previ a **1800** aprox.
- El creixement econòmic posterior: desigual en el temps i espai: **DESIGUALTAT**.
- La millora tecnològica i la transició demogràfica (trencament de la trampa malthusiana) expliquen l'augment en els últims segles.
- La Gran Divergència, encara que anterior, es va consolidar en el període 1300/1500-1800, sobretot quant als dos potencials candidats a la RI: Àsia i Europa.
- A Europa, destacaven les **ciutats italianes** del nord, convertides en centre econòmic del continent.
- Dues ciutats escapen a la tendència decreixent: Londres i Amsterdam...: salaris superiors als de la resta del món (segles XVII i XVIII), que es mantenen a nivell de subsistència.

- **1700-1800: Anglaterra i Holanda:** població creixent i un manteniment dels salaris: superació de la *trampa malthusiana*.
- A finals del segle XVIII ja s'ha produït la **Gran Divergència** (abans de l'arribada de la RI): l'**Europa Atlàntica** té un nivell de vida superior al de **la resta d'Europa i Àsia**.
- El centre econòmic passa del Mediterrani a l'Atlàntic: **Anglaterra i Holanda** es convertiren en economies de **salaris elevats**.
Algunes **raons**:
- a) L'**expansió comercial atlàntica i índica**: nous mercats i matèries primeres abundants (l'Imperi britànic).
- b) Major **taxa d'urbanització**: activitats vinculades al comerç, productivitat i salaris més elevats que en l'agricultura.
- c) Adopció majoritària de frens preventius i **Transició Demogràfica** primerenca.

 La Gran Divergència és també una causa de la RI.

2. Revolució industrial i creixement econòmic

- Procés de **transformació econòmica estructural** iniciat a Anglaterra entre **1760 i 1830**.
- Abans de **1820/30** els efectes agregats en l'economia o en el sector industrial **no foren especialment significatius** (*Pràctica 2*).
  - Tot i que algunes indústries creixeren espectacularment els seus efectes multiplicadors foren limitats perquè inicialment eren petites.
  - En termes de Renda p/c la RI a l'inici fou relativament reduïda i localitzada.
- Abans que els efectes foren generalitzats, a partir de **1820**, cal considerar **GB** com un **sistema econòmic dual**.

- La RI va implicar un **canvi històric fonamental**, ja que a llarg termini...

- Es produïren **transformacions** econòmiques **estructurals** en la distribució del producte i del treball: pas d'una economia dependent de l'agricultura a una altra basada en el treball industrial (*canvi estructural*).

- Es transforma el **creixement econòmic**: davant el model preindustrial es produeix un sostingut i accelerat creixement econòmic en el llarg termini.

GB, 1760-1850

	PIB per càpita
1760	1.803
1780	1.787
1800	1.936
1820	2.099
1830	2.209
1850	2.846

Crafts (1997)

- Principals **trets**:

Aplicació noves tecnologies.
Nova organització de les formes de producció.

- Canvis en l'**organització industrial**

- L'estructura i la mida de les empreses.
- Aparició del sistema fabril i les grans empreses.
- Substitució de mà d'obra per màquines.
- Descens del preu dels béns: increment de la demanda.

- Canvis **tècnics**

- La base de la RI fou la invenció i la difusió dels nous coneixements tecnològics.
- Les innovacions es produïren no sols en l'àmbit tècnic sinó també en l'organització del treball i les tècniques de comercialització i distribució.

Efectes de la industrialització sobre el creixement econòmic. Un procés desigual.

CANVI ESTRUCTURAL DE L'ECONOMIA BRITÀNICA, 1700-1840 (%)

	1700	1760	1800	1840
Ocupación masculina en la agricultura	61,2	52,8	40,8	28,6
Ocupación masculina en la industria	18,5	23,8	29,5	47,3
Parte de la renta producida por la agricultura	37,4	37,5	36,1	24,9
Parte de la renta producida por la industria	20	26	19,8	31,5
Consumo/renta	92,8	73,6	76,3	80,1
Inversión/renta	4	6,8	8,5	10,8
Exportación/renta	8,4	14,6	15,7	14,3
Población urbana	17	21	33,9	48,3

DISTRIBUCIÓ DE LA MÀ D'OBRA BRITÀNICA, 1801-1901 (%)

	1801	1821	1841	1861	1881	1901
Agricultura, silvicultura, pesca	35,9	28,4	22,2	18,7	12,6	8,7
Manufactura y minería	29,7	38,4	40,5	43,6	43,5	46,3
Comercio y transporte	11,2	12,1	14,2	16,6	21,3	21,4
Servicios públicos y privados	23,2	21,1	23,1	21,1	22,6	23,6
Total	100	100	100	100	100	100

Font: Crafts (1985) i Feinstein (1988)

Taxa de creixement anual del PIB/c

	1500-1700	1700-1820	1820-1913	1913-1950	1950-1998
Gran Bretaña	0.31	0.34	0.96	0.80	2.10
Francia	0.15	0.18	1.13	1.12	2.77
Italia	0.00	0.01	0.90	0.85	3.44
Holanda	0.52	-0.12	0.86	1.07	2.56
Portugal	0.15	0.10	0.27	1.38	3.89
España	0.13	0.14	0.81	0.17	3.78
China	0.00	0.00	-0.08	-0.62	4.17
India	0.00	-0.03	0.25	-0.23	2.18
Indonesia	0.01	0.04	0.42	-0.20	2.74
Brasil	0.17	0.12	0.24	1.97	2.50
México	0.15	0.24	0.89	0.85	2.18
Estados Unidos	0.14	0.73	1.56	1.61	2.21
Irlanda	0.15	0.17	1.23	0.63	3.53

CREIXEMENT DE L'ECONOMIA MUNDIAL, 1820-1998

	Cifras absolutas			Tasas de crecimiento	
	1500	1820	1998	1500-1820	1820-1998
Población mundial, millones	425	1.068	5.907	0.29	0.98
PIB mundial, miles de millones \$ de 1990	247	694	33.726	0.33	2.21
PIB per cápita, \$ de 1990	565	667	5.709	0.05	1.21
Exportaciones mundiales, miles mill. \$ 1990	n.d.	7	5.817	n.d.	3.85

Font: MADDISON (1997, 2001)

	Población				
	(millones)		% del total mundial		¿por cuánto se ha multiplicado?
	1820	1992	1820	1992	1992
Europa Occidental	103	303	10%	6%	1820 X 3
Nuevos países occidentales	11	305	1%	6%	1820 X 28
Europa Meridional	34	123	3%	2%	1820 X 4
Europa Oriental	80	431	8%	8%	1820 X 5
América Latina	20	462	2%	8%	1820 X 23
Asia y Oceanía	736	3.163	69%	58%	1820 X 4
África	73	656	7%	12%	1820 X 9
Total Mundial	1.068	5.441	100%	100%	1820 X 5

Fuente: Maddison (1997)

	PIB				
	(miles de millones de dólares de 1990)		% del total mundial		¿por cuánto se ha multiplicado?
	1820	1992	1820	1992	1992
Europa Occidental	133	5.255	19%	19%	1820 X 40
Nuevos países occidentales	14	6.359	2%	23%	1820 X 454
Europa Meridional	27	1.016	4%	4%	1820 X 38
Europa Oriental	69	2.011	10%	7%	1820 X 29
América Latina	14	2.225	2%	8%	1820 X 159
Asia y Oceanía	405	10.287	58%	37%	1820 X 25
África	33	842	5%	3%	1820 X 26
Total Mundial	695	27.995	100%	100%	1820 X 40

Fuente: Maddison (1997)

2. Les innovacions tècniques: màquina de vapor i divisió del treball

- El **canvi tècnic** com un dels elements principals que expliquen l'augment de la **productivitat** durant la RI:
  - Més producció i mateixos treballadors, augment de productivitat.
  - Més producció i mateixos costos, descens de preus.
  - Preus més baixos, augmenta la demanda.
- Les innovacions es produïren en distintes **fases**:
  - Innovacions en la producció (màquines).
  - Innovacions en l'energia (vapor).
  - Innovacions en les matèries primeres (carbó, cotó, ferro).
- El canvi tècnic ha de ser entès en **sentit ampli**: també organització, comercialització i distribució.
- Protagonistes: cotó, ferro, màquina de vapor i ferrocarril.

- Distinció entre invenció, innovació i difusió en relació també amb elements institucionals.
- R.I. (Landes):
  - a) **Substitució** de l'esforç humà per màquines ràpides, precises, constants i incansables.
  - b) **Substitució** de les fonts orgàniques d'energia per les inorgàniques.
  - c) **Utilització** d'una major varietat de matèries primeres i substitució de les substàncies vegetals o animals per les minerals.

¿Per què a GB? ¿Per què a finals del XVIII? ¿Per què es van substituir treballadors per màquines?

a) La **demanda de tecnologia**: preus relatius dels factors de producció.

b) **L'oferta de tecnologia**: Revolució científica.

c) **Altres factors**:

- Institucionals
- Geogràfics
- Protoindustrialització i Revolució Agrícola
- Revolució Industrial i en el consum (expansió comercial)
- Creixement de la demanda (població + salaris)

La demanda de tecnologia

- Preus relatius de les entrades de producció (*inputs*).
Combinació de:
  - **Salaris elevats + energia barata** (carbó mineral).
  - **Incentiu** per a substituir el factor de producció car (treball) per aquells que eren més barats (capital, energia).
- Des d'un punt de vista empresarial, el desenvolupament i l'aplicació de les innovacions sols es dugueren a terme quan hi ha un **benefici-guany**: Si hi ha èxit => patent que assegura els ingressos i compensa els costos invertits en el desenvolupament de la innovació.
- A finals del XVIII sols a Gran Bretanya es donaven les condicions per a dur a terme les innovacions.

- ¿Com es va convertir Gran Bretanya en una economia de **salariis elevats**?
  - L'**expansió comercial**: activitats vinculades al comerç
=> transport, finances, assegurances...
  - Activitats urbanes
=> creixement de les ciutats:

elevat grau d'urbanització

Habitants d'algunes de les principals ciutats europees, finals del segle XVIII.

	Miles de habitantes
Londres	1.117
París	547
Nápoles	350
Moscú	250
Viena	247
St. Petersburgo	220
Ámsterdam	201
....	
Barcelona	115

- ¿Per què el carbó mineral britànic era barat?
  - Abundància en la **dotació de carbó**.

- ¿Per què es va substituir la fusta (carbó vegetal) per carbó mineral?

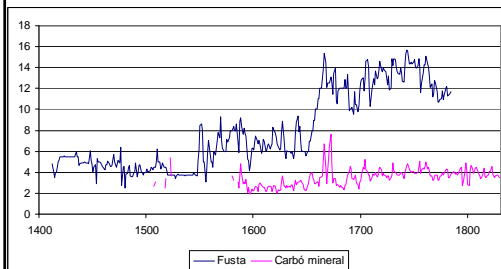
– **Desforestació**

Output de carbó mineral

	000 toneladas	% Europa
Austria	3.189	2,7
Bélgica	9.611	8,0
Francia	8.304	6,9
Alemania	16.731	13,9
Gran Bretaña	81.327	67,6
Hungría	475	0,4
Italia	34	0,0
Rusia	300	0,2
España	340	0,3
Suecia	26	0,0

Preus reals de la fusta i el carbó a Londres.

L'oferta de tecnologia: la revolució científica

- **Èxit de GB:** els britànics demostraren major eficiència per a **adaptar** les lleis de la naturalesa a les necessitats econòmiques –un gran nombre d'importants invencions s'aplicaren amb més èxit a GB que en altres països europeus.
- Les exportacions de tecnologia britànica al continent trobaren molts obstacles: el retard en la **difusió** de la tecnologia britànica ha de relacionar-se amb el retard industrial del continent.
- No inventaren més però tingueren una major capacitat per a posar en pràctica les noves tècniques: fou clau la **massa crítica d'experts** en coneixement tècnics de caràcter pràctic (instruments de precisió, construcció naval, rellotgeria, etc.). A més, hi hagué una col·laboració més gran amb enginyers i homes de negocis.
- Anglaterra: creació **d'institucions** com les societats científiques (*Royal societies*) que afavorien el contacte més estret i un intercanvi d'informació entre inventors i industrials.

Altres factors per a explicar la RI a GB.

- **Les institucions.**
- **Factors geogràfics:** insularitat i rius navegables (+ infraestr.) => xarxa de comunicacions => baixos **costos de transport**.
- **Dotació de recursos naturals:** Abundància de **carbó i ferro**.
- **Increment de la demanda: Transició demogràfica + salaris elevats:** augment del mercat intern => augment de la demanda interna + Transformacions **agràries**.
- **Expansió comercial i Imperi:** obtenció de matèries primeres i augment de la demanda externa.
- **Protoindustrialització** i tradició manufacturera anterior (*putting-out system*).

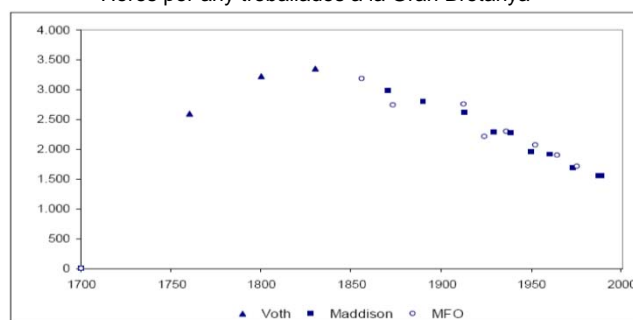
Les institucions

- Les institucions poden contribuir a elevar la taxa d'activitat innovadora i d'acumulació de capital.
- A GB la millor especificació dels **drets de propietat** respecte del continent permetia una organització econòmica més eficient. Precoç transició des d'institucions feudals cap a **institucions capitalistes**.
  - Rebaixaven els costos de transacció.
  - Permetien mercats més integrats.
- Drets de propietat.
  - **Innovació** (patents i marques).
  - **Terra**: defensa dels tribunals de la propietat privada en contra dels usos comunals anteriors.

- En comparació amb el continent GB demostrà un gran respecte per la **iniciativa** individual, la propietat **privada**, i la **llibertat** dels homes de negocis.
- També GB disposava d'una **Administració pública** més moderna i professional, sobretot en les finances públiques (el sistema fiscal era el més avançat: absència d'impostos confiscatoris).
- Sistema polític basat en el poder parlamentari: estabilitat política favorable a la inversió.
- ¿Nivell més alt d'**alfabetització**? No hi ha certesa sobre la direcció de la causalitat, ja que encara que la industrialització va afectar el sistema educatiu no tota l'alfabetització s'adquiria a l'escola.
- GB tenia una **mobilitat social** més alta **abans i durant** la RI.

- **L'increment de la demanda:** 3 factors:
  - Transició demogràfica primerenca (tema 1).
  - Revolució industrial i augment del consum.
  - Revolució agrària: l'agricultura empresarial.
- La **revolució industrial:** Davant les noves oportunitats de consum vinculades al comerç els treballadors anglesos augmentaren el seu esforç laboral: Més hores de treball i incorporació del treball femení i infantil.

Hores per any treballades a la Gran Bretanya

Voth (2004)

Els canvis en la població i l'expansió de la demanda han de relacionar-se amb la transformació agrícola...

- El *Norfolk System* com a integrant de la **revolució agrària** del segle XVIII: substitució d'uns drets de propietat per uns altres: a llarg termini incentivaren més el creixement econòmic (**privatització** de la terra comunal: *enclosures*).
  - Increment de la productivitat i de la producció: efectes sobre l'oferta d'aliments.
  - Augment de la renda familiar: augment de l'amplària i la profunditat del mercat.
  - Augment de la demanda de béns de consum: importància dels mercats interns.
  - La productivitat agrícola va créixer després de 1800 i van permetre la reassignació de factors de producció de l'agricultura a la indústria. Efectes sobre la mà d'obra.

- Tot plegat, l'augment de la **productivitat agrícola** fou potenciat en part per la RI.
  - La modernització del transport.
  - Factors productius millors i més barats per a l'agricultura.
- ¿Quin és el paper de l'agricultura en el procés d'industrialització?

Kuznets: Les 3 **funcions** que ha de complir l'agricultura per a ser un factor positiu del creixement econòmic són:

- Alimentar una població que cada volta produeix menys aliments
=> augmentar la productivitat: produir més amb menys recursos.
- Alliberar mà d'obra i capital per a la indústria.
- Oferir un mercat als productes industrials => augment de la demanda.

Manufactura prèvia – el sistema a domicili preindustrial

1) Aparició dels primers empresaris-comerciants: Els comerciants buscaven oferir productes més barats a la població amb menor renda. Necessitaven: productors independents (no sotmesos al gremi) i reduir els costos de producció.

2) L'ús de treball rural en un sistema d'indústria a domicili:

- La mà d'obra era rural, el treball es desenvolupava a la pròpia llar.
- Existia una àmplia oferta de mà d'obra:
  - L'oferta de mà d'obra era elàstica.
  - El cost d'oportunitat de produir manufactures en el món agrari era zero, perquè la mà d'obra estava subocupada durant els temps inactius del cicle agrari.
Alternatives: restar inactiva o emigrar.

3) Producció de béns de consum massiu i barats: productes de baixa qualitat, heterogenis en qualitat i destinats a mercats de renda baixa.

4) La producció estava destinada a mercats regionals o internacionals.

- **Procés gradual** => els dos sistemes de producció (dispersió vs. concentració) convisqueren durant moltes dècades: sectors dinàmics amb innovacions tecnològiques => fàbriques; sectors tradicionals => formes de producció més tradicionals.
- **Avantatges del *putting-out system***
  - Evitava el control dels gremis.
  - Costos baixos.
  - Els treballadors rurals treballaven en els seus domicilis amb les seues pròpies eines i telers: preu baix per peça elaborada per a complementar ingressos.
  - Flexibilitat per a l'empresari davant la fluctuació de la demanda, **PERÒ**... dificultats davant increments majors de la demanda: colls d'ampolla/frau, costos marginals més alts, etc.

La innovació tècnica: Divisió del treball i màquina de vapor

“La fàbrica representava una forma radicalment nova d'organitzar la producció de béns manufacturats: era un establiment on es concentrava la mà d'obra, organitzada sobre la base d'una divisió del treball, en què el procés productiu està mecanitzat amb maquinària accionada per fonts d'energia no animal, tot sota l'autoritat d'un empresari.”

VALDALISO y LÓPEZ: *Historia económica de la empresa*, Barcelona, Crítica, 2000, p. 178

La fàbrica representava avantatges per als empresaris:

- Més control sobre el treball en concentrar-se en un mateix espai físic susceptible de fèrria disciplina i vigilància.
- Millorar el control de la qualitat del producte final.
- Menors costos de transport.
- Espai més adequat per a la introducció de maquinària hidràulica o de vapor.
- Més eficiència productiva gràcies a l'especialització i l'estandardització.
- Aprofitament de les economies d'escala amb establiments més grans.

- Organitzacions més eficients des d'un punt de vista institucional i de funcionament => estructura jerarquitzada: reducció de costos de transacció.

¿I els inconvenients?

- Inversió en capital fix més elevada.
- Pagament de salaris.
- Riscos superiors als assumits pels empresaris del *putting-out system*.

- Per als **treballadors...**

- Mà d'obra => aporta força de treball a canvi d'un salari regular per hora treballada.
- Allargament de la jornada laboral.
- El ritme de treball l'imposen les màquines i el patró, a diferència de la manufactura domèstica.
- Treballs que requereixen –sobretot en les primeres fases– menys qualificació.
- Les fàbriques i la ciutat: escassa higiene i deficients condicions de salubritat.
- La proletarització de la mà d'obra: aparició de la consciència de classe => moviments socials i polítics.

El pas del *putting-out system* al sistema fabril

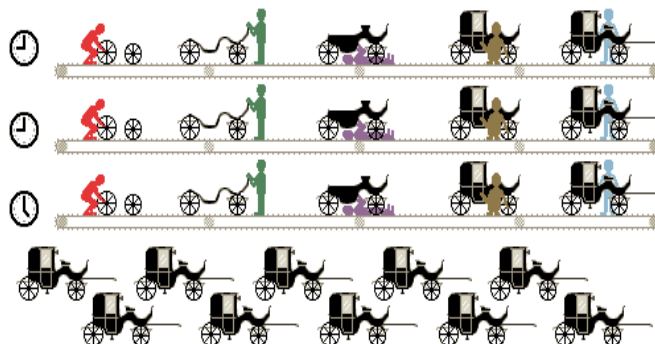
	<i>Putting out system</i>	<i>Factory system</i>
Avantatges	Menors salaris (x peça). Menor inversió capital fix. Menor risc i major versatilitat davant les oscil·lacions de la demanda.	Major control del treball (disciplina). Major control de la qualitat. Menors costos de transport i transacció. Més possibilitats d'especialització i mecanització.
Inconvenients	Menor control del treball. Majors costos de transport, vigilància i transacció. Rigidesa de l'oferta davant les oscil·lacions de la demanda.	Majors salaris (x temps). Major inversió capital fix. Major risc de proletarització de la mà d'obra, llargues jornades de treballs monòtons, especialitzats i mal pagats.

Els avantatges de l'especialització

Una persona que realitza las cinco fases necesarias en la fabricación de un producto sólo puede fabricar una unidad.

Cinco personas, cada una de ellas especializadas en una de las fases de fabricación, fabrica diez unidades en el mismo tiempo.

Efectes del canvi tècnic:

- Descens dels **preus** a causa del creixement de la productivitat.
- La taxa d'**inversió** respecte al PNB va augmentar durant la RI de manera continuada (per a Lewis-Rostow es va duplicar; per a Crafts va passar del 5,7 a l'11,7 entre 1760 i 1820).
- En la indústria i el comerç la relació del capital circulant amb el fix va descendir. El **capital fix** en la indústria: 30% en 1760; 50% en 1860.
  - Millores en el transport i les comunicacions.
  - Reducció de la necessitat de tenir estocs.
  - Economies d'escala: les empreses grans necessiten menys capital circulant per unitat de producte que la indústria domèstica/dispersa.

- La taxa de creixement de la producció per treballador fou del 0,9% anual.
  - 0,2% atribuïble a l'acumulació de capital.
  - 0,7% atribuïble a l'increment de la productivitat.
  - El capital era el portador del progrés tècnic.

ESTIMACIONS DEL CAPITAL FIX EN LA INDÚSTRIA BRITÀNICA, milions de £

	1700	1800	1830	1860
Total stock de capital físic	449	637	1018	2034
Edificis	52	79	147	276
Maquinària	32	57	112	308
Capital industrial/stock capital físic	18,7	21,4	25,4	28,7

Font: Feinstein (1988)

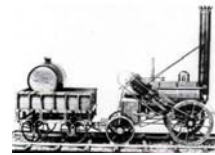
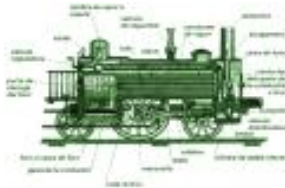
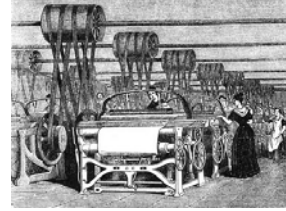
PREUS RELATIUS DE DIFERENTS BRANQUES DE LA INDÚSTRIA BRITÀNICA, 1770=100

	1801	1831
Algodón	123.6	66.2
Lana	125.6	113.4
Lino	101.1	99.3
Seda	200	144.4
Cuero	129.3	123.8
Jabón	161.9	115.5
Carbón	116.7	133.3
Hierro	59.2	30.1
Cobre	256.2	129.2
Construcción	150	178.8
Cerveza	135.3	255.9
Velas	134.5	94.8
Papel	300	193.8

Font: Crafts (1985)

El vapor i el cotó, pioners

- L'energia de **vapor** va ser la protagonista per excel·lència del canvi tècnic de la RI.
  - Permet el moviment continu i inesgotable des d'una font de calor. Moviment ràpid.
  - Utilitza carbó, abundant a GB.
- Inicialment la màquina de vapor es va pensar per a la mineria, però va tenir les seues aplicacions més significatives en els **transports**:
  - Increment substancial de la productivitat total.
  - Descens costos.
  - Especialització regional.
  - Millor assignació de recursos.

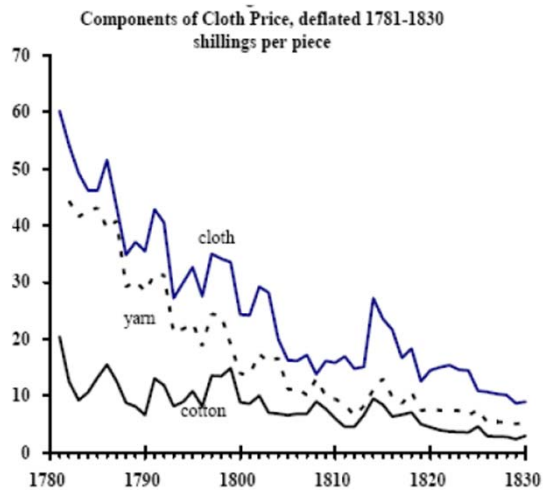
La màquina de vapor i algunes de les seues aplicacions:

en termes de **productivitat** el millor exemple d'aplicació tècnica de la màquina de vapor va ser el **transport**.

Pel que fa a la **indústria cotonera**...

- Va ser la primera a mecanitzar-se totalment (en totes les seues fases): la **primera indústria moderna**.
- Facilitat de producció en sèrie, a més de ser un bé de primera necessitat: **increment** de la seua **producció**.
- La mecanització de la producció va multiplicar la **productivitat del treball** i va produir un fort descens dels **preus**.
- Cap a 1830 s'havia convertit en la branca industrial que més contribuïa al valor afegit del sector tèxtil (25/30%).
- Va estimular l'avanç tecnològic **ENCARA QUE NO** de les indústries pesades.

Efectes de la mecanització sobre **preu** i **producció** cotonera

Anys	Mitjana del període
1741-1750	945
1791-1800	13.545
1801-1810	30.100
1811-1820	44.400
1831-1840	161.800
1841-1848	241.200

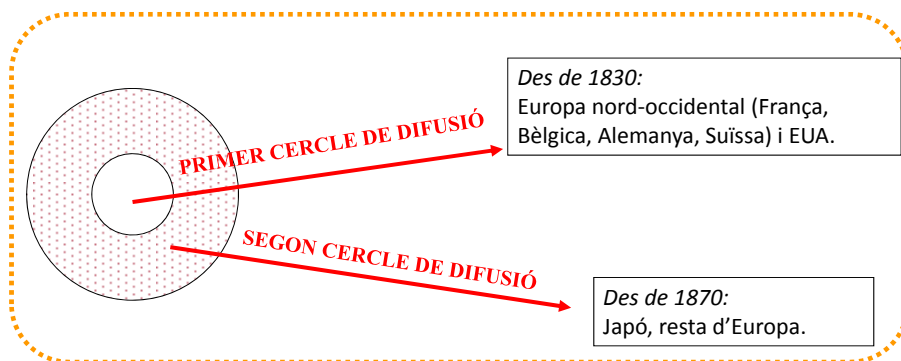
- **La siderúrgia.** Nous procediments. 3 finalitats:
  - Incrementar el volum de ferro obtingut.
  - Abaratar el procés d'obtenció amb la substitució de carbó vegetal per carbó mineral.
  - Disminuir el temps de producció i el carbó necessari.
- Les innovacions van permetre atendre la forta demanda de ferro que va generar la RI (maquinària, construcció, ponts...).
- De la farga tradicional, manual, amb llenya... a la siderúrgia industrial.

4. Difusió de la industrialització

- La difusió de la industrialització es va produir des de GB en successives onades:
  - **First comers:** durant la 1a meitat del segle XIX, Bèlgica, N. de França, Suïssa, Alemanya, Holanda. A més es va produir el salt a la costa est dels EUA. Durant la 2a meitat del segle: països escandinaus i altres regions no europees.
  - **Late comers:** finals del segle XIX i principis del XX, Imperi austrohongarès, Itàlia, Rússia, Espanya.
- GB va mantenir durant bona part del segle XIX el seu **lideratge:**
  - GB va definir la frontera tecnològica –i la va fer avançar.
  - Lideratge quasi monopolístic en determinats sectors: mineria de carbó, de ferro, producció tèxtil, exportacions, etc.
  - Londres (la City) es va convertir centre comercial i financer del món.

Progressivament **altres països** es van anar industrialitzant i sumant-se a la senda del creixement econòmic modern.

CERCLES DE DIFUSIÓ DE LA REVOLUCIÓ INDUSTRIAL

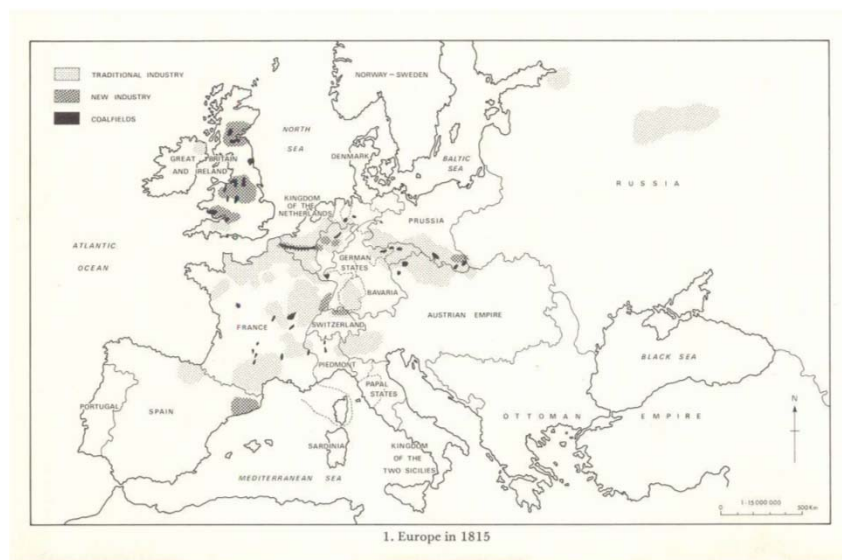
- El **lideratge** britànic va impulsar la difusió pròpia en bona mesura estimulada pels governs:
  - Supervivència econòmica: la producció industrial britànica amenaçava la conservació de les manufactures tradicionals, incapaces de competir en preus.
  - Amenaça tecnològica.
  - Ineficàcia de les barreres comercials, de caràcter mercantilista.
  - Absència de tecnologies alternatives fins a finals del segle XIX.

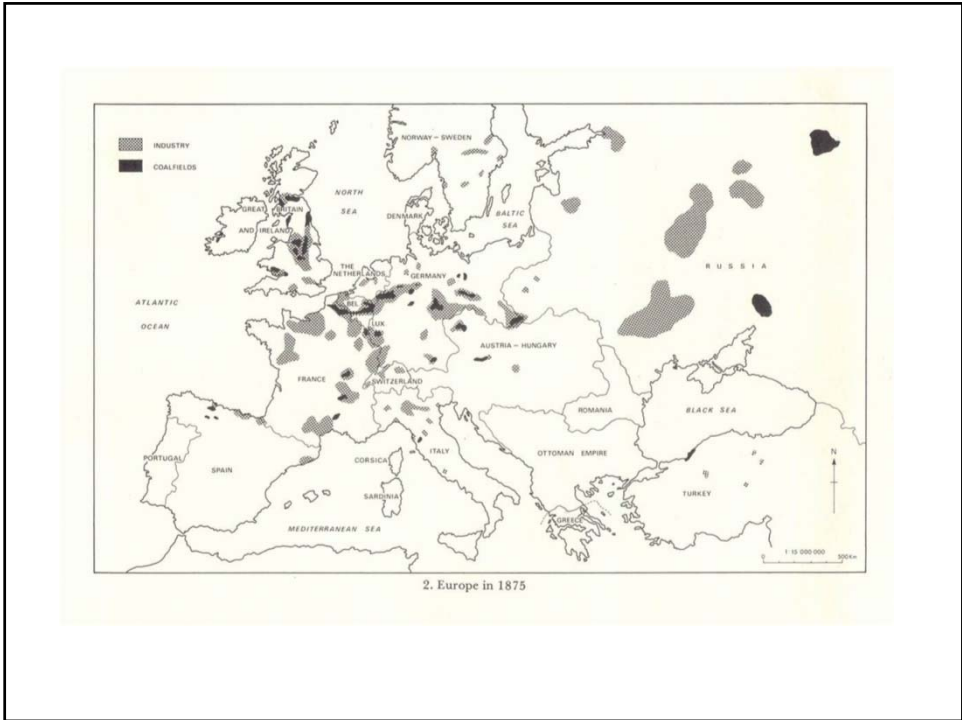
Per tant...

Els països interessats a competir amb GB primer van haver d'**importar tecnologia** i després procedir a la seua **aplicació i/o imitació**.

- La **importació** de tecnologia va ser dificultada per:
  - Restriccions legals, bàsicament durant el període 1770-1825: prohibicions britàniques referents a l'exportació de capital tecnològic, físic i humà.
  - Dificultats d'aplicació de la tecnologia, encara no estandarditzable i molt lligada a les destreses manuals i a les especificitats de cada regió i sector (espionatge industrial, p. ex.).
- El major o menor **èxit** en l'aplicació de les innovacions tècniques es va subjectar a:
  - Marc institucional.
  - Dotació recursos.
  - Mercat interior.
  - Polítiques públiques.
  - Preus relatius dels factors.

- Per tant els **first comers** van ser capaços a mitjan segle XIX de:
  - Construir o adaptar la seua pròpia maquinària.
  - Ser competitius en determinats mercats exteriors en competència amb GB.
  - Aplicar polítiques proteccionistes per a convergir amb GB.
- Mentre que els **països més endarrerits** fins ben entrat el segle XX hagueren d'enfrontar-se a:
  - Estructures polítiques i socials tradicionals.
  - Gran concentració de la població activa en el sector primari (principalment agricultura d'autoconsum).
  - Mercats interns febles.
  - Escassa tradició innovadora i industrial.

BLOC I. La Revolució industrial i l'inici del creixement econòmic modern

- Tema 1. L'evolució de l'economia mundial en el llarg termini
- Tema 2. Revolució industrial i industrialització
- Tema 3. L'origen de l'empresa industrial

Les empreses durant el període de formació del capitalisme

Condicionants:

- Rigidesa en l'oferta de factors de producció i béns.
- Ús molt limitat de tecnologia.
- Mercats locals.
- La inseguretat i la incertesa: informació escassa i deficient sobre les característiques i preus dels béns, dels mercats i dels clients.
- Irregularitat dels intercanvis.

Formes d'organització de l'activitat econòmica

- Primeres formes d'associació de riscos i capitals: *commendas* i *companyies* (segles XI-XIV).
- Companyies comercials vinculades a l'expansió atlàntica i índica (segles XV-XVIII): companyies privilegiades, mercantilisme agressiu Castella, Portugal => GB i Holanda (VOC).
- Gremis urbans, regulació estricta: monopoli i tecnologia.
- *Putting-out system* o sistema dispers a domicili.
- Empreses manufactureres centralitzades i estratègiques (manufactures reials).

Convivència de formes d'organització

La Revolució Industrial i l'aparició de l'empresa moderna

Amb la RI i el capitalisme...: **l'empresari** com a coordinador del procés productiu i **l'empresa** com a model organitzatiu.

- Augment de les oportunitats de negoci.
- Triomf del sistema de fàbrica.
- L'augment de la competència.
- **Nou marc institucional:**
  - Trencament de les relacions de tipus feudal i establiment de la propietat privada (tancaments de terres, desamortitzacions...).
  - Llibertat d'empresa => eliminació de gremis i companyies comercials.
  - Creació d'un mercat de treball => eliminació d'obstacles per a la contractació de la mà d'obra.
  - Creació d'institucions pròpies del liberalisme econòmic i empresarial (protecció intel·lectual, limitació de responsabilitat i lleis que regulaven les fallides de les empreses).

Predomini del **negoci familiar**

- **Tret bàsic:** no separació entre gestió/direcció i propietat.
- **Raons** d'aquest predomini:
  - Empreses amb uns requeriments relativament baixos de finançament.
  - La seua estructura i el seu funcionament s'adaptava bé a mercats on hi havia fortes fluctuacions => elevada incertesa i alt risc.
  - Relacions personals de confiança personal: mentre els mecanismes formals d'informació, finançament i organització de l'empresa encara eren febles (mercats de capital, registres mercantils, formes complexes d'associació, etc.), **els lligams familiars eren la principal font de capital físic i humà de les empreses.**

Tres tipus de societats...

- *Societats **col·lectives*** => tots els socis són responsables dels deutes de la societat amb les seues fortunes personals i participen en la gestió de l'empresa. Les més importants fins a 1850/1860.
- *Societats **comanditàries*** => alguns socis aporten el capital i altres el treball (els primers no participen en la gestió).
- *Societats **anònimes*** => constituïdes per accions amb responsabilitat limitada a les participacions en el total del capital de la societat.
- Les societats anònimes i per accions eren una proporció baixa que anà creixent durant la segona meitat del segle XIX en relació al desenvolupament de sectors intensius en capital: ferrocarrils, firmes navilieres, etc.

La limitació de la responsabilitat anà ampliant-se...

- Durant la segona meitat del segle XIX es desenvoluparen els sectors intensius en capital per mitjà d'empreses majors.
- En augmentar la dimensió de les empreses (**problemes**):
  - Dificultats per a captar la informació necessària per a prendre decisions.
  - Major necessitat de finançament.
- **Resposta** (innovacions): Millora dels instruments de gestió.
  - Comptabilitat analítica de costos.
  - Una organització empresarial més complexa: diverses unitats operatives.
  - Separació entre la propietat i la gestió => executius assalariats.
- Noves formes d'empresa: **l'empresa corporativa** (Tema 4).

La **difusió** de les noves formes de **gestió empresarial** per mitjà de...

- Efectes d'arrossegament de les empreses ferroviàries i de comunicacions.
- La **mà visible**: els executius assalariats, els enginyers i l'educació tècnica.
- Procés paral·lel en la resta de la indústria: especialització i diversificació.
- **PERÒ....** Malgrat les innovacions organitzatives en els sectors més intensius en capital, fins a finals del segle XIX la majoria de les empreses industrials –sobretot britàniques– encara eren **familiars** i estaven dirigides pel propietari que operava amb la seua xarxa d'agents.

El finançament de les primeres empreses modernes...

- Necessitat de finançament moderada: baixes barreres financeres d'entrada.
- Proporció creixent però encara moderada del **capital fix**: (instal·lacions i maquinària) => 10-35% al tèxtil; 50% a la siderúrgia.
- Proporció elevada però en descens del **capital circulant** (matèries primeres, salaris...).

Inversions de capital fix en GB. 1760-1831, % del PIB

1760	6
1780	7
1801	7.9
1811	8.5
1821	11.2
1831	11.7

Fuente: Crafts (1985)

Principals mecanismes i agents de finançament:

- Autofinançament (capitals propis) + Ampliació capital → incorporació nous socis.
- Xarxes informals de crèdit: crèdit comercial i finançament a llarg termini.
- Bancs regionals (*country banks, discount houses*) i personals.
- Modernització financera: bancs per accions (*joint-stock banks*) des del segon terç del segle XIX.
- Ús creixent de paper comercial: lletres de canvi i pagarés, amb 3 funcions principals:
  - Mobilitzar físicament recursos.
  - Configurar un sistema multilateral de pagaments.
  - Constituir un crèdit associat a l'endós de lletres i pagarés.

Els empresaris de la Revolució Industrial

- ¿Quin era l'**origen social**?
- La major part dels primers empresaris van sorgir de branques o **activitats relacionades** directament o indirectament amb la manufactura preindustrial i el comerç.
- Abundància d'empresaris procedents de famílies d'empresaris i treballadors de cada sector: mobilitat social ascendent (promoció) per part dels treballadors qualificats que provenien de l'artesania => **Pràctica 3. La importància del coneixement de l'ofici.**
- És a dir, l'obertura de nous horitzons d'inversió i organització va tenir unes barreres d'entrada significatives. Almenys per als forans a la professió o al coneixement tècnic específic.
- Mirem l'ocupació dels **pares** dels empresaris de la 1a RI...

Origen dels empresaris britànics

Professions dels pares i dels fundadors de les empreses britàniques (1750-1850)

Ocupación	<i>Industrias textiles</i>		<i>Industrias metálicas</i>	
	Padres	Fundadores	Padres	Fundadores
Aristocracia	5,2	1,6	11,0	2,7
Profesiones liberales y clero	10,3	0,8	4,9	3,6
Comerciantes	25,8	23,4	18,3	12,6
Industriales, empleados y artesanos	26,8	50,8	32,9	43,2
Agricultores y mineros (propietarios)	25,8	1,6	17,1	8,1
Obreros	4,1	1,6	9,8	17,1
Otros	2,1	0,8	6,1	4,5
Primera ocupación	—	19,4	—	8,1
Total	100,0	100,0	100,0	100,0

La **formació de capital humà** –obriers i patrons– es va enfrontar amb **dificultats**:

- Escassetesa de mà d'obra qualificada.
- Aparició de moviments de lluita per la millora en les condicions de vida dels obrers (ludisme) i resistència a la disciplina fabril: jornades, ritmes, temps, intensitat, reducció d'absentisme, etc.
(Pràctica 2)
- Relacions laborals condicionades per l'oferta de mà d'obra no qualificada (infantil i femenina, sobretot).
- Pes del costum (en la determinació de salaris) i escassa regulació (sindicació prohibida fins a 1830/40, no regulació de la durada de la jornada ni del treball infantil).

La formació tècnica dels empresaris:

- La formació es realitzava normalment de manera **informal** (*learning by doing*). Especialització en els oficis.
- Progressiva especialització de l'ensenyament **formal**: escoles tècniques, industrials i de comerç de formació pràctica.
- L'avantatge britànic en la formació de gerents i directors d'empresa.
- Importància de la transferència de coneixements tècnics a través d'enginyers i tècnics estrangers.
- El cas francès: estudis científics molt importants (*École Polytechnique* => formació teòrica), però amb escassa repercussió en les aplicacions econòmiques.

BLOC II. La Segona Revolució Industrial, 1870-1973

- **Tema 4. De la primera Globalització a la primera Guerra Mundial, 1870-1914**
- **Tema 5. L'economia del període d'entreguerres, 1918-1939**
- **Tema 6. L'edat daurada del capitalisme, 1945-1973**

Tema 4. De la primera Globalització a la primera Guerra Mundial, 1870-1914

La integració del mercat mundial de béns i de factors.

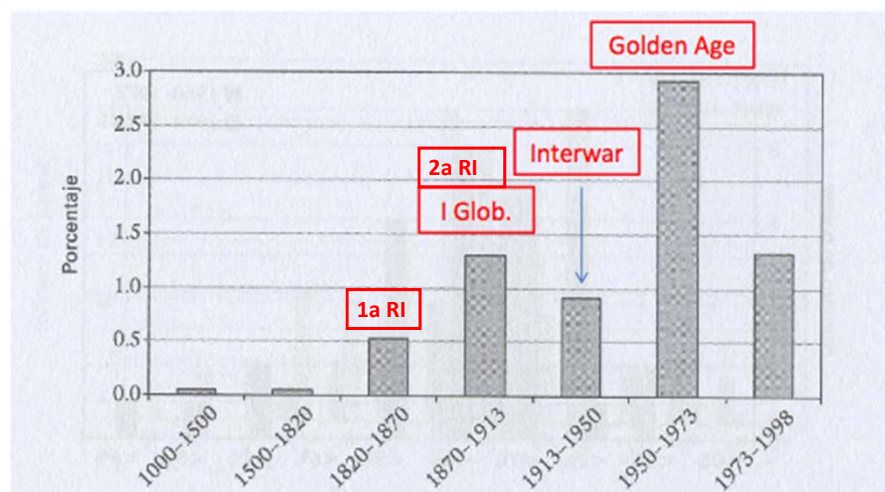
El canvi tècnic durant la Segona Revolució Industrial.

El creixement dels Estats Units.

La gran empresa i el capitalisme gerencial.

I. La integració del mercat mundial de béns i de factors

- Entre 1820 i 1913 es produeix una gradual **liberalització** dels controls sobre els corrents de capital, béns i mà d'obra. **Efectes:**
  - **1a Globalització**
    - Augment del **comerç**
    - Augment de les **migracions**
    - Augment dels **moviments de capital**
- També un període de **canvi tecnològic**, la denominada 2a RI, que va obrir noves oportunitats per a la industrialització d'altres països i per tant per al **creixement econòmic**.

Taxa de creixement de la renda mundial: mitjana mundial

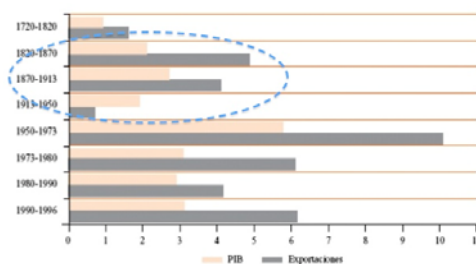
Font: Maddison (2001)

1. Els fluxos internacionals de béns i la integració del comerç mundial

- Significatiu **increment** de la producció i del comerç internacional.
- El comerç exterior creix a ritme més alt que la producció => **obertura** més gran de l'economia mundial:

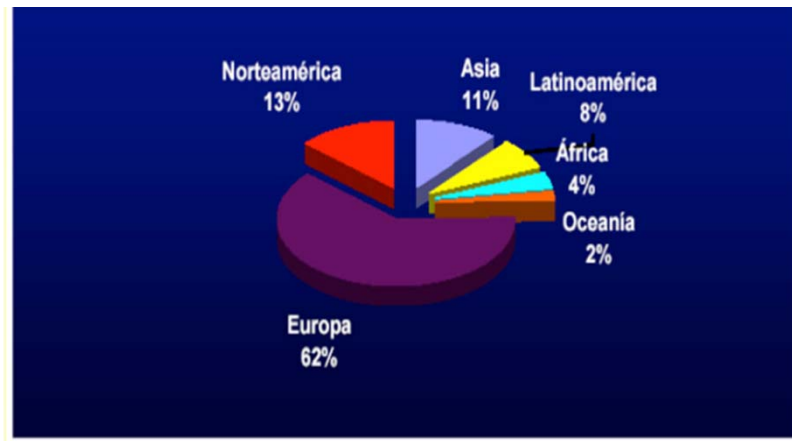
- Taxa de creixement de la producció mundial per càpita: 7,3 % (1800-1913).
- Taxa de creixement del comerç mundial per càpita: 33% (1800-1913).

Creixement de les exportacions i del PIB, 1720-1998.
Taxes de creixement anual en %.

- Creixement del mercat.
- La més gran **integració** dels mercats: obertura de noves fonts de subministraments de productes i factors.
- Reassignació de l'activitat productiva: **especialització** de la producció i dels intercanvis (p. ex., concentració de certs tipus de produccions en pocs centres).
- Es produïren corrents interregionals de capital i treball més intensos.
- La revolució dels transports: descens dels nolis.

Distribució regional del comerç mundial, 1913

Fuente: Kenwood y Lougheed (1992), pp. 143-144.

- L'augment dels intercanvis va fer possible avançar en **l'especialització** productiva:
  - Europa i Nord-amèrica en la producció de manufactures (encara que els EUA també produïa i comerciava matèries primeres).
  - La resta del món: provisió de matèries primeres.
- Especialització en la producció de béns intensius en aquells **factors** relativament abundants (Teoria del comerç internacional).
- El factor abundant sol tenir una retribució baixa:
  - Mà d'obra abundant, salaris baixos.
  - Terra abundant, preu de la terra baix.
  - L'avantatge comparatiu sempre es produeix en termes relatius.

- La participació dels productes primaris es va mantenir constant i significativa tot i l'important procés d'industrialització.
- Canvis en la composició de les manufactures:
  - Descens de la participació dels tèxtils.
  - Augment dels productes metàl·lics i d'altres manufactures.
- Exemple d'especialització: **Europa** i el nou món (**les noves Europes**).
  - Europa: abundància de mà d'obra (i també capital), salaris baixos relatius i industrialització.
  - En les noves Europes: molta terra i poca població. Producció de béns intensius en terra (aliments).

% de participació de productes primaris i manufactures en el total de comerç de cada regió, 1876-1913

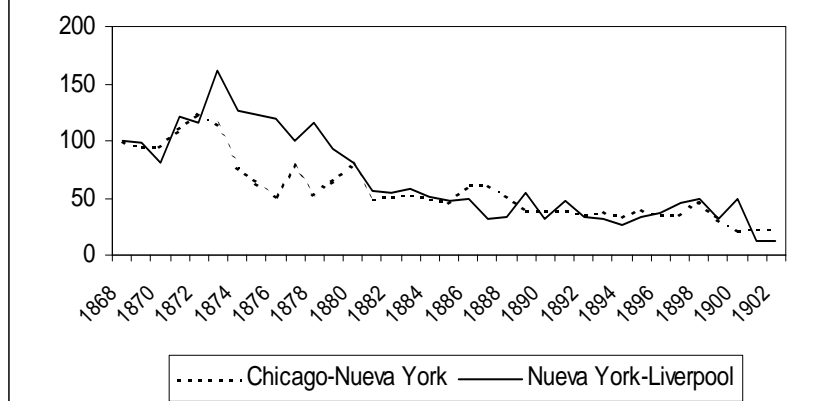
Región	1876-1880		1896-1900		1913	
	Productos Primarios	Manufacturas	Productos Primarios	Manufacturas	Productos Primarios	Manufacturas
Exportaciones:						
Gran Bretaña e Irlanda	11,9	88,1	17,2	82,8	30,3	69,7
Europa Noroccidental	43,8	56,2	50,5	49,5	48,0	52,0
Resto de Europa	78,1	21,9	74,9	25,1	75,6	24,4
EEUU y Canadá	85,7	14,3	81,0	19,0	74,1	25,9
Resto del Mundo y No Desarrollados	97,6	2,4	91,6	8,4	89,1	10,9
Todo el Mundo	61,9	38,1	62,8	37,2	61,8	38,2
Importaciones:						
Gran Bretaña e Irlanda	85,8	14,2	82,6	17,4	81,2	18,8
Europa Noroccidental	60,9	39,1	62,0	38,0	59,9	40,1
EEUU y Canadá	63,5	36,5	63,0	37,0	63,4	36,6
Resto del Mundo y No Desarrollados	30,9	69,1	29,2	70,8	40,2	59,8
Todo el Mundo	64,9	35,1	65,6	34,3	65,0	35,0

Fuente: Kenwood y Loughheed (1992), p. 152.

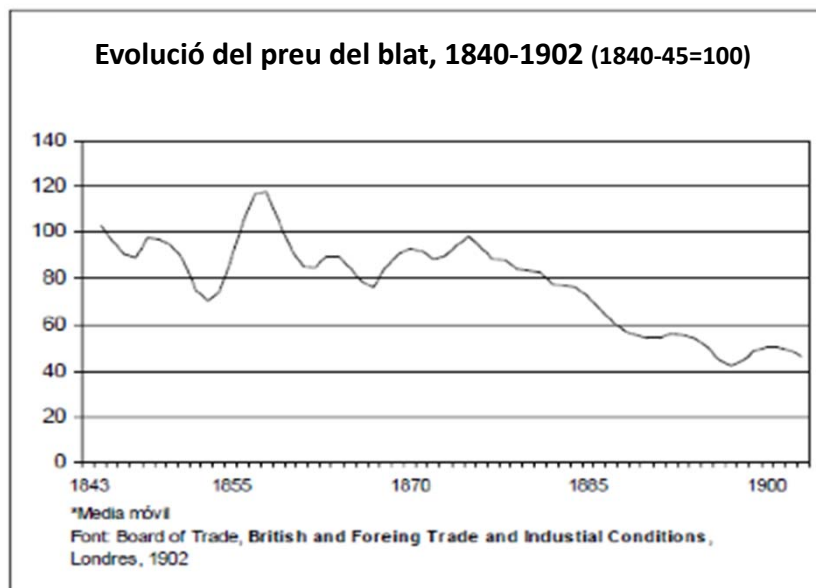
Els efectes...

- La igualació en els **preus** dels béns: la disminució del cost del transport i l'expansió de la producció van produir la disminució de les diferències de preus en els mercats internacionals.
- Els efectes a Europa (agricultura i indústria):
  - Excés d'oferta d'aliments i descens preus agraris.
  - Augment del salari real dels treballadors industrials:
    - Emigració.
    - Caiguda de preus agraris (menys renda dedicada als aliments).
- Les **respostes**: La majoria dels països reaccionaren...
  - Amb l'elevació de les **tarifes aranzelàries**.
  - **L'emigració**.

**Evolució del preu del transport, 1868-1902
(1868=100)**

II. La mobilitat del treball. Les migracions

- Moviment històric sense precedents: entre 1821 i 1914 migraren 44 milions d'uropeus i 11 de no europeus.
- Els moviments migratoris a Europa des de la 1a RI: (intraeuropeus → extraeuropeus).
- El moviment de la població cap a ultramar entre 1821 i 1915 fou de 46 milions de persones:
  - Entre 1821-1850 mitjana anual de 100.000.
  - Entre 1851-1880 mitjana anual de 270.000.
  - Entre 1881-1915 mitjana anual de 900.000.
- L'acceleració a partir de 1880 es va veure acompanyada per un canvi en l'origen del flux; primer, Europa occidental i del nord, després sud i est d'Europa.
- GB fou el principal subministrador (37%), seguida d'Itàlia, Alemanya, Àustria-Hongria, Espanya, Rússia, Polònia i Portugal.
- A principis del segle XX l'emigració italiana superà la britànica.

Factors i desencadenants

- L'impacte de les primeres fases de la industrialització sobre el món rural i els artesans.
- Pressió demogràfica sobre els recursos.
- Possibilitats d'accés a mercats de la terra.
- Les diferències salarials.
- Abaratiment del preu del transport.
- La informació: familiars i coneguts, la importància de l'emigració temporal, la principal font de finançament i suport.

L'impacte

- Països d'**eixida**: Es redueix la pressió sobre la terra i es reben remeses.
- Els **salaris** reals dels països d'origen respecte als països de destinació s'elevaren (en els països llatins no es va produir aquest efecte tan clarament).
- Països **receptors**: L'arribada de treball permeté posar en marxa noves terres i activitats. Configuració dels mercats de treball (Ex. EUA: demanda-mida del mercat necessari per a la producció en massa): relació directa entre immigració i creixement econòmic.
- Els efectes en la **desigualtat**: En els països receptors es produí un augment de la desigualtat i reaccionaren elevant les barreres d'entrada d'emigrants.
- Les migracions internacionals foren el factor central en la convergència dels **nivells de vida** de finals del segle XIX.

L'emigració en xifres, 1820-1915

Eixida d'emigrants d'Europa en milions de persones, 1821-1915

Lugar de salida	1821-1850	1851-1880	1881-1915	1821-1915
Gran Bretaña	2,60	4,60	8,90	16,10
Alemania	0,60	2,10	2,20	4,90
Otros países de Europa N. Occ.	0,20	0,70	2,60	3,50
Total de Europa N. Occ.	3,40	7,40	13,70	24,50
Austria-Hungría	Saldo negativo	0,20	4,20	4,40
Italia	Saldo negativo	0,20	7,80	8,00
España y Portugal	Saldo negativo	0,30	4,30	4,60
Otros países del sur y del este	Saldo negativo	0,00	2,10	2,10
Total Europa Sur y Este	Saldo negativo	0,70	18,40	19,10
TOTAL EUROPA	3,40	8,10	32,10	43,60

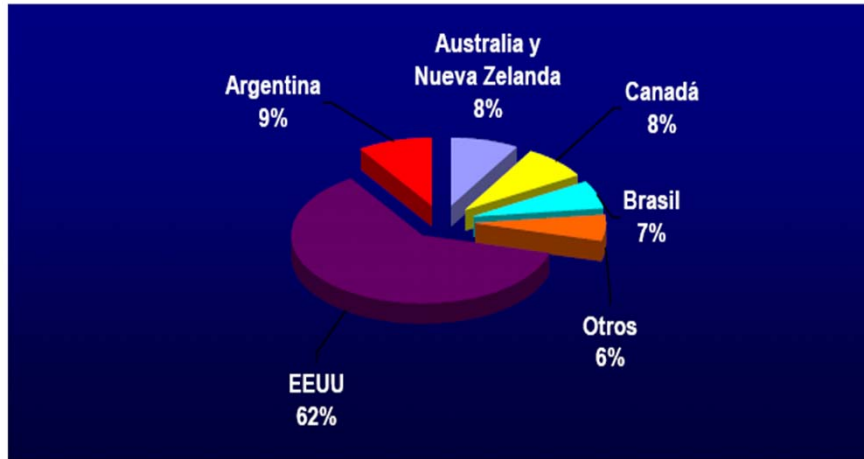
Fuente: Kenwood y Loughheed (1992), p. 84.

Immigració cap a diferents països d'ultramar en milions de persones, 1821-1915

Lugar de salida	1821-1850	1851-1880	1881-1915	1821-1915
Estados Unidos	2,38	7,73	21,76	31,87
Canadá	0,74	0,82	2,59	4,15
Indias Occ. Británicas	0,08	0,27	0,53	0,88
Brasil	0,02	0,45	2,97	3,44
Argentina		0,44	4,26	4,70
Australia		0,79	2,77	3,56
Nueva Zelanda	0,19	0,25	0,26	0,70
Otros países	0,14	0,60	1,50	2,24
Total	3,55	11,35	36,64	51,54

Fuente: Kenwood y Loughheed (1992), p. 85.

% Inmigració internacional, 1821-1915

Fuente: Kenwood y Lougheed (1992), p. 83.

Nivells de vida i productivitat, 1870-1913

	Salarios Reales (Base: GBR 1905 = 100)		PIB per cápita (\$ EEUU 1990)	
	1870	1913	1870	1913
Periferia europea				
Austria	n.d.	n.d.	1875	3488
Dinamarca	36	102	1927	3764
España	30	39	1376	2255
Finlandia	n.d.	n.d.	1107	2050
Irlanda	49	90	n.d.	n.d.
Italia	26	55	1467	2507
Noruega	32	93	1303	2275
Portugal	18	24	1085	1354
Suecia	28	98	1664	3096
Media	31	72	1476	2599
Europa Central				
Alemania	58	92	1913	3833
Bélgica	60	94	2640	4130
Francia	50	66	1858	3452
Gran Bretaña	67	98	3263	5032
Holanda	57	78	2640	3950
Suiza	n.d.	n.d.	2172	4207
Media	58	86	2414	4101
MEDIA EUROPA	43	77	1878	3242
Nuevo Mundo				
Argentina	61	92	1311	3797
Australia	127	128	3801	5505
Brasil	39	87	740	839
Canadá	99	219	1620	4213
Estados Unidos	115	169	2457	5307
Media	88	139	1986	3932

Fuente: Williamson y O'Rourke (1999), p. 17.

Nivells de renda p/c

	Gran Bretaña = 100 (1820-1913)			Estados Unidos = 100 (1950-1992)		
	1820	1870	1913	1950	1973	1992
Austria	74	57	69	39	68	77
Bélgica	74	81	82	56	72	76
Francia	69	57	69	55	78	80
Alemania	63	59	76	45	79	85
Italia	62	42	50	36	63	73
GBR	100	100	100	72	72	73
Espanya	61	42	45	25	53	56
Rusia	43	31	30	30	36	21
EEUU	73	75	105	100	100	100
Japón	40	23	27	20	66	86

Fuente: Maddison (1995): Monitoring the world economy. París, OCDE.

III. La mobilitat del capital

- Augment dels fluxos de capital. A **GB**, principal país X (exportador), la inversió exterior com a % de l'estalvi domèstic:
  - 1860-1864: 21,5 %
  - 1870-1874: 38 %
  - 1910-1913: 53,3 %
- Principals països X de capital: GB, França, i Alemanya, seguides per Bèlgica, Holanda o Suïssa.
- Principals països M: Europa i el Nou Món (Nord-amèrica, Argentina, Brasil, Mèxic, Índia, Xina, Japó, Austràlia, Nova Zelanda, i Sud-àfrica).

- Inversió en accions i bons: ferrocarrils, ports, telègrafs, telèfons i serveis urbans.
- Inversió directa.
- **Causes** de l'augment de la inversió:
  - Demanda: necessitats de capital en països de nou poblament + majors rendiments esperats + motius polítics.
  - Oferta: augment de la taxa d'estalvi domèstic + esgotament de les oportunitats internes d'inversió.

- ¿Quin fou l'**impacte** d'aquesta inversió?
  - Les inversions es beneficiaren dels avanços tècnics: creació d'un **mercat** internacional de capital i expansió de les empreses fora del seu àmbit nacional.
  - Els tipus **d'interès** ens mostren que els diferencials de tipus nominals i reals entre GB i els EUA foren comparativament baixos i estables entre 1870 i 1914.
  - L'efecte en el **creixement** econòmic: La major part del capital exportat fou dirigit als països càlids de nou poblament i no a les economies d'Àsia o a les parts més pobres d'Europa i Àfrica.
- Les inversions **nord-americanes**:
  - Canvis en l'hegemonia prestadora internacional des de 1870.
  - Vincles econòmics i polítics.
  - Finançament X.

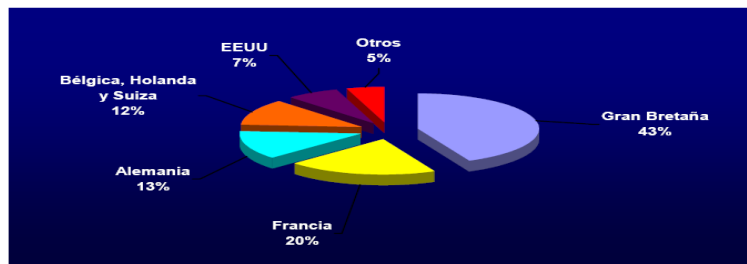
Distribución regional de las inversiones extranjeras británicas, 1830-1914, %

Zonas Geográficas	1830	1854	1870	1914
Europa	66	55	25	5
Estados Unidos	9	25	27	21
América del Sur	23	15	11	18
India y dominios	2	5	12	37
Resto Imperio Británico	-	-	22	9
Otras Zonas	-	-	3	9
TOTAL INVERSIONES				
Millones Libras	110	260	770	4.107
Millones Dólares	536	1.266	3.750	20.000

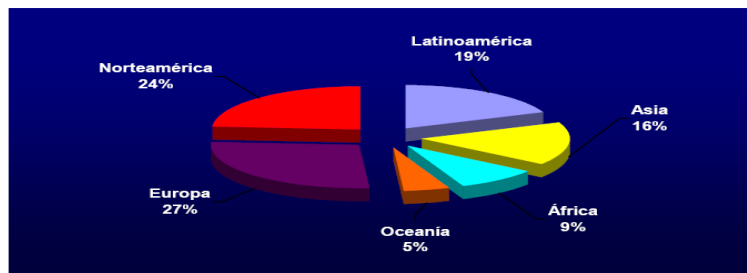
FUENTE: Kenwood y Lougheed (1992), p. 57.

Flujos de Capital durante la Primera Globalización

Países exportadores de capital en 1914 (en porcentaje sobre el total)

Regiones receptoras de inversiones extranjeras en 1914

Fuente: Kenwood y Lougheed (1992), pp. 54-55.

II. El canvi tècnic de la II Revolució Industrial

- Entre 1870 i 1900 es conformaren una sèrie d'**innovacions** que condicionaren el desenvolupament econòmic per un segle.
- Tingueren com a conseqüència...
  - Increment de les necessitats de capital de les empreses.
  - Increment de l'esforç en R+D que passava a fer-se de manera programada.
- Hi hagué importants diferències depenent del sector...
  - No sempre el canvi tècnic implicà el sorgiment d'una indústria de flux continu amb producció a gran escala de béns estandarditzats.

- **Característiques/trets** del nou paradigma tecnològic:
  - Maneres **noves** i més **barates** d'obtenir materials coneguts amb anterioritat, que permeten un ús més ampli.
  - Aparició de **nous materials**.
  - Aplicació de **noves fonts d'energia** i de transformadors energètics que permeten ampliar els nivells de mecanització i l'ús d'energia.
  - Creació de **grans empreses**, amb noves formes de gestió i control.
  - Posada en marxa de nous sistemes d'organització dels processos productius i la força de treball: **taylorisme, fordisme**.

Noves fonts d'energia

- La màquina de vapor deixava de ser netament rendible en processos que necessitaven una quantitat constant i elevada d'energia.
- El **petroli** i els seus derivats:
  - El seu ús com a carburant en el nou motor de combustió interna (1876).
  - Es va a convertir en la principal font d'energia en usar-se també per a la producció d'electricitat o en la calefacció.
- **L'electricitat**
  - Avantatges: flexibilitat, facilitat de transport i la compartimentació.
  - S'aplica al telègraf i al telèfon, però sobretot a la il·luminació, el motor elèctric i l'electroquímica...
  - Les primeres línies d'alta tensió s'experimentaren amb èxit a Alemanya en 1891.
  - El motor elèctric: base dels tramvies, dels metres subterranis (Londres 1890 i Paris 1898) i dels electrodomèstics (el forn, Siemens 1878). Permetia desenvolupar un sector industrial propi (Philips, AEG, Siemens o GE).

Les noves tecnologies

- Els **materials** (nous o disminució del seu cost).
- **L'acer és** l'enllaç entre la primera i la segona RI...
  - Les noves tècniques (Bessemer, Siemens Martin, Gilchrist-Thomas) estaven a mig camí entre l'invent artesanal i la innovació programada.
  - El seu ús és molt ampli en tot tipus de productes i maquinària; n'abarateix el cost i en millora el rendiment.
- **L'alumini** (molt utilitzat en l'aeronàutica).
- La **indústria química** (pasta de paper, ciment, els derivats del cautxú...)
  - En el camp de la indústria farmacèutica (aspirina, 1893).
  - Química orgànica (explosius, pintura, cel·luloide, fibres artificials, plàstics).

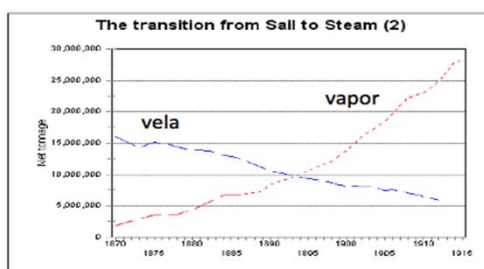
- Els **productes**

- El motor dièsel i l'automòbil. El cotxe fou el resultat d'una sèrie d'innovacions.
  - El motor de combustió interna amb petroli: més seguretat, netedat i major adaptabilitat.
    - Els primers motors de gasolina: 1885, R. Daimler & K. Benz
    - 1895 el motor dièsel; 1896, el primer cotxe Ford.
- L'aviació (el Canal de la Mànega se sobrevolà en 1909).
- El telègraf (1837-1892), el telèfon (Bell, 1876), la radiotelegrafia (Marconi, 1895).
- La bombeta elèctrica (Edison, 1879); el tramvia elèctric (Siemens, 1879).

	1850	1860	1870	1880	1890	1900
Siderurgia y Metalúrgica	Convertidor Bessemer (1856)	Alto horno (Siemens-Martin 1864) Motor de explosión de cuatro tiempos. (de Rochas, 1864)	Producción acero con hierro fosfórico (Gilchrist-Thomas, 1875) Horno Eléctrico (Siemens, 1878)	Motor de turbina (Parsons, 1884)		Baquelita (1907)
Química	Tintes a partir de la anilina (Perkin, 1856)	Sosa (Solvay, 1881) Dinamita (Nobel, 1867) Plástico sintético (Hyatt, 1867)		Aluminio por electrolisis. (Hall-Herout, 1886) Seda artificial (Chardonnet, 1886)	Aspirina (Bayer, 1899)	
Energía	Extracción petróleo (Drake, 1859)	Dinamo (W. Siemens, 1867)	Motor de explosión de gas (Oto, 1876) Bombilla incandescente (Edison, 1878)	Primera central eléctrica (Nueva York, 1882) Transformador (Zipernowsky, Déri y Blath, 1885)		
Transporte y comunicaciones	Motor de combustión (Lenoir, 1859)	Bicicleta moderna (Michaux, 1861) Máquina de escribir. (Soles, 1867)	Teléfono (Bell, 1876) Primera cámara frigorífica (Linde, 1876)	Producción de automóviles (Daimler-Benz, 1885) Primer tranvía eléctrico (1888) Metropolitano (Londres, 1887)	Telegrafía sin hilos (Marconi, 1896) Motor Diesel (Oto, Daimler Benz, 1898)	Primer vuelo (Wright, 1903) Inicio construcción Ford T (1908) Travesía Canal de la Mancha, (Blierot, 1909)
Imagen i sonido			Micrófono y fonógrafo (Edison, 1877)	Película Fotográfica, Kodak, 1888)	Cinematógrafo (Lumiere, 1895)	
Construcción		Canal de Suez (1869) Hormigón armado (1867)	Primer rascacielos en Chicago (1878)	Tour Eiffel (1889)		Canal de Panamá, (1904)

L'exemple dels **transports** i comunicacions

- Des de 1865 els vaixells de vapor començaren a monopolitzar el transport de passatgers i mercaderies valuoses.
- Els vaixells de vapor acabaren imposant-se per dos motius:
  - ✓ L'obertura del Canal de Suez (1869).
  - ✓ Les innovacions industrials (cascos de ferro (1860) i acer (1879), motors, calderes de doble i triple expansió:
    - Disminució costos / Augment de l'espai reservat a mercaderies i passatge.
- Les innovacions tècniques **disminuïren** els nolis a l'Atlàntic en un **45%** i permeteren el transport de carns i altres productes agraris.
- **Comunicacions:**
(telègraf, ràdio i telèfon)
  - Mobilitat de la informació.
  - Essencials per a l'expansió colonial i empresarial.

III. El creixement dels Estats Units

- **El declivi britànic.** Perspectiva macroeconòmica:
  - Pèrdua de pes relatiu en termes de PNB per/c.
  - Pèrdua de pes relatiu en el comerç internacional:
    - En 1876-1880 Gran Bretanya i Irlanda: 37,8% del total de les X.
    - En 1913: 25,3%.
  - Canvi en les X: disminuïa la participació dels sectors tradicionals.
  - Canvi en la composició de les manufactures.
  - Esgotament de les possibilitats d'inversió.
  - Canvis en la tecnologia.

Taxa de creixement del PNB a preus constants, 1870-1913			
	Total output	Output p/c	Productivitat per hora/home
Regne Unit	2,2	1,3	1,5
Alemanya	2,9	1,8	2,1
França	1,6	1,4	1,8
Suècia	3,0	2,3	2,7
Mitjana d'Europa	2,4	1,4	1,8
EUA	4,3	2,2	2,4

ESTRUCTURA DE LA PRODUCCIÓ INDUSTRIAL MUNDIAL, 1870-1938 (%)

	Estats Units	Alemanya	Regne Unit	França	Rússia	Japó
1870	23,3	13,2	31,8	10,3	3,7	
1881-1885	28,6	13,9	26,6	8,6	3,4	
1896-1900	30,1	16,6	19,5	7,1	5	0,6
1906-1910	35,3	15,9	14,7	6,4	5	1
1913	35,8	14,3	14,1	7	4,4	1,2
1926-1929	42,2	11,6	9,4	6,6	4,3 (*)	2,5
1936-1938	32,2	10,7	9,2	4,5	18,5 (*)	3,5

(*) URSS

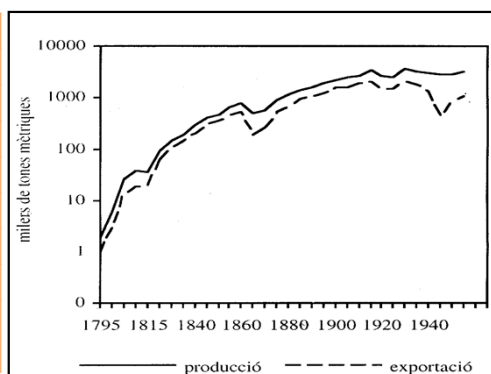
Taxa de creixement del PIB industrial						
	GB		EUA		Alemanya	
	Total	Per persona ocupada	Total	Per persona ocupada	Total	Per persona ocupada
1873-1913	1,8	0,9	4,5	1,8	2,8	1,4
1873-1882	1,9	1,0	6,5	3,2	1,3	0,1
1882-1890	2,0	1,3	-	-	3,1	1,7
1890-1900	2,1	1,2	3,9	1,9	3,5	2,1
1906-1907	1,5	0,6	5,2	2,0	2,7	1,3
1907-1913	1,6	0,8	3,8	1,0	3,3	1,4

L'expansió nord-americana

- **Trets previs** a la industrialització:
  1. Economia colonial. Paper de l'agricultura.
  2. Abundància del factor terra i població escassa.
  3. Abundància de recursos.
- **Factors** que afavoriren el creixement:
  1. Especialització regional.
  2. Independència política.
  3. Factors externs: conflictes a Europa.
- Paper de l'**agricultura**: sinergies entre agricultura i manufactura.

Importància del sector agrari

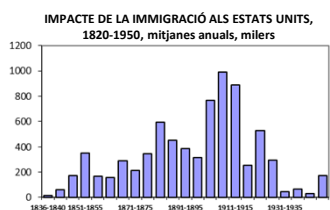
EUA: distribució de la mà d'obra ocupada			
	1820	1840	1860
Agricultura	78,8	63,1	52,9
Mineria	0,4	0,6	1,6
Construcció		5,1	4,7
Manufactura	2,7	8,8	13,8
Comerç		6,2	8
Transports	1,6	1,8	2
Serveis	4,1	5	6,4
D'altres	12,4	9,4	10,6

- Característiques del **creixement**:
  - Creixement **extensiu**:
    - Terra: expansió cap a l'Oest.
    - Treball: immigració + esclavitud.
    - Capital: béns de capital i noves tecnologies.
  - Creixement **intensiu**, millores de productivitat:
    - Tècniques més eficients i més intensives en k.
    - Millora del capital humà.
    - Canvis en l'organització de treball.
    - Efecte: en termes de productivitat del treball la indústria nord-americana comptava amb un important avantatge des de 1870.

Factors de producció

- **Població**:
  - 1790: menys de 4 milions de persones habitaven les 13 colònies originals, quasi 100 en 1913.

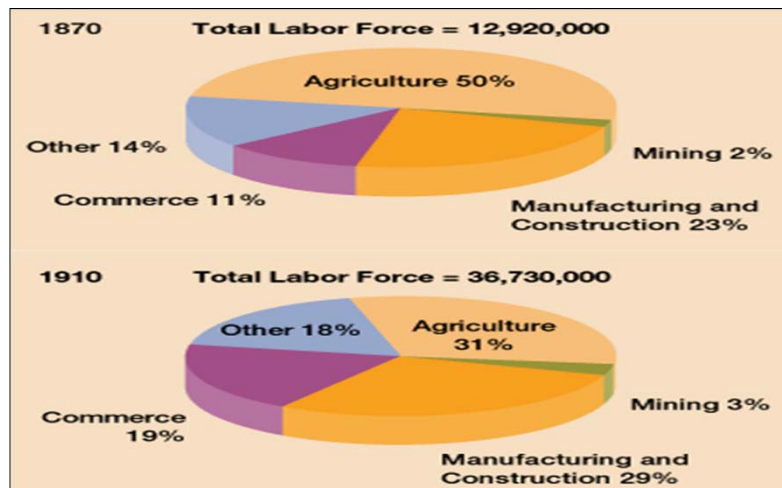
CREIXEMENT DE LA POBLACIÓ ALS EEUU

ANY	POBLACIÓ (milions)			PIB p.c.
	TOTAL	IMMIGRANTS*	ESCLAUS	
1760	1,59		**0,65	
1820	9,61	0,15	1,5	1948
1870	39,91	7,38	***3,8	2247
1913	97,23	***27,92		4854

• Xifres d'immigració acumulada des de 1820.
 • ** 1790. *** 1860 ****1911
 Font: elaboració pròpia a partir de KENWOOD i LOUGHEED [1972:84]. JONES [1996: 634] i USA Historical Statistics [1960], sèrie A, col. 95-122.

- **Capital**:
  - Entre 1840 i 1900 la quantitat disponible de capital es multiplicà per 23 i vint anys més tard per 50.

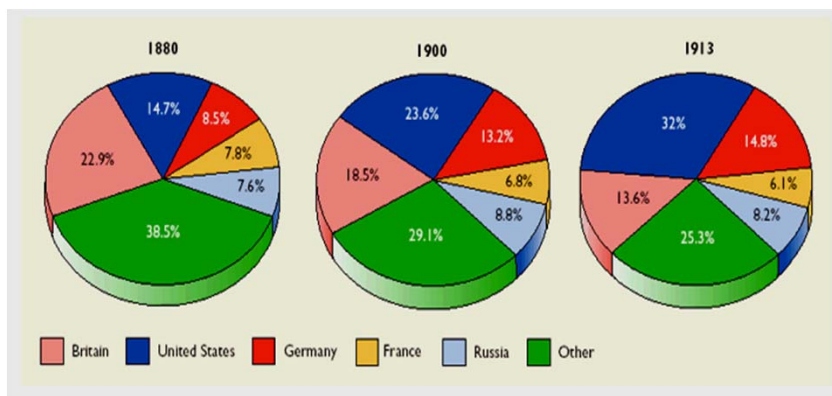
Principals canvis en el mercat laboral nord-americà, 1870-1910

La indústria

- Indústria de **béns de consum**: importància de la indústria tèxtil.
- Indústria **siderúrgica**:
  - Adequada dotació de recursos (ús de l'antracita com a font energètica i mines de ferro).
- Desenvolupament d'una indústria de **béns de consum massiu** estandarditzats (màquines d'escriure, de cosir, màquines fotogràfiques...).
- Indústria **extractiva** (ferro, coure, petroli...).
- Dimensió del mercat (amb w –salari – elevats) => creació de grans empreses.
- Economies d'escala => competitivitat + ràpida recuperació de la inversió en innovacions tecnològiques.

Proporció sobre el total de les manufactures mundials

El domini nord-americà en la producció de minerals, 1913

	% Producció Mundial	Puesto
Gas Natural	95	1
Petróleo	65	1
Cobre	56	1
Fosfatos	43	1
Carbón	39	1
Molibdeno	38	1
Bauxita	37	2
Zinc	37	1
Piritas de hierro	36	1
Plomo	34	1
Plata	30	1
Sales minerales	20	1
Oro	20	2
Tungsteno	17	1

Fuente: Wright (1990), p. 661.

La importància del ferro i l'acer en les exportacions de manufactures dels EUA, 1879-1929, %

	Maquinaria	Automòviles	Otros productos de hierro y acero	TOTAL
1879	3,4		2,1	5,5
1889	6,4		2,4	8,5
1899	10,7		7,6	18,3
1913	14,5	2,3	10,9	27,7
1929	16,4	15,7	5,4	37,5

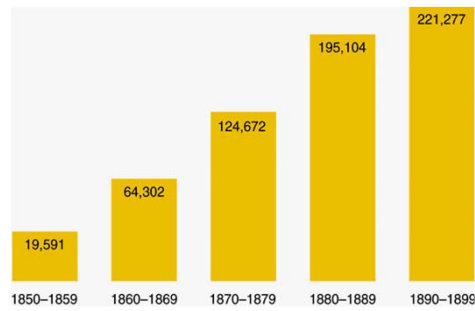
Fuente: Wright (1990), p. 662.

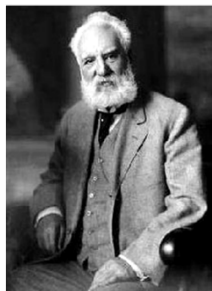
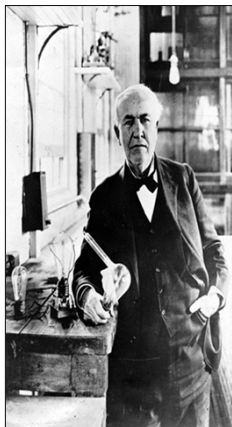
Transformacions en els establiments industrials nord-americans, 1850-1920

	Valor afegit per empresa industrial, \$	Obrers per empresa, mitjana	Capital real per empresa, \$
1850	5.654	7,8	
1860	8.243	9,3	
1870	6.458	8,2	
1880	9.787	10,8	18.991
1890	18.197	11,3	31.392
1910	38.882	24,6	117.557
1920	64.795	44,9	215.008

Patents als EUA: nombre de patents en 1790: 276 / nombre de patents en 1990: 1.119.220

Noves tecnologies: Edison (bombeta), Graham Bell (telèfon 1876), Westinghouse (alternador de corrent), Ford (automòbil)...

IV. La gran empresa i el capitalisme gerencial

- Els **canvis** econòmics de finals del segle XIX i principis del XX, l'augment de la **competència** i la **tecnologia**, fan necessària la coordinació entre la producció (*manufacturing*) i la distribució (*marketing*) per a minimitzar els costos de producció (economies d'escala, R+D), i això obliga a la inversió en gestió (*management*) i per tant a la gestió qualificada.
- **Resposta** als reptes/canvis...
  - Sorgiment d'empreses de gran **dimensió** i organitzativament racionalitzades: el naixement de l'empresa corporativa i el capitalisme gerencial.
  - Canvis en l'estructura empresarial: **divisió** entre propietat i gestió → societats anònimes de responsabilitat limitada i **gestors** professionals amb formació específica.
  - Noves **estructures** organitzatives:
    - La forma multifuncional: predominant fins a la IIGM.
    - La forma multidivisional: posterior, producte de l'expansió de béns i mercats exteriors.

- Inversió en **organització** que implicava coneixements tècnics més especialitzats:
  - Formació dintre i fora de la empresa.
  - Creixement enorme de la inversió empresarial en R+D.
- **Informació** més fluida i estandarditzada, tant la interna com l'externa.
- El desenvolupament de la **comptabilitat** de costos i financera.
  - Desenvolupament de la Teoria de la comptabilitat i estandardització dels mètodes comptables.
  - Desenvolupament de les auditories externes (Obligatòria a GB en 1900).
- **Divisió** del treball entre empreses:
  - Grans empreses produint béns estandarditzats.
  - Mitjanes i petites empreses –en alguns casos de mida més gran després d'un procés de concentració– amb producció flexible.
  - Especialització en el comerç (majoristes, grans magatzems...).

Chandler i la triple inversió

Producció
Màrqueting
Direcció

La importància de la inversió en **gestió/direcció** dintre de la triple inversió chandleriana.

Inversions necessàries per a explotar plenament les economies d'escala i diversificació...

I à fi que els *first-movers* es mantingueren en el lideratge.

DIFUSIÓ DEL GERENT PROFESSIONAL EN DIVERSOS PAÏSOS

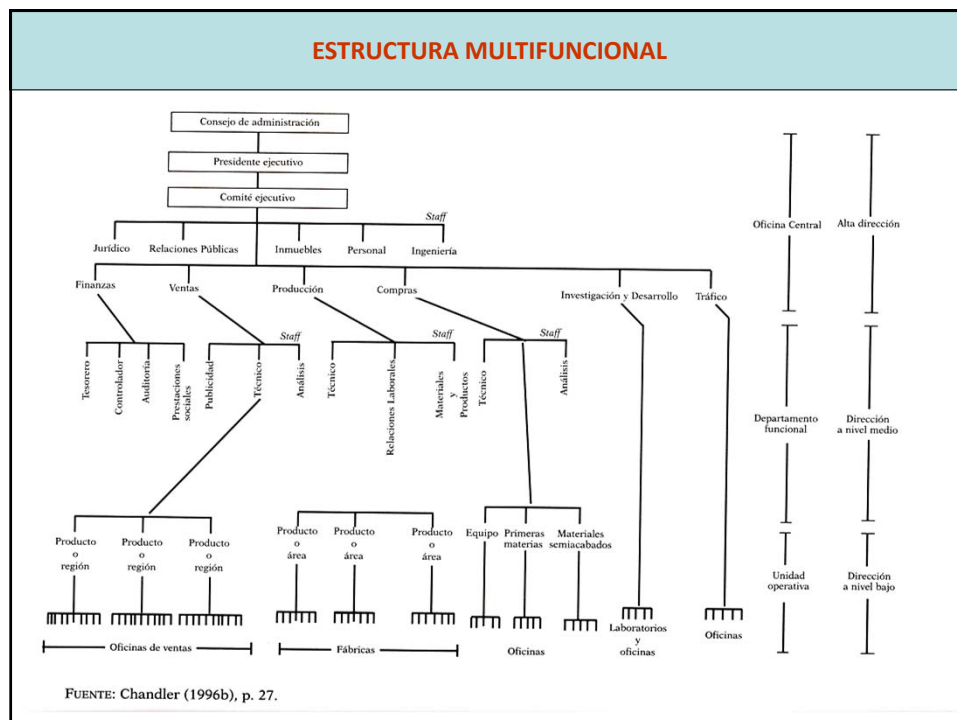
	Propietaris (%)	Assalariats (%)
EUA		
1900-1910	56	44
1928	11	89
GB (siderúrgia)		
1905-1925	66	34
Alemanya		
1929 (total)	45	55
1906-1939 (siderúrgia)	12	88
França		
1929	58	32
Japó		
1920	59	41
1935	46	54

Font: Valdàliso i López (2000)

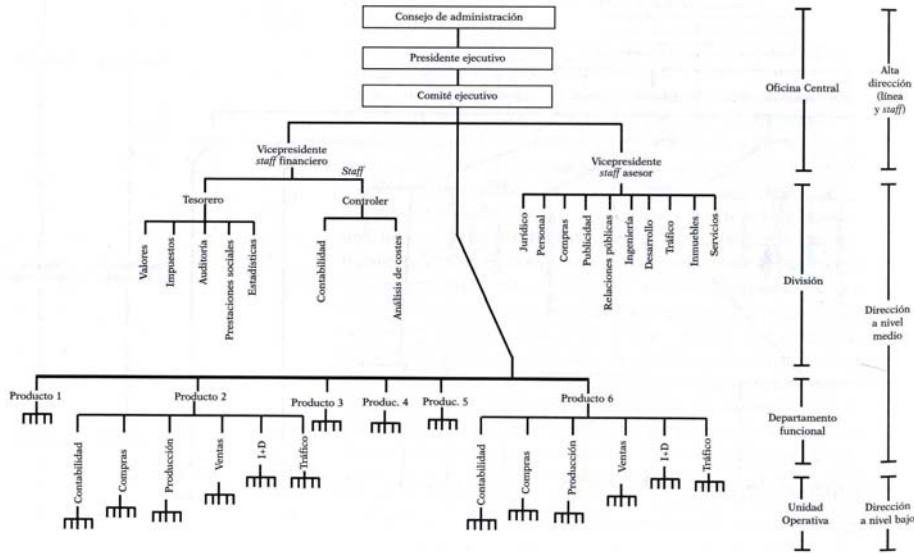
- **La producció en massa i el seu resultat natural: la gran empresa.**
  - Generalment considerada la resposta lògica d'un mercat més gran.
  - La reducció dels costos unitaris fou enorme i les primeres empreses que l'adoptaren tingueren avantatges comparatius en els seus mercats.
  - Maquinària molt especialitzada i cara –alts requeriments de capital fix.
  - Altes barreres d'entrada que van afavorir la creació d'**oligopolis**.
  - Empreses intensives en administració i gestió.
  - Exemple clar: economia nord-americana.

LA SEUA LÒGICA → EL VOLUM

EL SEU RESULTAT → MONOPOLI/OLIGOPOLI

ESTRUCTURA MULTIDIVISIONAL

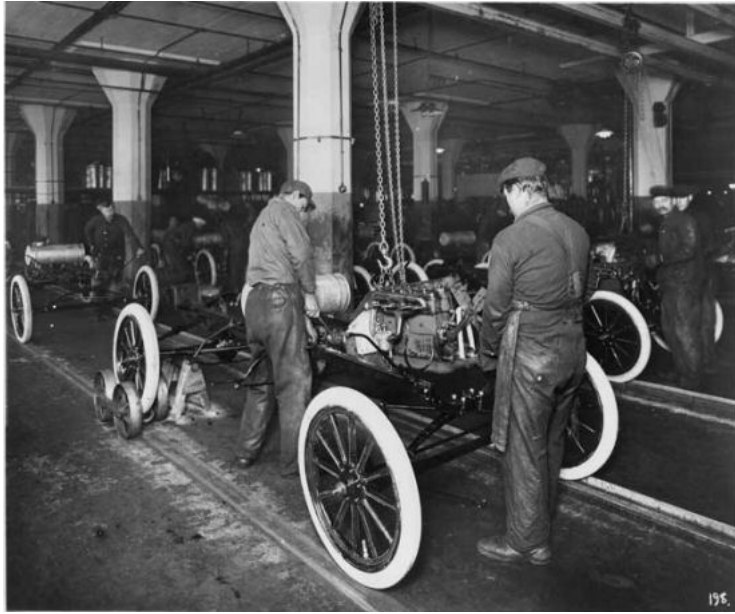

FUENTE: Chandler (1996b), p. 70.

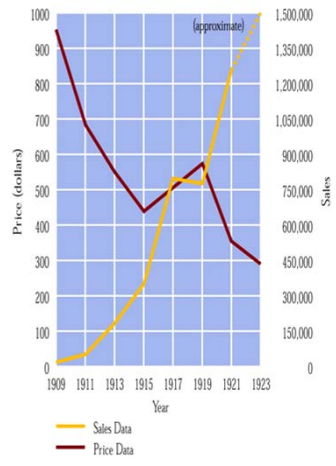
La producció en massa i les noves formes d'organització del treball

Fragmentació i especialització de tasques (**taylorisme** i **fordisme**).

- Organització Científica del Treball (**OCT**): divisió de tasques + cronometratge.
- Cadena de muntatge.
- Eliminació de temps morts: disciplina i incentius individuals.
- L'estandardització també afectà el disseny de les peces i ferramentes.
- FORD ho desenvolupà en 1904 en el marc d'una forta disciplina: Augment de l'escala i velocitat de producció (descens de preu).
- Desenvolupament de consultores especialitzades i l'organització d'una xarxa de vendes per a un producte estandarditzat.

Ford T

The Ten-Millionth Ford

The 10,000,000th Ford car left the Highland Park factories of the Ford Motor Company June 4. This is a production achievement unapproached in automotive history. Tremendous volume has been the outgrowth of dependable, convenient, economical service.

Ford Motor Company

BLOC II. La Segona Revolució Industrial, 1870-1973

- Tema 4. De la primera globalització a la primera Guerra Mundial, 1870-1914
- Tema 5. L'economia del període d'entreguerres, 1918-1939
- Tema 6. L'edat daurada del capitalisme, 1945-1973

Tema 5. L'economia del període d'entreguerres, 1918-1939

1. Els desequilibris dels anys vint
2. La desintegració de l'economia internacional i la depressió dels anys trenta
3. Les polítiques econòmiques davant la crisi i la recuperació

1. Els desequilibris dels anys vint (1920s)

- **L'impacte de la primera guerra mundial.**
- La I G.M. enfrontà dos grans blocs: **L'Eix**: Alemanya, Àustria-Hongria, i Turquia vs. **Aliats** (França, Gran Bretanya, Rússia, Itàlia, Japó, i des de 1917 EUA) **a causa de...**
- Les noves potències emergents (Alemanya) es consideraven discriminades en el repartiment imperial del món. El seu progrés econòmic durant la 2RT es veia obstaculitzat per la supremacia **colonial** britànica que tancava els seus mercats colonials (Imperialisme).
- Lluita pels mercats en el context de l'expansió de la producció i de les noves tecnologies de la **II RT**.
- Procés de **militarització** i carrera armamentista que caracteritzà la societat internacional durant l'últim terç del segle XIX.

Despeses militars, GB, Alem., Fr., A-H., It., Rús. (milions &)

1870	1880	1890	1900	1910	1914
94	130	154	268	289	398

Colonialisme i imperialisme: al 1914 deu països dominaven la major part del món

	Colònies				Metròpolis	
	1876		1914		1914	
	superfície milions km ²	població milions hab.	superfície milions km ²	població milions hab.	superfície milions km ²	població milions hab.
Gran Bretanya	22,5	251,9	33,5	393,5	0,3	46,5
Rússia	17,0	15,9	17,4	33,2	5,4	136,2
França	0,9	6,0	10,6	55,5	0,5	39,6
Alemanya			2,9	12,3	0,5	64,9
Estats Units			0,3	9,7	9,4	97,0
Japó			0,3	19,2	0,4	53,0
Total sis grans potències	40,4	273,8	65,0	523,4	16,5	437,2
Colònies de petits estats (Bèlgica, Holanda...)			9,9	45,3		

5

L'impacte demogràfic:

Europa va perdre el 7% de la seua població, especialment França, Alemanya, i l'Imperi austrohongarès. Un % important de les pèrdues es concentrava en la part més productiva de la població.

Pèrdues de població degudes a les guerres de 1914-21 (milions de persones)		
	Europa menys la URSS	URSS
Morts militars	6,5	1,5
Morts civils	5,0	14,5
Total morts directes	11,5	16,0
Fam/enfermetats/no nascuts	10,5	10,0
Total	22,5	26,0
Incapacitats	7,0	

Efectes econòmics:

- **Europa:** Disminució de la **renda**: 1920 l'*output* industrial d'Alemanya, França, Bèlgica, Bulgària, Polònia, Txecoslovàquia, Àustria, Hongria, Romania i Letònia era un 30 % menor que en 1913 a causa de la destrucció de l'aparell productiu.
- Desordres **monetaris**: inflació en diversos països: Les formes de finançar i acabar el conflicte => el Tractat de Versalles i la hiperinflació a Alemanya (1923).
- Dificultats per a tornar els **préstecs** del conflicte.

- **Desocupació/atur:**

- Excés de capacitat dels sectors **industrials** tradicionals davant nous sectors (substitució d'M –importacions).
- Problemes de competència de l'agricultura europea.
- Efectes sobre els pressupostos (despesa pública).

La desocupació, juntament amb la inestabilitat financera, retardà la recuperació econòmica d'Europa.

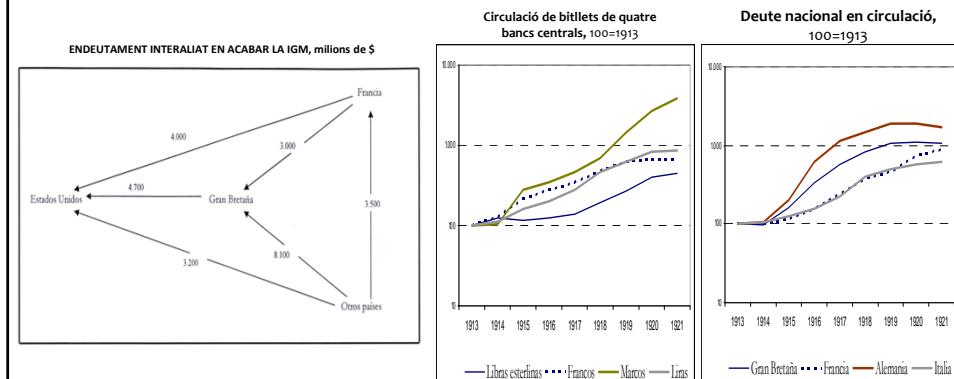
- **Altres regions de l'economia mundial:**

- Substitució de M industrials. Nous països industrialitzats.
- Països X de béns primaris: Creixement econòmic menor que els països X de manufactures i deteriorament de la relació d'intercanvi.
- Comerç internacional: fins a 1924 no es recuperà el nivell previ a la guerra.
- Augment del proteccionisme internacional.
- Canvis en els fluxos internacionals de capital en favor dels EUA.

- **Desarticulació del sistema financer i comercial internacional:**

- Forma de finançar la guerra: Endeutament dels governs (80 % del finançament):
  - emissió de deute públic (bons de guerra) + crèdits
  - emissió de bitllets
- Tensions monetàries i financeres bèl·liques i postbèl·liques.
- Desmantellament del patró or.

Efectes principals: augment de la **inflació** i **depreciació** de les monedes.

MÈTODES D'ENDEUTAMENT DE GUERRA

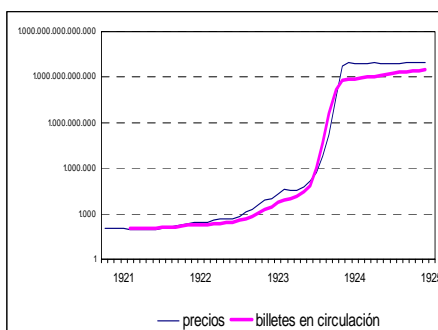

A la tensió financera va haver d'afegir-se l'errònia política de reparacions...

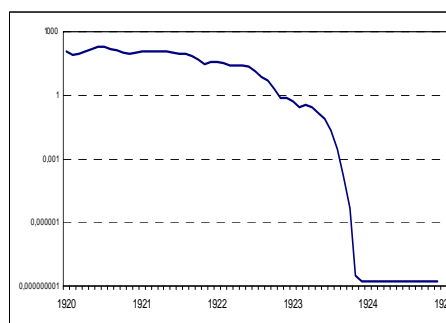
- En redefinir el mapa europeu es prestà escassa atenció als **factors econòmics**. Les noves unitats territorials sols serviren per a obstaculitzar la recuperació econòmica. No sols s'hagué de fer front als problemes ordinaris de la reconstrucció, sinó que van haver de crear-se noves administracions i economies nacionals a partir de l'heterogènia col·lecció de territoris heretats. Tasca quasi impossible per: enfrontaments de grups ètnics, greus problemes socials, pobresa, trencament de les relacions comercials anteriors, etc.
- Dificultats per a equilibrar els pressupostos + la impossibilitat de restringir el consum privat: **dèficits fiscals**.
- Reparacions molt elevades per a **Alemanya**. El pagament del deute suposava el 2,5 % anual de la RN de Alemanya. Impossibilitat de fer front al pagament.

Hiperinflació i depreciació monetària a Alemanya, 1921-1925

Preus i oferta monetària a Alemanya
Índex 100=1921

Típus de canvi nominal del marc amb el \$
cèntims de \$ per marc, Índex 100=1921

Fuente: Sargent (1982)

L'extraordinària emissió monetària des de 1921 propicià una inflació incontrolada i una enorme depreciació de la moneda fins a l'estabilització duta a terme pel banc central.

¿Per què unes reparacions tan elevades?

- Necessitat de buscar culpables. Influència de França.
  - Guerra francoprussiana 1870-1871:
    - Entrega d'Alsàcia i Lorena (riquesa territoris).
    - Pagament de reparacions: 5.000 milions de francs.
- Manca d'organismes internacionals amb força.
- J. M. Keynes (1919): *“La política de reduir Alemanya a l'esclavitud durant una generació, d'envilir la vida de milions d'éssers humans, i de privar una nació de felicitat, seria odiosa i detestable, encara que ens enriqueira”*.

Arguments de **Keynes**:

- El problema no era sols pagar sense aconseguir divises: augment del proteccionisme després de la guerra.
- Si Alemanya no es recuperava, no podria comprar a Nord-amèrica la proporció habitual de les seues X.
- Reparacions poc realistes.
- Keynes (1919) advocava per un préstec nord-americà a Europa per a la reconstrucció, i per una reducció de les reparacions i també per un sistema de compensació dels deutes.

En resum.... IGM + dècada 1920 => Importants **canvis** polítics i econòmics.

Finals del segle XIX:

- Predomini polític i econòmic d'Europa sobre la resta del món.
- Bon funcionament del flux de capitals i del patró or.
- Llibertat de moviments dels factors treball i capital.
- Limitada intervenció de l'estat en l'economia.

Després de la I GM i la dècada de 1920s:

- Fi de la supremacia d'Europa sobre la resta del món en benefici dels Estats Units.
- Forts endeutaments públics, menors fluxos de capital, i distorsions monetàries.
- Menor llibertat en els moviments de treball i capital.
- Major intervenció de l'estat en l'economia.
- Proteccionisme comercial.
- El creixement econòmic fou molt desigual, i concentrat en la segona meitat dels 20.

Comerç exterior nord-americà amb Europa, 1870-1945 (milions \$ i %)

	Exportacions (X) dels EUA a Europa		Importacions (M) dels EUA des d'Europa	
	Mitjana anual	% (a)	Mitjana anual	% (b)
1870	313	79,8	240	55,1
1891-1900	798	77,9	394	51,6
1901-1910	1.132	52,7	594	30,4
1921-1925	2.319	46,8	1.050	29,9
1926-1930	2.237	46,8	1.207	29,9
1931-1935	960	56,4	516	8,2
1936-1940	1.333	56,4	627	8,2
1941-1945	5.674	56,4	288	8,2

(a) % del total de les X dels EUA
 (b) % del total de les M dels EUA
 Font: Niveau (1983) i Madisson (2000)

2. La desintegració de l'economia internacional i la Gran Depressió dels anys trenta

Després de l'expansió econòmica mundial entre 1924 i 1929, la fallida de Wall Street en octubre de 1929 obrí la porta a una **crisi econòmica mundial sense precedents**. La disminució de la quantitat de diners als EUA provocà que els bancs no pogueren satisfer les demandes de liquiditat dels seus clients, van fer fallida i van provocar una pèrdua de confiança dels ciutadans.

Crisi molt **profunda**:

- La producció industrial es reduí entre 1929 i 1932 un 50%.
- PNB va disminuir 50% (en Europa, 1932 = 1913).
- Atur: per damunt del 20% als EUA i GB (sense cobertura generalitzada).
- La recuperació a Europa: 1935-36 i als EUA fins a la II GM.

INTERPRETACIÓ DE LA CRISI

DIVERSITAT EXPLICATIVA

- Desequilibris en l'estructura econòmica.
- Descens del consum.
- Excés de liquiditat de les empreses.
- Especulació borsària – falta de control bancari.
- Existència de sistemes especulatius de compra a crèdit en la borsa.
- Inadequada política monetària de la FED.

MÉS CONSENS EN ELS EFECTES

- Caiguda de la producció industrial.
- Caiguda dels preus.
- Augment de la desocupació.
- Crisis bancàries.
- Reducció dels intercanvis comercials.
- Reordenació dels fluxos de capital.

Els fets:

1) Situació inestable/recessiva des de mitjan dècada 1920s:

- **Agricultura**: descens de preus i beneficis. Mercat internacional saturat (destrucció d'excedents, límits a la producció). Disminució d'ingressos per balança en països X de béns primaris.

Sobreoferta agrícola als EUA + recuperació agricultura europea + noves regions productores: menors ingressos agricultors/llauradors.

Efectes multiplicadors sobre el consum

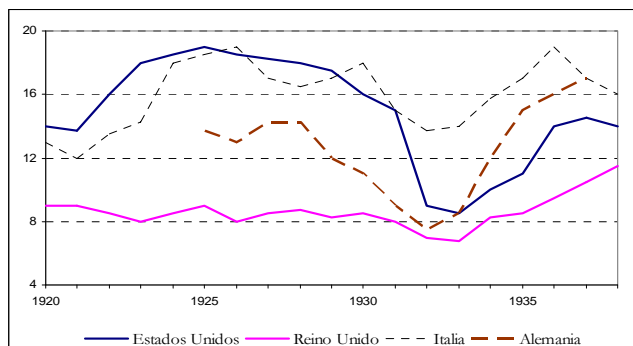
- **Indústria**:
  - Excés d'oferta industrial (límit al creixement dels sectors tradicionals + superproducció relativa per la substitució de M després de la IGM):
  - Caiguda de demanda i reducció d'expectatives de beneficis empresarials.

Les **expectatives** de les inversions en **borsa** eren superiors que en les activitats productives (paper substitutiu).

Eixides: especulació monetària i la borsa –cicle **especulatiu** des de 1926 (Wall St.).

Inversió bruta com a % del Producte Nacional

Font: Maddison (1991)

2) L'especulació en la borsa: fort increment a finals dels 20.

Exemple de **bombolla**:

- Especulació per damunt de l'economia real (expectatives de beneficis futurs): il·lusió monetària.
- Augment de la velocitat de circulació dels efectes perquè el preu puja i els valors canvien de mans ràpidament.
- Expansió generalitzada de la demanda:
  - Capital europeu provinent del pagament dels crèdits de la IGM.
  - Beneficis empresarials.
  - Estalvi familiar.
  - Expansió del crèdit especulatiu: diners ficticis en forma de pagament diferit.
- Però en trencar-se la tendència alcista...: **crac**.

- **1928**: primers símptomes de la diferència entre rendiments especulatiu i dividends empresarials (en un context de descens del consum).
- Decisions institucionals incorrectes.
- **Pànic** d'octubre del 29: enfonsament del mercat. Espiral imparabile de vendes i preus.
- ¿Com es transformà el crac en **depressió**?
  - Connexió entre el crac borsari i la fallida del **sistema bancari**.
  - La política econòmica i la **FED**.

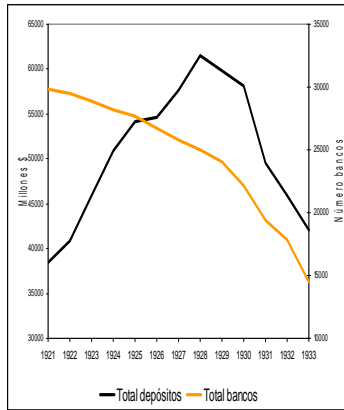
Fins a l'any 1954 el DJ no va recuperar el nivell de 1929.

3) La fallida del sistema bancari

- Connexió entre inversió borsària i crèdits bancaris (sense garanties o amb garanties de les mateixes accions).
- En caure el preu de les accions... problemes d'impagaments.
- Falta de control del sistema bancari per part de la FED:
  - Els bancs centrals no exerciren la funció de prestador d'última instància.
  - No hi hagué coordinació internacional de salvament bancari ni tan sols per a mantenir les paritats monetàries.
- La fallida bancària **suposava...**
  - Pèrdua dels estalvis i dipòsits dels particulars.
  - Restricció del crèdit.
- La caiguda de l'Oferta Monetària (OM): espiral deflacionista que va transmetre la crisi financera cap a l'economia real.
- La caiguda dels **preus**, de la inversió i del crèdit impactà sobre les empreses i l'**ocupació**.

La crisi bancària nord-americana

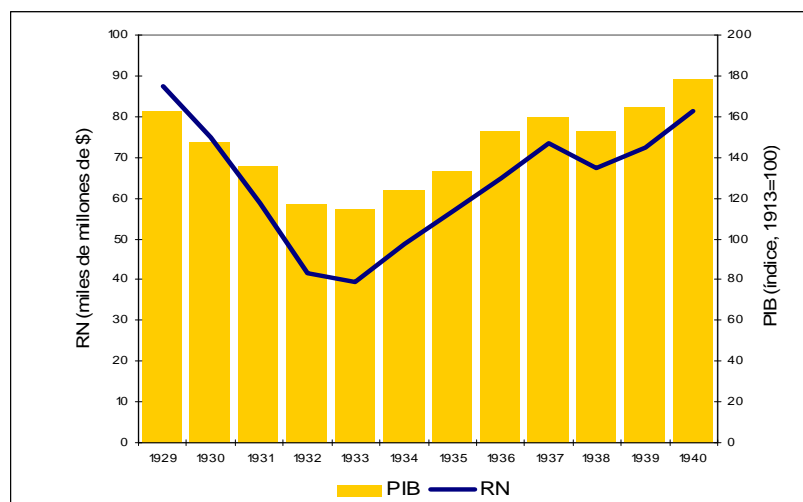
Font: Wicker (1996)

Impacte de la crisi sobre la producció industrial. Producció industrial en 1932 (índex 1929=100)

EUA	53
Alemanya	53
Canadà	58
Polònia	63
Txecoslovàquia	64
Itàlia	67
Bèlgica	69
França	72
Hongria	82
Regne Unit	84
Holanda	84
Suècia	89
Noruega	93
Japó	98
URSS	183

Font: Maddison (1991) i Niveau (1983)

Evolució del PIB (índex) i de la Renda Nacional (milers milions \$) nord-americana, 1929-1940

Font: Maddison (1991) i Niveau (1983)

Evulció de la desocupaci3, % de la Poblaci3 Activa, 1927-1937

	Alemanya	Regne Unit	EUA	Bèlgica	Suècia
1927	8,8	10,6	-	2,5	12
1928	8,4	11,2	-	1,7	10,6
1929	13,1	11	3,2	1,9	11,2
1930	15,3	14,6	8,9	5,4	12,2
1931					
1932					
1933					
1934	14,9	17,7	21,7	23,4	18,9
1935	11,6	16,4	20,1	22,9	16,1
1936	8,3	14,3	17,5	16,8	13,6
1937	4,6	11,3	14,3	13,8	10,8

4) Efectes de la política econ3mica

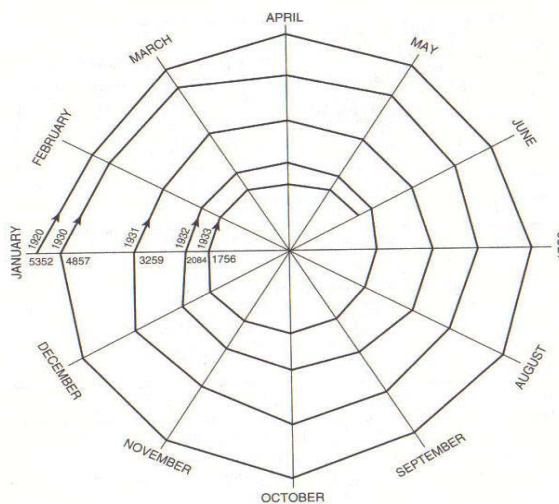
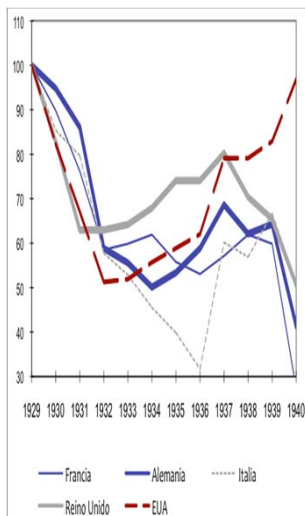
- Passivitat de les autoritats polítiques i econ3miques
- El govern (Hoover) dels EUA i la FED no actuaren decididament per a parar la caiguda de l'OM per la seua fidelitat als principis del liberalisme econ3mic.
- Error: es propaga el **cercle vici3s** entre deflaci3 i depressi3: caiguda del consum => desocupaci3.
- Falta de reacci3 als primers símptomes entre 1928 i 1929 i falta de banc central (FED) decidit a donar suport al sistema bancari.

5) La transmissió internacional de la crisi: la desintegració del comerç internacional

- A Europa i als Estats Units les M disminüïren en un terç en termes reals entre 1929 i 1933 (en termes nominals un 66 %): Aquesta **espiral de caiguda** successiva en el comerç mundial va agreujar i internacionalitzar la gran depressió.
- Destrucció del **mercat internacional de capital**:
  - Els dèficits comercials no foren compensats per les M de capital, que desapareixen: Greus problemes per als receptors de capital => els problemes financers es traslladen a Europa.
  - Davant la falta de crèdit en l'economia nord-americana es repatrien els capitals => forta caiguda de la inversió exterior dels EUA.

Contracció del comerç exterior

El sector exterior. Evolució de les X anuals, 1929 – 1940, index 100=1929

Contracció del comerç mundial mes a mes, gener 29-juny 33

Valor en or del comerç exterior mundial, 1926-1929=100

	1929	1930	1931	1932	1933
Europa sense l'URSS	106	90,3	66,5	43,7	39,5
Europa amb l'URSS	106,2	91,3	67,8	44,5	39,8
Nord-amèrica	104,1	76,6	49,6	32,9	27
Amèrica Llatina	106,9	79,1	53,2	35	33,4
Àfrica	109,5	93	70,4	57,9	56,1
Àsia sense la URSS	98,4	75,1	53,6	37,7	35,1
Oceania	95,5	69,3	39,9	34,7	35,5
Món	104,6	84,7	60,5	41	36,9

Font: Bohour (1996)

Efectes perifèrics de la crisi, 1929=100

	Amèrica Llatina			Àsia		
	PIB	X	M	PIB	X	M
1929	100	100	100	100	100	100
1932	90,3	70,6	41	103,2	77,2	78,5
1938	125,9	86,4	72,5	108,3	90,1	81

Font: Maddison (1992)

Importacions de capital de països deutors, 1927 – 1931, milions de \$

	1927	1928	1929	1930	1931
Alemanya	1.037	967	482	129	-540
Hongria	89	91	38	22	37
Polònia	82	124	68	3	-1
Iugoslàvia	23	27	-13	35	32
Bulgària	4	7	21	1	5
Turquia	22	11	50	-6	3
Finlàndia	-2	40	12	-5	-24
Grècia			45	34	37
Itàlia	28	133	97	47	-50
Japó	50	80	-9	-128	-11
Índia	120	67	37	92	-86
Argentina	61	131	-10	287	-89
Austràlia	207	349	183	194	
Sudàfrica	-2	40	12	-5	-24
TOTAL	1.719	2.067	1.013	700	-711

Font: Aldcroft (1985)

Resposta:

- Es van adoptar polítiques d'*empobrir el veí*: la devaluació competitiva, la protecció, i les “guerres comercials”.
- Es van adoptar polítiques comercials proteccionistes: increments de les tarifes aranzelàries, restriccions quantitatives a les importacions, control de canvis, i acords comercials bilaterals.
- El proteccionisme comercial va començar, en 1930, a Amèrica del Nord, amb l'aprovació de l'aranzel Smoot-Hawley.

Protecció aranzelària, 100 = 1913

	1927	1931
Alemanya	122	244
Txecoslovàquia	137	220
Itàlia	112	195
França	97	160
Hongria	131	197
Àustria	77	158
Bulgària	296	420
Espanya	132	185
Suïssa	160	252
Romania	140	207

Font: Pollard (1991)

En aquesta situació els governs van voler estimular les seues economies...

- Però la injecció de crèdit i la reducció dels tipus d'interès per a fomentar el consum i la inversió eren incompatibles amb el manteniment del patró or.
- En aquest panorama la convulsió política, l'ascens del feixisme i la consolidació del sistema soviètic, van augmentar la incertesa sobre la continuació del sistema...
- I això va acabar afectant la credibilitat del dòlar i de la lliura esterlina, amb creixents moviments especulatius: **Crisi financera de 1931**: crisi creditícia i bancària internacional. Segmentació del mercat monetari (zones o blocs monetaris).

3. Les polítiques davant la crisi i la recuperació.

- **Fonaments teòrics del keynesianisme**: Polítiques econòmiques nacionals d'increment de la DA (C+I+G) a través de **l'efecte multiplicador de la demanda**.
- El desplaçament de la funció de demanda genera un increment de renda major al mateix augment en la demanda.
- Paper de **l'estat**: "capitalisme intervingut" que a través de la **despesa pública** combat la deflació: reactivació de la demanda a través de la inversió i del crèdit.
- Resultats **limitats** de les polítiques keynesianes: L'experiment més sòlid de keynesianisme va ser el NEW DEAL nord-americà.

Diversitat de polítiques econòmiques aplicades en funció de la intensitat de la política monetària i fiscal.

Resultados y políticas económicas en EE.UU., GBR, Alemania y Francia en los años 30

	Tasa crecimiento PNB (1932-1938)	Nivel del PNB 1938 (1929 = 100)	Política monetaria	Política fiscal
EE.UU.	4,4	94,8	Restringida	Ortodoxa-Expansiva
GBR	3,6	118,4	Expansiva	Ortodoxa
Alemania	8,2	125,2	Expansiva	Expansiva
Francia	2,0	96,5	Restringida	Ortodoxa

FUENTE: ZAMAGNI (2000), p. 211.

NOTAS:

- Política monetaria expansiva: tipos de interés bajos con el objeto de estimular la inversión.
- Política monetaria restringida: tipos de interés altos para controlar la inflación.
- Política fiscal expansiva: incremento del gasto público con el objeto de incrementar la demanda agregada.
- Política fiscal ortodoxa: se busca el equilibrio presupuestario entre gastos e ingresos públicos.

La recuperació econòmica dels Estats Units, França, Gran Bretanya i Alemanya...

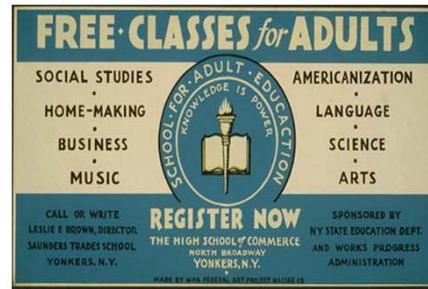
- La recuperació no va respondre a una actuació a escala internacional sinó que es va fer a escala **nacional**.
- En la major part dels països la recuperació es va veure acompanyada d'un augment de la participació del **sector públic** en l'economia.
- Les solucions econòmiques i la **II GM**.

EUA i el New Deal

- Els EUA es trobava en una situació de depressió agreujada per una crisi financera i l'actitud passiva de Hoover des de 1929.
- L'arribada de **F. D. Roosevelt** a la presidència en 1933 va implicar la posada en marxa d'una sèrie de mesures encaminades a traure el país de la crisi.

Objectiu primordial: *La reactivació de preus i consum i renovar la confiança d'inversors i consumidors.*

El *New Deal* va tenir un **contingut heterogeni** inspirat d'impulsos populistes i pragmatisme polític per mitjà de la **planificació estratègica** del conjunt de l'economia, i proposava un esforç conjunt dels empresaris i el Govern per a aconseguir la **recuperació econòmica**.

Polítiques sectorials:

- **Política financera.** Mesures monetàries i bancàries de caràcter regulador: es va reorganitzar la FED i es va establir *la Federal Deposit Insurance Corporation* (Fons de Garantia de Dipòsits). Es van crear també diverses agències reguladores, especialment la *Securities and Exchange Commission* (Comissió del Mercat de Valors), que regulava el mercat de valors, per a evitar l'especulació causant del crac.
- **Política agrària** d'oferta orientada al manteniment de preus mínims.
- **Política industrial:** Planificació i despesa pública
  - Esforç conjunt dels empresaris i el govern per a aconseguir la recuperació econòmica.
  - Les empreses quedaven alliberades de les restriccions antimonopoli, si bé es creava una institució encarregada de controlar els diferents sectors industrials per a garantir el seu bon funcionament.
- **Política social.** Es va engegar l'administració de la Seguretat Social, i es va establir una planificació de mínims salarials.

Balanç desigual...

- Resultats limitats en termes de preus i rendes.
- La intervenció industrial va generar pràctiques i grups oligopolístics.
- L'augment de les inversions públiques va ser extraordinari, però no va ser tan elevat en la **iniciativa privada**.
- Va alimentar les suspicàcies de determinats sectors econòmics i polítics **conservadors** que veien en el New Deal aspectes excessivament "**socialitzadors**" que atemptaven contra la tradició americana de **lliure empresa**: algunes de les principals mesures que va proposar Roosevelt (com la *Agriculture Adjustment Act*) van ser **anul·lades** pel Tribunal Suprem.

- **Legislacions bancàries que** van perviure fins a finals del segle XX:
  - La legislació bancària + la inspecció del govern a les entitats bancàries (que només va permetre l'obertura dels bancs sanejats) va retornar la confiança al públic que va tornar a dipositar els seus estalvis en el sistema financer.
- La **desocupació** va continuar sent elevada. En 1937 afectava més de 7 milions de persones. Fou el rearmament en concloure la dècada dels 30 el que va resoldre el problema de l'atur.

¿La política econòmica nazi va ser keynesiana?

- A partir de la pujada de Hitler al poder en 1933 la política econòmica va quedar supeditada als **objectius polítics i militars** de la dictadura a través de...
  - Despesa pública orientada al rearmament.
  - Eliminació dels mecanismes de mercat.
  - Restricció del consum privat.
- **Primera època:** gran programa d'obres públiques, construcció vehicles...
  - Recuperació basada en l'augment de la **despesa**.
  - **Augment del control sobre l'economia:** no es nacionalitzen les empreses, però es van establir incentius a les empreses privades que col·laboraven amb el règim.
  - Increment de la despesa **militar**.
  - Augment de la **protecció aranzelària**.

- **Segona època:** a partir de 1934 es donà prioritat al rearmament i la despesa militar:

- % sobre la RN:
  - 3 % de la RN en 1933 / 23 % de la RN en 1939
- % total despesa:
  - 20% del total en 1933 / 33,5 % en 1936
- Total despesa militar:
  - 1933: 1.9 milions de marcs / 1939: 32.3 milions de marcs
- Mesures: economia planificada (amb controls sobre preus, programes d'inversió amb plans inspirats en els plans quinquennals soviètics).

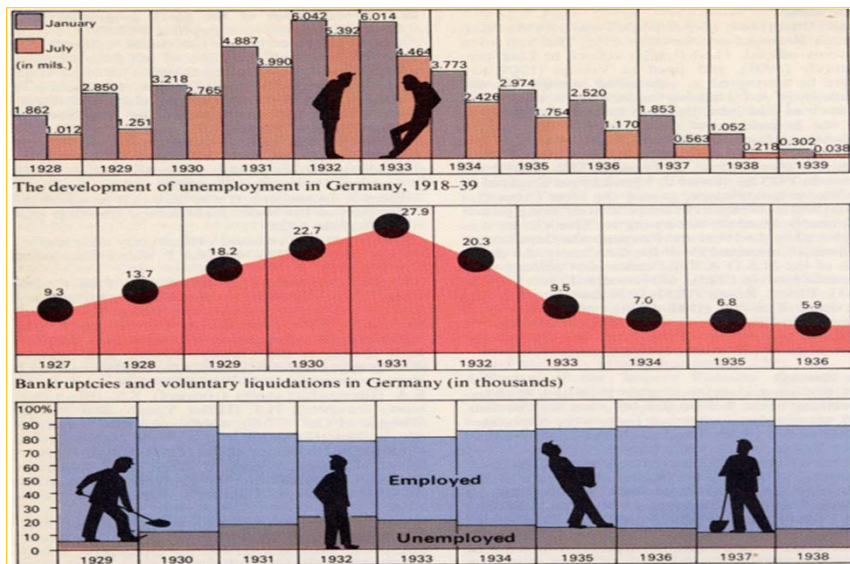
Els resultats de la política nazi

- Disminució de la **desocupació** i augment del **producte**.
- ¿**Com** es va reduir l'atur/desocupació?
  - Eliminació de sindicats i de la negociació col·lectiva.
  - Intervenció del mercat laboral.
  - Incentius a l'abandó del treball per a les dones.
  - Negociacions salarials a través d'un delegat del partit nazi.
  - Mètodes coercitius: Servei laboral obligatori.
  - Política de salaris baixos en contrast amb els mínims salarials nord-americans.

- **'Problemes'**:

- Economia desequilibrada: escassetat de béns de consum.
- Augment de l'endeutament (intern i extern).
- Problemes de productivitat: el creixement de la productivitat entre 1929 i 1938 és de l'1,3 % (la meitat que la britànica).
- Manipulació de dades:
  - Les dones desapareixen de les estadístiques.
  - Camps de concentració.
  - Els jueus desapareixen de les estadístiques.
  - Empitjorament de les condicions laborals (desapareixen els sindicats, caiguda dels salaris i augment del nombre d'hores treballades).
- En **conclusió**... La recuperació econòmica es va basar en un fort increment de la despesa pública (la suma de la inversió i la despesa pública va ascendir des del 18% fins al 41% de la renda nacional), però la productivitat i el consum privat no van augmentar proporcionalment, cosa que va derivar en un descens generalitzat de la renda disponible: **pitjors condicions de vida**.

Desocupació a Alemanya: 1929-1938

Epíleg: La gran depressió va conduir cap a la II GM

- Amb la I GM s'inicià la desintegració de l'economia internacional.
- El col·lapse de la 1a globalització va ocórrer amb la Gran Depressió.
- Les estratègies proteccionistes i nacionalistes reforçaren encara més la depressió econòmica.
- La II GM va ser conseqüència directa de la gran depressió...

BLOC II. La Segona Revolució Industrial, 1870-1973

- Tema 4. De la primera globalització a la primera Guerra Mundial, 1870-1914
- Tema 5. L'economia del període d'entreguerres, 1918-1939
- Tema 6. L'edat daurada del capitalisme, 1945-1973

Tema 6. L'edat daurada del capitalisme, 1945-1973

1. Les noves institucions internacionals
2. La difusió del canvi tècnic
3. Consum de masses i nou paper de l'estat: les empreses públiques
4. L'extensió del capitalisme gerencial i les multinacionals

La II GM i els seus efectes

- Cost molt **superior** a la I GM:
  - Humà: 40 milions de morts (20 a l'URSS) i 35 milions de ferits.
  - Material: va més que triplicar els costos de la I GM.
  - Paralització de la producció i del comerç.
  - Principal problema: Falta de divises per a iniciar la reconstrucció (aliments, matèries primeres i béns d'equip).
- Conseqüències **polítiques i territorials**:
  - Creació d'un nou ordre mundial basat en el predomini econòmic i militar dels EUA.
  - Divisió del món en dos grans blocs i guerra freda: bloc comunista (URSS), Tercer Món i bloc capitalista.

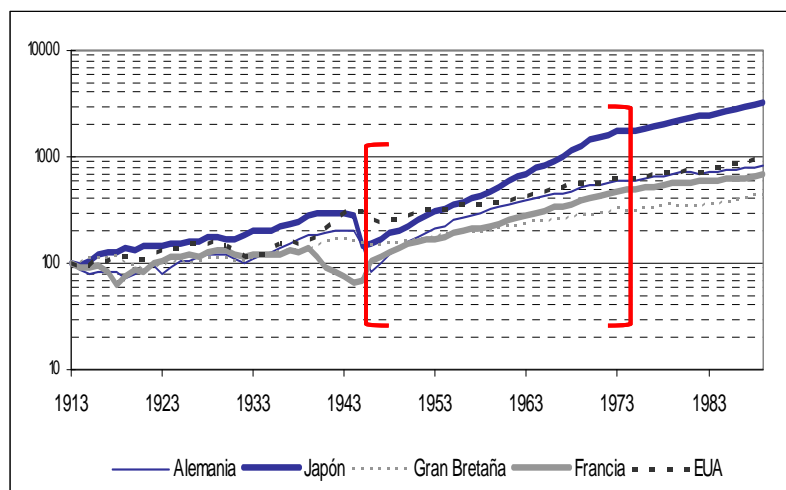
- Però... la **reconstrucció** fou molt **ràpida**:
- ¿Per què? ¿Què va canviar davant l'anterior postguerra? ¿Com es va fer la reconstrucció?
- ¿Quines foren les **llicions** de la I GM?
  - Necessitat de cooperació.
  - Limitació de les reparacions i la cancel·lació dels deutes de guerra per part dels EUA.
  - Restabliment de les relacions econòmiques internacionals.

Creixement econòmic global i convergència

- És l'època de **major creixement econòmic** de les nacions desenvolupades.
- Creixement econòmic **sostingut**, 1950-1973: totes les regions mundials creixen de manera sostinguda encara que amb **diferències** importants i significatives: Creixement més intens en aquells països que partien de nivells més baixos.
- Reducció de les **fluctuacions**.
- Reducció de les taxes de **desocupació**.

TASAS DE CRECIMIENTO ACUMULATIVO ANUAL DEL PIB/HABITANTE (1820-1998)					
	1820-70	1870-1913	1913-50	1950-73	1973-98
Inglaterra	1,26	1,01	0,92	2,44	1,79
Holanda	0,83	0,90	1,07	3,45	1,76
Francia	0,85	1,45	1,12	4,05	1,61
Alemania	1,09	1,63	0,17	5,02	1,60
Italia	0,59	1,26	0,85	4,95	2,07
España	0,52	1,15	0,17	5,79	1,97
Europa Occidental	0,95	1,32	0,76	4,08	1,78
Estados Unidos	1,34	1,82	1,61	2,45	1,99
Japón	0,19	1,48	0,89	8,05	2,34
Rusia (o Unión Soviética)	0,63	1,06	1,76	3,36	-1,75
Europa Oriental	0,63	1,31	0,89	3,79	0,37

CREIXEMENT ECONÒMIC EN EL SEGLE XX. PIB PER CÀPITA, 1913-1989, 1913=100

Font: Maddison (1991)

•¿Es van reduir les diferències de renda p/c entre regions i/o països?
Convergència o **catching-up (Pràctica)**.

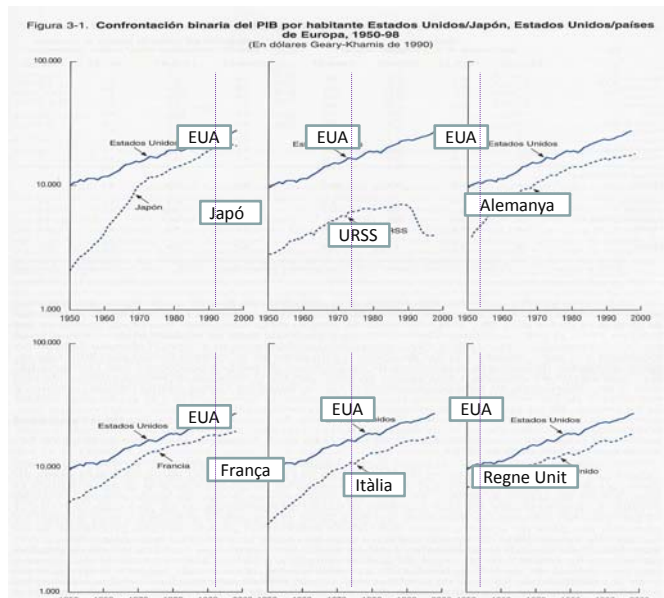
• **β -convergència**: relació inversa entre la taxa de creixement de la renda i el nivell inicial d'aquesta renda, així els països amb un PIB p/c més baix tendeixen a créixer més => reducció en termes relatius de les diferències en PIB p/c.

• **σ -convergència**: reducció en la dispersió del PIB p/c (desviació típica o coeficient de variació) donat un grup de països o regions determinat.

•**Convergència condicionada, clubs de convergència**.

	Tasas de crecimiento medio anual PIB per capita 1950-1973	Nivel relativo PIB per capita USA=100 1950
Japón	8,0	20
Grecia	6,2	20
España	5,8	25
Portugal	5,7	22
Alemania	5,0	45
Italia	5,0	36
Austria	4,9	39
Finlandia	4,3	43
Francia	4,0	55
Bélgica	3,5	56
Holanda	3,4	61
Noruega	3,2	52
Dinamarca	3,1	70
Suecia	3,1	70
Suiza	3,1	93
Irlanda	3,1	37
Gran Bretaña	2,4	72
Estados Unidos	2,4	100

- La convergència entre els EUA i les principals economies

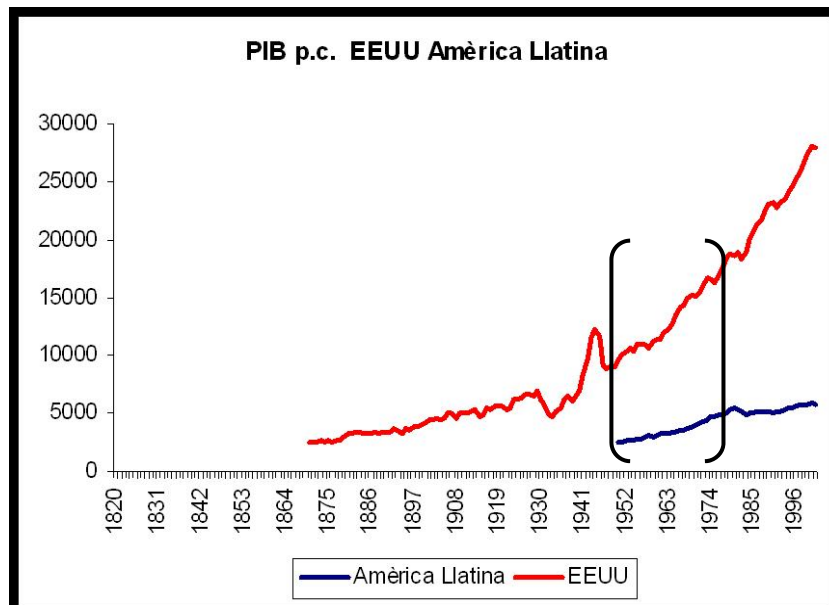
- La **convergència**:

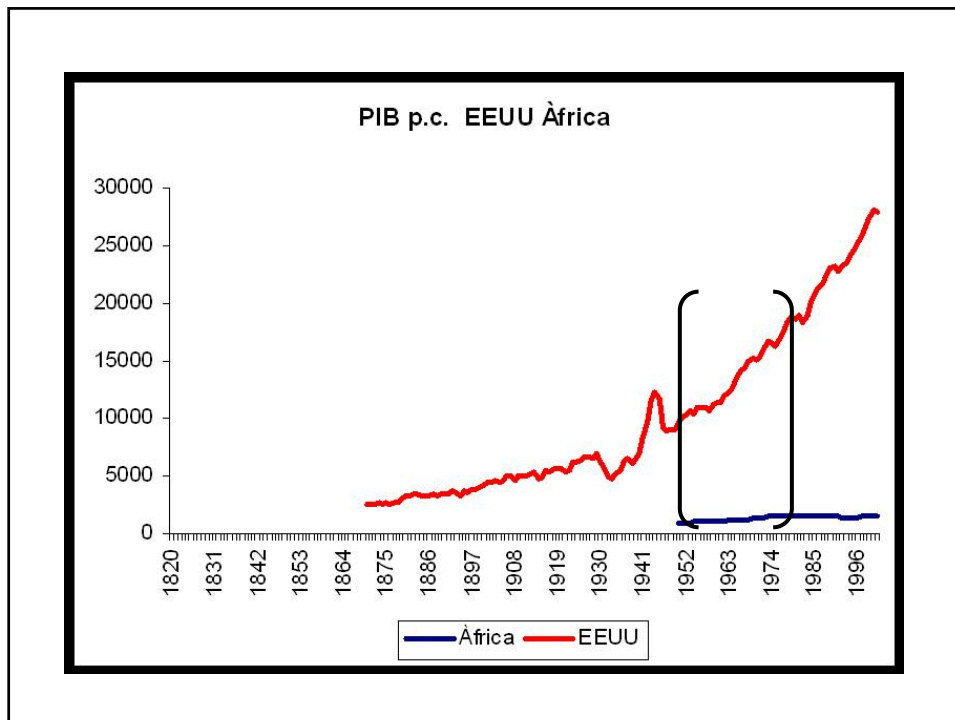
- a) Incompleta.
- b) Parcial => limitada a determinats països o regions (OCDE).

a) Convergència incompleta

	PIB/hab. EUA 1950=100	PIB/hab. EUA 1973=100	PIB/hab. EUA 2001=100
Estats Units	100	100	100
Gran Bretanya	72	72	72
França	55	79	75
Alemanya	41	72	67
Itàlia	37	64	68
Espanya	23	46	56
Japó	20	68	74

b) Convergència parcial

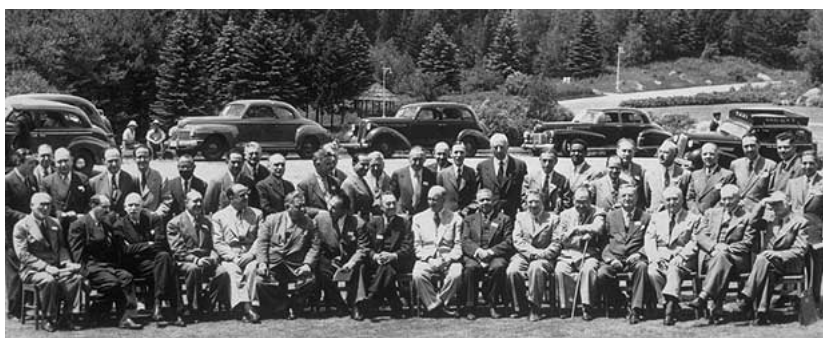

1. Les noves institucions internacionals

- En finalitzar la II GM es va crear un nou **entramat institucional** encaminat a facilitar els intercanvis, l'estabilitat monetària, i la **cooperació financera**.
- En 1943 comencen les negociacions entre experts del Tresor Britànic i la FED sobre el sistema i financer de postguerra.
- Les negociacions entre GB i els EUA tenien com a principal **objectiu** evitar la caòtica situació d'entreguerres (**lliçons I GM**).
  - Endeutament dels governs.
  - Proteccionisme que dificultava el comerç.
  - Restricció a la circulació de capitals.
- **¿Com? Mitjans**
  - Estricta control dels tipus de canvi.
  - Creixement suficient de la liquiditat internacional.
  - Creació d'un poder financer supranacional.

- Punts **d'acord**:
  - Oposició als tipus de canvi fluctuants i als partidaris del dret de les nacions a restringir els moviments de capital.
- Punts de **desacord**:
  - Diferent preocupació per la incidència i l'aplicació de les barreres comercials.
  - Grau de flexibilitat en els tipus de canvi (Tc).
  - Organismes reguladors i el seu funcionament.
  - **L'acord** tira endavant amb la perspectiva nord-americana (White vs. Keynes).

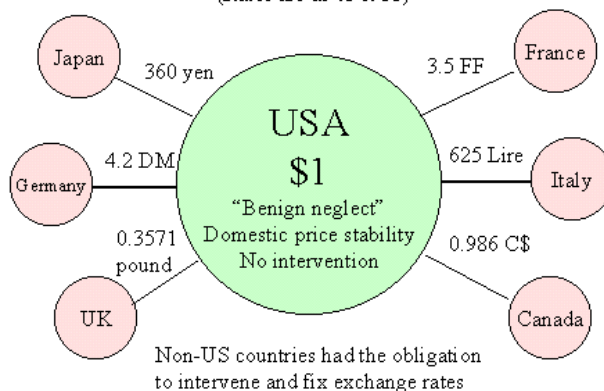
Principals acords del Sistema Monetari Internacional - *Bretton Woods Monetary Conference*

- Els principals acords i normes van presidir les relacions monetàries internacionals entre 1945 i 1971.
- **Sistema de paritats fixes**: els països associats fixen el valor de la seua moneda en termes d'or o de \$. Novament un patró de Tc fixos
- Totes les monedes fixaven el seu valor respecte al \$ perquè la FED assegurava la convertibilitat del \$ als BC de la resta de països.
- La referència del \$ per a establir el valor de cada moneda sols es va implantar progressivament pels interessos britànics i francesos (& en 1959, franc en 1958, lira en 1960).
- *De facto*: **patró dòlar**.
- Creació d'**institucions supranacionals de cooperació** (FMI, BM i GATT).

Sistema monetari de Bretton Woods

Bretton Woods: US Dollar at Center

(Rates are as of 1955)

L'FMI: Funció estabilitzadora + funció creditícia.

- L'autoritat monetària havia d'intervenir en defensa de la paritat venent si la demanda excessiva pressionava cap a la revaluació i viceversa.
- Es prohibien les devaluacions competitives.
- L'FMI presta divises en cas d'escassetat. Els països no poden alterar la paritat més enllà del 10 % sense el consentiment de l'FMI.
- Presa de decisions segons vots: cada país un nombre fix (segons PNB, reserves, balança de pagament, etc.) i d'altres variables en funció de la quota aportada.

El Banc Mundial: BIRF/BIRD (Banc Internacional per a la Reconstrucció i el Foment/Desenvolupament) + CFI (Corporació Financera Internacional) + AIF (Associació Internacional de Foment).

- **Objectius:**
  - Temporal: la reconstrucció europea. No arriba a complir-se perquè s'engega el Pla Marshall.
  - Permanent: ajuda al desenvolupament mitjançant la concessió de préstecs a llarg termini.
- Regulació i **funcionament** similar al FMI → Les quotes determinen els vots: predomini dels països més desenvolupats.
- **Recursos:**
  - Quotes de països membres.
  - Mercat de capitals.
- **Política de préstecs**
  - Projectes específics (infraestructures) amb criteris de rendibilitat.
  - Projectes basats en programes a llarg termini d'estímul al creixement.

La regulació del comerç internacional

- Condicions del clima postbèl·lic: EUA, única gran potència comercial.
- Paral·lelament a la creació dels sistemes monetari i financer: necessitat de crear institucions per a regular el comerç mundial.

Objectius

- Superar les condicions dels anys 1920 i 30 marcades pel proteccionisme i la bilateralitat.
- Horitzó: **lliurecanvisme**.

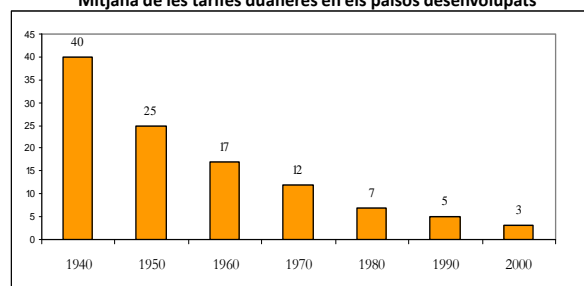
El GATT

- Després de la guerra: reducció nord-americana d'aranzels (50 % fins a l'1-1-1948) a l'espera de compensacions, i paral·lelament van promoure la creació del GATT (1947).
- Creació de l'**OIC** (agència de l'ONU).
- Reunions continuades: Londres, 1946; Ginebra, 1947; L'Havana, 1948.

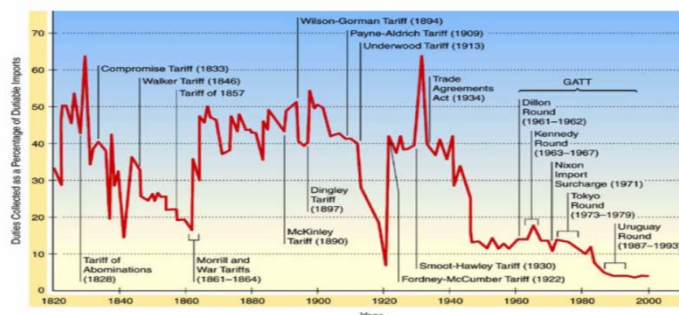
Continguts essencials:

- Principi de **multilateralitat**.
- Normes de política comercial per a evitar les barreres no aranzelàries (condemna especial del *dumping*).
- Des de 1964 s'afegiren clàusules per a afavorir les X dels països subdesenvolupats.
- Des de 1968 la gestió és conjunta amb la UNCTAD (Conferència de l'ONU sobre Comerç i Desenvolupament).
- En 1995 és substituït per l'**OMC**.

LA LIBERALITZACIÓ DEL COMERÇ INTERNACIONAL, 1940-2000.
Mitjana de les tarifes duaneres en els països desenvolupats

Font: Bohour (1996)

Recuperació postbèl·lica: el Pla Marshall

- **Objectiu:**
  - Pla d'ajuda americana per a finançar un continu i elevat nivell d'exportacions americanes.
  - Aconseguir que Europa recupere la seua força econòmica per a neutralitzar la influència soviètica.
- B-W era una solució a llarg termini => A curt termini existien problemes més immediats => **reconstrucció**.
  - Necessitat de disposar d'economies europees sanejades i amb tècniques de gestió modernes.
  - Frenar l'avanç del comunisme: 'americanitzar' Europa políticament i econòmicament.
- Principals beneficiaris: RU (3176), França (2706), Itàlia (1474), Alemanya Occidental (1389), P. Baixos (1079), Grècia i Àustria (700 cadascun): 33% Mat. primeres; 29% aliments i fertilitzants; 17% maquinària i transports; 16% petroli.

Efectes del Pla

- Encara que el Pla Marshall es considera el referent keynesià a Europa que va acompanyar la inversió privada en la ràpida reconstrucció europea...
- Algunes **estimacions** (B. De Long i Eichengreen 1991) limiten el seu impacte en:
  - Inversió: una reduïda part (16%) es va dirigir a la compra de maquinària i vehicles. Efectes escassos per a explicar "el miracle".
  - I pública: tampoc no va tenir efectes molt significatius.
  - Va permetre M: els efectes del Pla van ser importants.
- Contribucions **indirectes**:
  - Estabilitat política i social. Aquest aspecte del pla va ser essencial.
    - Va millorar l'estabilitat financera.
    - Va afavorir el lliure mercat: disminució dels controls.
  - Cooperació entre els països europeus

DISTRIBUCIÓ DELS FONS DEL PLA MARSHALL, 1948-1951

	Milions \$	%
Regne Unit	2.713,6	24
França	2.401	21.2
Itàlia	1.297.3	11.5
Alemanya occidental	1.297,3	11.5
Holanda	977.7	8.6
Àustria	560.8	5
Bèlgica i Luxemburg	546.6	4.8
Grècia	515.1	4.6
Dinamarca	256.9	2.3
Noruega	231.7	2
Turquia	144.7	1.3
Irlanda	146.2	1.3
Suècia	118.5	1
Portugal	50.5	0.4
Trieste	33.4	0.3
Islàndia	23.7	0.2
TOTAL	11.314,7	100

Font: Zamagni (2014)

La integració europea

- La cooperació europea a llarg termini.
- De la CECA (Confederació Econòmica del Carbó i Acer) a la CEE (Comunitat Econòmica Europea).

“La solidaritat de producció així constituïda posarà de manifest que tota guerra entre França i Alemanya no només resulta impensable, sinó materialment impossible... Oberta a tots els països que vulguen participar-hi... Posarà els fonaments per a la unificació econòmica”

Robert Schuman (1951). Ministre francès

Procés d'integració europea

- 1948: Organització per a la Cooperació Europea (OEEC).
- 1948: Unió de l'Europa de l'Oest (WEU) (àrea de defensa): GB, Fr., Benelux (amença comunista).
- 1949: Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord (NATO).
- 1950: Comunitat Europea per al Carbó i l'Acer (ECSC/CECA).
- 1952: Comunitat Europea de la Defensa (fracassat).
- 1953: European Political Community (fracassat).

CEE

- 1955: ampliació de l'àmbit de la ESCC al transport i l'energia.
- **1957: Tractat de Roma**, creació de la CEE i de l'Euratom (Comunitat Europea de l'Energia Atòmica): Alemanya, Bèlgica, França, Holanda, Itàlia, Luxemburg.
- 1960: es transforma l'OEEC en l'OECD (Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament).
- 1960: creació de l'EFTA (European Free Trade Association): GB, Dinamarca, Noruega, Suècia, Àustria, Suïssa i Portugal.

2. Progrés tècnic i canvi estructural

Factors d'oferta en el creixement econòmic:

- Les fonts del creixement:
  - Capital, Treball, Terra; la PTF i el progrés tècnic.
- El canvi estructural.
  - Modernització agrària.
  - La terciarització.
- Disponibilitat energètica.

Fons del creixement

Bloque o País	Crecimiento del PIB	Contribución del factor			Contribución de la PTF ¹
		Tierra	Trabajo	Capital	
		En porcentajes			
OCDE ²	5,4	0	12	26	62
URSS	5,1	3	35	51	10
Asia ³	5,6	1	41	33	26
América Latina	5,2	3	35	27	34
Japón	9,3	-1	16	26	59
Estados Unidos	3,7	0	31	28	41
Gran Bretaña	3,0	0	2	33	66
RFA	5,9	0	2	27	70
Francia	3,1	0	7	21	72

Notas: 1) PTF: Productividad Total de los Factores; 2) Media aritmética de los cinco países siguientes: Japón, Estados Unidos, Gran Bretaña, RFA y Francia; 3) Engloba a Japón; sin este país, el PIB asiático sería 5,2.

FUENTE: Carreras (2003, 394).

Fonts del creixement

- **Δ del factor treball:**
  - Creixement demogràfic (*baby boom*).
  - Δ de la població activa: reducció de la desocupació i incorporació femenina al mercat de treball.
  - Èxode rural, immigració.
  - Millora del capital humà.
- **Δ del stock de capital:**
  - Augment dels beneficis privats.
  - Augment de la renda salarial i familiar
  - Impacte de la Inversió exterior, especialment nord-americana. Paper de la reconstrucció de l'economia després de la II GM.
  - L'estoc de capital va créixer un 150% entre 1950 i 1973, i es va doblar l'estoc de capital per treballador.
  - Les mitjanes d'inversió a Europa occidental se situaren entre el 15 i el 20% del PIB (9% de 1920-1938).
  - Augment de capital públic, físic (infraestructures), i humà (educació).

- **Δ PTF: la Productivitat Total dels Factors i el progrés tècnic**

- Procés de difusió tecnològica (R+D) => Des dels EUA cap als països industrialitzats
- Adopció del canvi organitzatiu generat als EUA => **convergència tecnològica**
- Sectors on es produeixen innovacions: química, farmacèutica, electrònica, automòbils, aeroespacial, nuclear.
- Maduració i aprofitament de les tecnologies pròpies de la 2a RI: Avanços en l'extracció de recursos naturals, transport de productes i tractament i transmissió de la informació.
- Fort increment de la productivitat del treball.

Stock d'automòbils, 1913-1973 (milers)

	1913	1950	1973
França	91	1.500	14.500
Alemanya	61	516	17.023
Itàlia	22	342	13.424
Holanda	4	139	2.957
Suècia	3	252	2.503
GB	106	2.258	13.497
Espanya	-	89	3.804
Austràlia		768	4.250
Canadà	29	1.913	7.866
EUA	1.190	40.339	101.986
Japó	-	48	14.473

La realització del **catch-up tecnològic** requereix:

- **Capacitat social d'absorció:** Institucions i capital humà preparats per a absorbir les noves tecnologies.
  - Nou clima de cooperació internacional.
  - Actitud favorable al canvi tecnològic dels governs europeus: delegacions d'empresaris i enginyers van ser enviades als EUA.
  - L'estat del benestar i la negociació col·lectiva: estabilitat de la demanda.
  - Es redueixen les diferències en despesa en R+D davant els EUA.

PERÒ... la convergència tecnològica **no va ser universal**: altres parts del món no tenien aquest clima institucional favorable a l'absorció de tecnologia i la innovació nord-americana.

El canvi estructural

- Modificació en l'estructura de les economies que duu a increments de productivitat. Dues direccions:
  - 1) Reducció i modernització del sector agrari.** Entre 1950 i 1975 es va produir una radical transformació de l'agricultura mundial. Aquest fenomen va ser especialment intens en els països desenvolupats, però no només allí.
    - Mecanització massiva.
    - Revolució **verda**: millors tècniques d'irrigació, ús de pesticides, insecticides i herbicides, i consum massiu d'adobs químics.

Efectes de les transformacions agràries:

- Augment de la productivitat.
- Augment de la producció.
- Reducció de la mà d'obra ocupada en l'agricultura.
- Èxode rural.

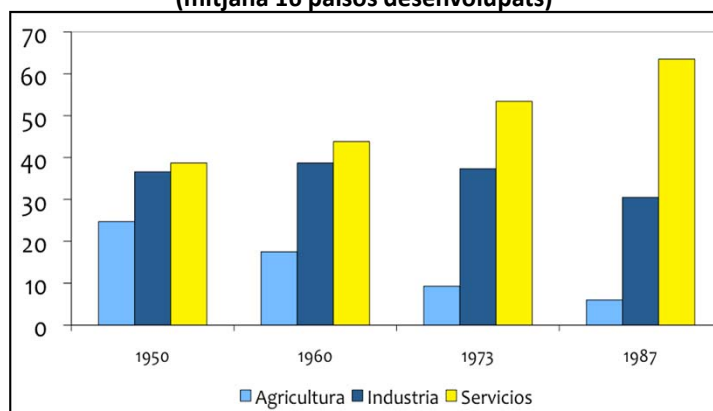

Població activa en l'agricultura, %

	1950	1973
Itàlia	41.0	17.4
Alemanya	29.0	7.5
França	33.0	12.2
GB	5.0	2.9
EUA	12.0	4.1
Japó	49.0	13.4
Països Baixos	19.0	6.8
Suècia	20.0	7.1

2) Terciarització de l'economia: augment del pes del sector serveis.

Estructura de la població activa sectorial en %, 1950-1987 (mitjana 16 països desenvolupats)

Disponibilitat de matèries primeres i energies

- Durant tot el període: increment sostingut de la demanda de matèries primeres, superior al creixement de la població, amb tendència de preus barats i a la baixa: **L'era del petroli barat.**
- Element clau: explosió del consum energètic.
- Canvi intern principal: desplaçament del carbó al gas i sobretot al petroli.
- Base tecnològica que aprofita el baix cost dels productes energètics:
  - Indústria: elevat coeficient energia/producte.
  - Consum: béns i serveis d'alt contingut energètic.
  - Transports: la carretera i el transport individual s'imposen al ferrocarril i el transport col·lectiu.

EVOLUCIÓ DEL CONSUM ENERGÈTIC MUNDIAL, 1900-1970

	POBLACIÓ (milions hab.)	CONSUM TOTAL (milions Ton.)	CONSUM PER HAB. (Ton/hab.)
1900	1.597	760	0,476
1920	1.763	1.382	0,783
1940	1.947	2.006	1,030
1960	2.982	4.296	1,440
1980	4.219	9.670	2,290

Font: Cipolla (1981)

EVOLUCIÓ DEL CONSUM ENERGÈTIC EUROPEU, 1920-1970, %

	Combustibles sòlids	Petroli	Gas natural	Energia hidràulica	Energia nuclear	TOTA L
1920	96,5	2,6	-	0,9	-	100
1929	94,5	4,2	-	1,3	-	100
1937	89,6		-	1,9	-	100
1950	82,5		0,3	3,2	-	100
1955	74,4		0,9	3,3	-	100
1960	61,4		1,8	4,2	0,1	100
1965	45		2,3	4,1	0,3	100
1970	29,2		6,6	3,5	0,5	100

Font: Cipolla (1981)

3. Consum de masses i el paper de l'estat. Les empreses públiques

L'expansió del consum i la demanda.

- Fort increment de la demanda mundial, relacionada amb l'increment demogràfic, del treball i de la renda.
- Augment de la força de **treball**:
  - Polítiques de plena ocupació.
  - L'impacte del creixement demogràfic i dels moviments migratoris.
- **Consum privat**:
  - Majors rendes familiars i salarials: gràcies a la productivitat més alta, l'increment del treball femení, negociació col·lectiva i poder dels sindicats, etc.
  - Millor distribució de la renda i ingressos més estables en relació amb el nou estat de benestar en els països desenvolupats.
  - Obertura de mercats internacionals.

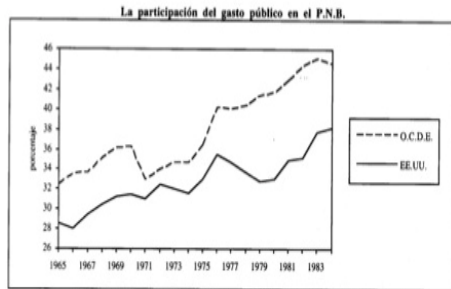
- També es va incrementar la demanda del **sector públic**.
- **Efectes**: canvis en les pautes de consum i sorgiment a gran escala del **consum de masses**.

	Salari real el 1973 (1953=100)	Increment anual del salari real (%)
EEUU	155	2,2
Gran Bretanya	185	3,1
Alemanya	276	5,2
França	209	3,8
Itàlia	316	5,9
Japó	339	6,3

El paper de l'estat i el naixement de l'estat de benestar

- Destacada participació de l'estat en l'activitat econòmica des de la dècada de 1940, tant en el seu paper regulador com en la intervenció directa a través de la **despesa**: increment molt fort com a conseqüència de la guerra que es manté posteriorment.
- Contribució de l'estat al **creixement econòmic**:
  - A curt termini, buscant estabilitat en la demanda (lluita contra la desocupació i la inflació): polítiques fiscal, monetària i desenvolupament de polítiques de redistribució de renda i de l'estat de benestar.
  - A llarg termini, creixement econòmic sostingut. Inversió pública.
  - A llarg termini, creixement de l'estat com a empresari a través d'iniciatives públiques.

- **Estat de benestar**: la despesa social és un component important de la despesa pública.
- Les despeses socials i les polítiques redistributives s'havien estès des de finals del segle XIX, però els governs van aprendre certes **llicions** de la crisi dels 30 i es van afavorir amb la conjuntura de la postguerra –augment de la solidaritat i unitat nacional.
- El principal **objectiu** de l'estat de benestar sorgit després de la II GM va ser prevenir l'existència de crisis econòmiques, a més de les polítiques redistributives i la consecució de la plena ocupació:
  - L'estat s'encarrega de la provisió de determinats serveis (educació, sanitat, prestacions per atur, jubilacions...).
  - Empreses públiques (telefonía, gas, electricitat, aigua...).
  - Regulació del mercat de treball (jornada laboral, salaris mínims...).
  - L'estat aporta el capital (infraestructures) i contracta treballadors.

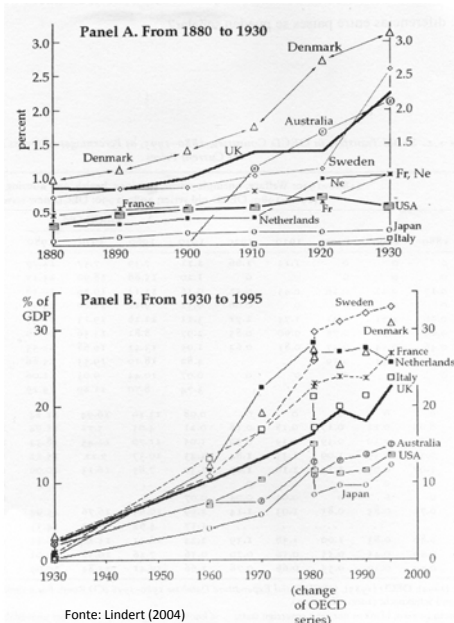

DESPEsa PÚBLICA COM A % DEL PIB, 1913-1986

	1913	1929	1938	1950	1973	1986
Alemania	17,7	30,6	42,4	30,4	41,2	47,8
EUA	8	10	19,8	21,4	30,7	37,1
Francia	8,9	12,4	23,2	27,6	38,8	53,2
Holanda	8,2	11,2	21,7	26,8	49,1	58
Japón	14,2	18,8	30,3	19,8	22,9	35,5
R. Unido	13,3	23,8	28,8	34,2	41,5	45,9
MEDIA	11,7	17,8	27,7	26,7	37,4	46,3

Font: Maddison (1992)

Despesa social, % de PIB, 1880-1995

La creació d'empreses públiques

- Empresa pública (**EP**) és aquella que és propietat de l'estat (nacional, regional o local) i en la qual té una influència dominant.
- Les **primeres** empreses públiques a Europa apareixen en els municipis per a subministrar serveis públics (transports, comunicacions, proveïment d'aigües...).
- En el període d'**entreguerres** van augmentar, ja que la **Gran Depressió** va posar en evidència els límits de la producció a escala i l'estat hagué d'intervenir sobre la crisi.
- **Després de la II GM** les nacionalitzacions d'empresa es van convertir en l'instrument fonamental de política econòmica.

- Possibilitat de pautes generals, però impossibilitat d'establir un **model únic**:
  - Promoció de noves activitats.
  - Subministrament de serveis públics administratius –correus, electricitat, etc.
  - Manca de capacitat o interès del sector privat.
  - Reticència o oposició a la inversió estrangera.
  - Escassetat de capital i subdesenvolupament del sistema financer que no prestava a llarg termini.
  - Objectiu nacionalista: promoció de creixement econòmic i poder militar/sobirania nacional, autonomia econòmica.
  - Donar suport a la política econòmica dels governs.

Després de la II GM:

- Situació d'emergència en la postguerra: creació i restitució dels serveis públics.
- Implantació partits de masses i de centreesquerra.
- Keynesianisme: correcció de les distorsions del mercat.
- Nacionalitzacions silencioses i creixement del sector públic empresarial entre 1950 i 1980.
- Generalment els objectius cercats per les nacionalitzacions es van intentar aconseguir prèviament amb la col·laboració de la iniciativa privada.

- Diversitat de **modalitats**: diferències nacionals.
- Pel que fa a l'organització de la producció —eficiència i productivitat – la propietat pública no va influir.
- El compte de resultats era pitjor que la de les empreses privades per:
  - Problemes financers —per l'abandó de funcions del seu accionista principal.
  - Política de fixació de preus mínims.
- Aquests problemes es van agreujar amb la crisi dels anys 70.

Importància de les EP (%)

	1963		1975		
	Treball no agrari	FBKF	Treball no agrari	FBKF	VAB
Alemanya	8,1	18,1	10,6	15,2	10,1
Bèlgica	7,6	10,5	7,0	32,3	14,0
França	13,1	26,4	11,5	27,8	12,8
Itàlia	11,6	28,0	23,7	47,4	24,3
Regne Unit			8,1	25,7	11,3

4. L'extensió del capitalisme gerencial i les multinacionals

Després de la II GM s'observen **dues tendències** principals, al marge del desenvolupament de les EP:

1. Expansió de les formes de producció i organització (productiva i empresarial) des dels EUA cap a la resta del món: **americanització** de les formes empresarials. La gran **empresa gerencial**.

2. Augment molt significatiu de les **empreses multinacionals**.

L'expansió del model nord-americà

La **difusió** de l'empresa gerencial i dels mètodes nord-americans de gestió s'explica per:

- L'augment de la dimensió de les empreses, el grau més alt de competència, l'acceleració del canvi tècnic, i la incidència més gran del màrqueting.
- El Pla Marshall va ser indirectament responsable de la transferència dels sistemes de gestió empresarial i organització de la producció.

Estructura de les principals grans empreses industrials en %

	Funcional		Funcional-Holding		Holding		Multidivisional	
	1950	1970	1950	1970	1950	1970	1950	1970
Alemanya	46	26	40	20	14	14	0	40
França	56	19	20	24	23	15	0	42
EUA	63	11	13	9	4	2	20	77
Gran Bretanya	56	8	-	-	30	20	13	72
Japó	78	49	-	-	12	3	8	48

L'expansió de les multinacionals

- Empreses multinacionals (EMN): aquelles que posseeixen i controlen actius productius en més d'un país.
- Les EMN apareixen a la fi del segle **XIX** (2a RI):
  1. Davant el canvi organitzatiu i productiu, i l'augment de la producció, els mercats nacionals són insuficients.
  2. Intent d'evitar els alts aranzels, especialment en els mercats europeus.
  3. Recerca de nous recursos fora de les fronteres tradicionals.
- A partir de la dècada de **1950** les EMN van experimentar una gran expansió:
  1. Avantatge tecnològic nord-americà en els mercats europeus.
  2. Especialització productiva davant l'expansió i major profunditat dels mercats europeus.

Principals estratègies

- Recerca de recursos.
  - Recursos naturals o creats (també factor treball).
- Recerca de mercats.
  - La importància de la inversió nord-nord.
  - La Xina actual.
- Recerca d'eficiència.
  - La tríada (EUA, UE, Japó).

Funcionament

- Procés dinàmic i acumulatiu. Aprofitar i explotar el coneixement de l'empresa matriu: capacitats organitzatives en nous mercats i productes específics.
- **Avantatges competitiu**s de les empreses estrangeres davant les locals per a explotar recursos a causa de la seua més gran capacitat tecnològica, major inversió en R+D, desenvolupament de marques, millor organització, accés a capital més barat, eficiència i màrqueting.

- **Varietat** d'estratègies i **formes** contractuals.

- Participació en la propietat/filial/càrtels/franquícies, etc.

El creixement de les empreses multinacionals (nombre de filials manufactureres estrangeres establertes o adquirides per empreses matrius)					
	EUA	GB	Europa	Japó	TOTAL
Abans de 1914	122	60	167	-	349
1914-1945	857	278	456	44	1.635
1946-1967	3.857	1.462	1.370	268	6.957

BLOC III. La Tercera Revolució Industrial

- **Tema 7. De la crisi energètica a la Tercera Revolució Industrial**
- **Tema 8. La globalització actual i l'empresa global**

Tema 7. De la crisi energètica a la Tercera Revolució Industrial

1. Els límits del creixement
2. La crisi dels setanta i la persistència de la desocupació

1. Els límits del creixement

- **La fi de Bretton Woods (B-W): fins a 1965** el Sistema Monetari Internacional va funcionar de forma relativament **estable**, amb una forta demanda de \$ la destinació principal de la qual va ser Europa, i superàvit comercial nord-americà.
- Des d'aquella data...:
  - Problemes de desconfiança en el dòlar: El sistema descansava en la confiança del \$ convertible en or. Si es perd la confiança, el sistema es ressent.
  - Especulacions contra el dòlar.
  - Des de 1967 es van desencadenar forts moviments especulatius que van desestabilitzar el sistema: devaluacions (£ i franc) i revaluacions (marc alemany).
  - En la pràctica les paritats oficials van deixar d'arreplegar els valors reals.

- **1971** → Devaluació del \$ i **suspensió oficial de la convertibilitat**: Fi d'un segle de funcionament del patró or (en les seues diferents versions) i adopció d'un sistema de **tipus de canvi (Tc) flexibles**.

En tot cas el trencament en 1973 del sistema de Tc fixos de B-W no va suposar cap interrupció de l'ús del \$ com a divisa internacional. Els bancs centrals continuaren utilitzant el \$ per a intervenir i influenciar el valor de les seues monedes.

PERÒ...

s'enfonsa l'estabilitat monetària internacional anterior.

- Algunes **llicions** que s'extrauen del **\$ standard...**
  - B-W i el patró \$: la principal experiència de cooperació internacional en matèria de política monetària i financera.
  - La fi de B-W va marcar l'inici d'extrema flotació i inestabilitat monetària-canviària i financera perllongada fins als nostres dies, sobretot en relació amb l'existència de grans dèficits i la desregulació i liberalització global del moviment de capitals.

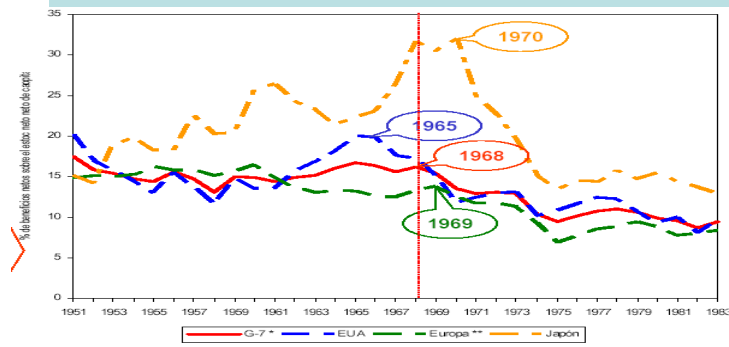
- **La ralentització del creixement**
- **Problemes econòmics** des de mitjans de la dècada de 1960:
  - Desacceleració del creixement econòmic.
  - Desacceleració de la inversió: caiguda dels beneficis empresarials.
  - Reducció de l'increment de la productivitat del treball en relació amb els canvis en el paradigma industrial fordista.
  - Descens del consum de masses com a component essencial de la prosperitat del període precedent.
- S'inicia una crisi profunda i duradora de la qual sorgeix un nou ordre productiu i nous equilibris econòmics a escala internacional.
- Brusca parada del creixement mundial: cicle recessiu (fins a 1976).
- Característica excepcional: **atur/desocupació + inflació**.

Salaris i productivitat del treball (1964-1973)

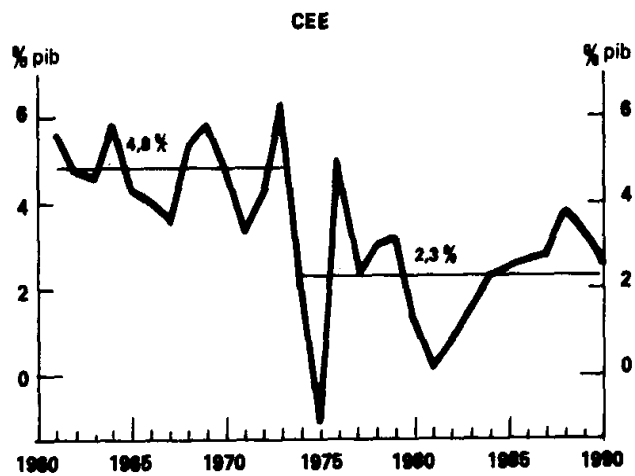
		(A): % de creixement anual de la productivitat	(B): % de creixement anual dels salaris	Diferència (A-B)
Estados Unidos	1964-68	2,4	2,5	-0,1
	1969-73	1,0	2,0	-1,0
Europa occidental	1964-68	4,5	4,3	+0,2
	1969-73	4,2	5,0	-0,8
Japón	1964-68	8,7	7,6	+1,1
	1969-73	7,8	10,6	-2,8

Fuente: Marglin, S. A. y Schor, J. B., eds. (1990), p. 18.

Beneficis de les empreses privades i públiques (1951-1983)

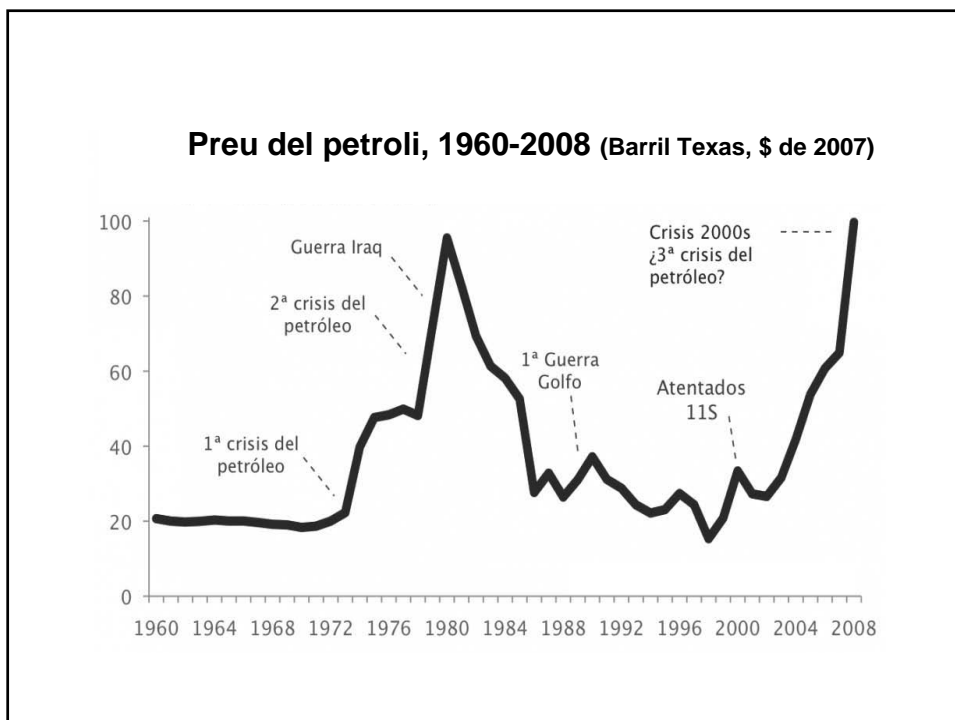
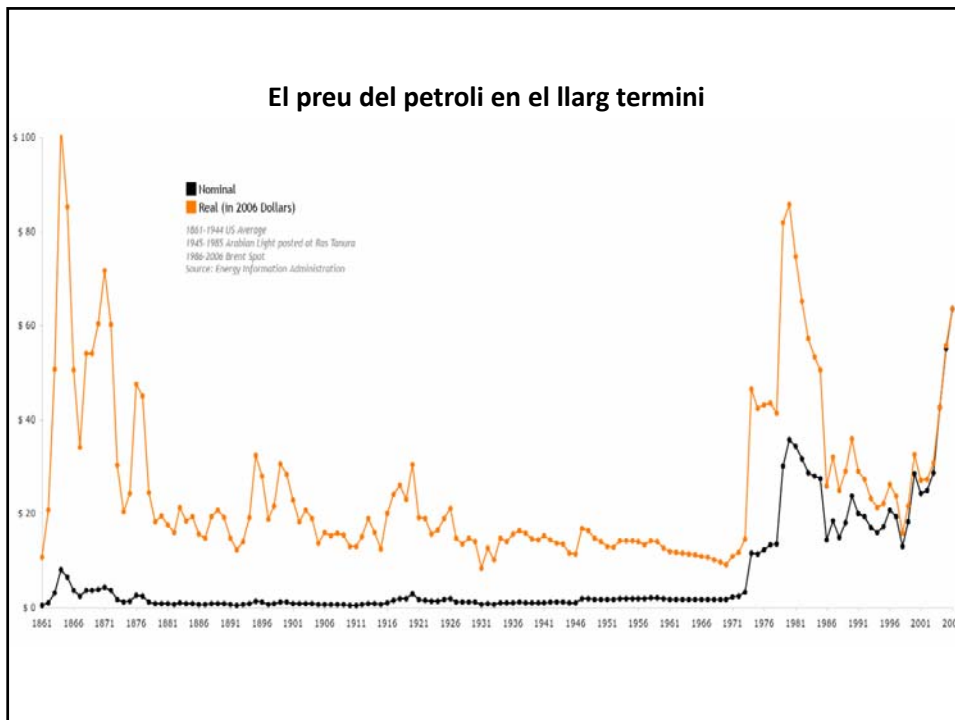
Els cicles fins a 1990, taxes de creixement del PIB

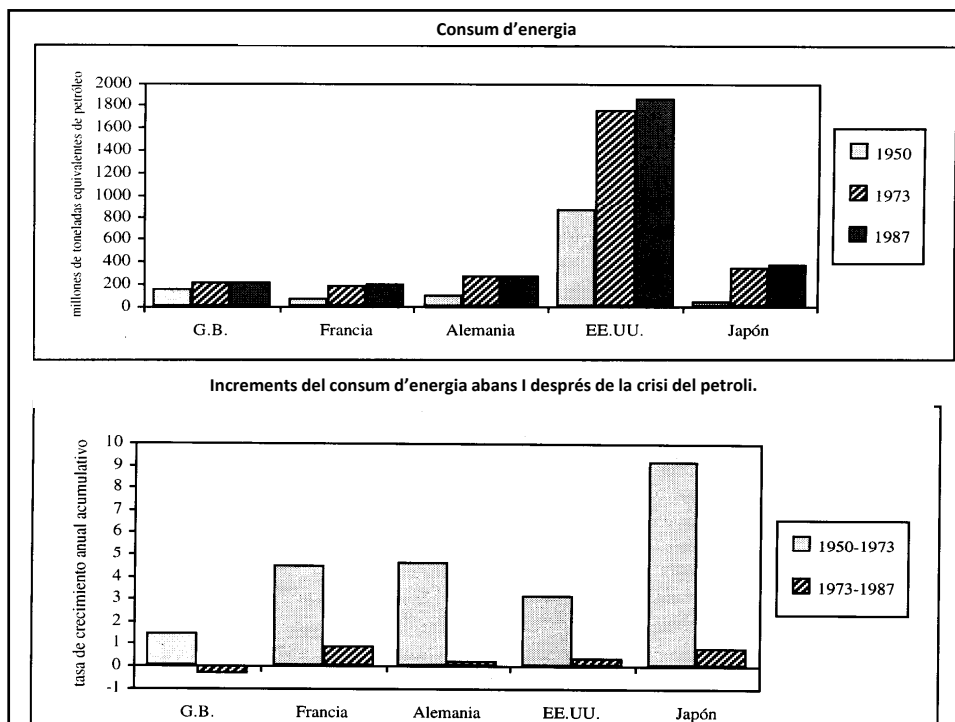

La crisi del petroli i la ruptura energètica

- Situació creixentment **inestable** en Orient:
  - 1967: Guerra dels 6 dies, entre Israel i els països àrabs.
  - 1973: Guerra del Yom Kippur, resposta àrab fracassada.
- Reacció de l'**OPEP**: increment substancial del preu del barril de petroli (de menys de 2 \$ a més de 10 \$).
- Encara que la situació millora entre 1974 i 1978 (el preu del barril baixa a causa en part de la inflació), la revolució islàmica a Iran + guerra Iran-Iraq (aliat dels occidentals) torna a alterar el mercat: en **1980** l'OPEP apuja els preus una vegada més.

- **Efectes**: Entre 1973 i 1981 el preu del petroli es va multiplicar per 12. L'estructura de costos de la **indústria** es va alterar radicalment.
- Les pujades van tenir conseqüències per a tots:
  - Per als països productors de petroli: grans beneficis. Canvis en l'estructura de la producció mundial (nous productors). L'OPEP com a gran càrtel internacional.
  - Per als països industrialitzats: crisi econòmica: **estagflació**.
  - Polítiques d'estalvi energètic.
  - Per als països del Tercer Món: resultarien indirectament afectats pels petrodòlars en la crisi del deute (anys 1980).

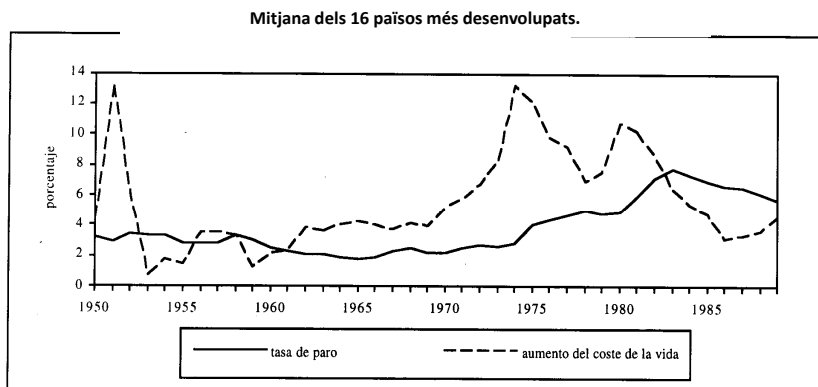

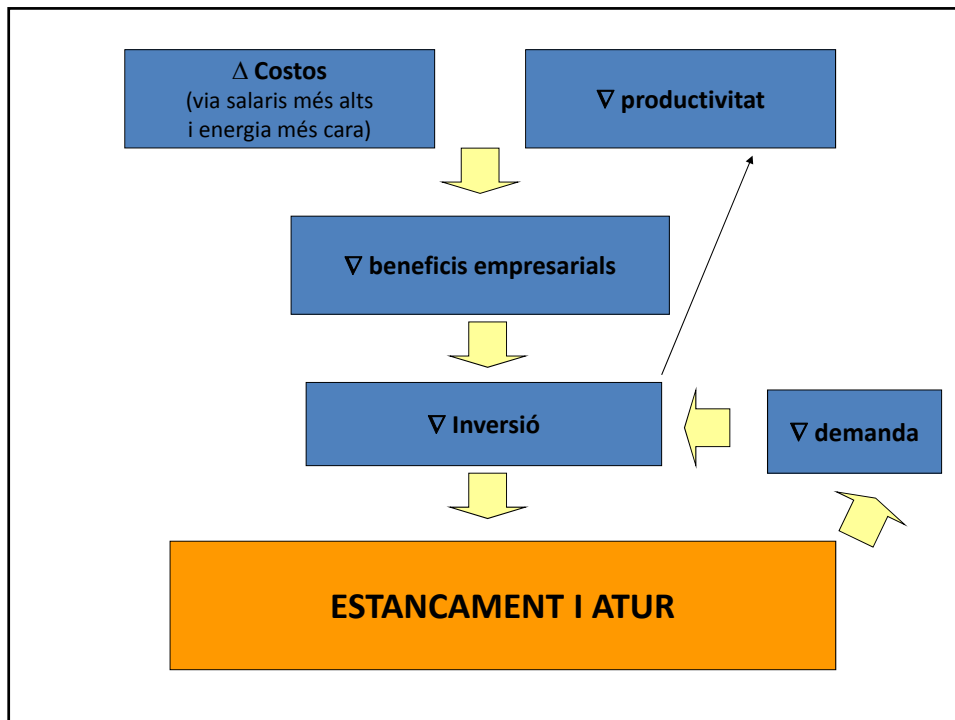
2. La persistència de la desocupació

- Un nou concepte per a una nova realitat econòmica: **Estagflació**

ESTANCAMENT (atur) + INFLACIÓ = ESTAGFLACIÓ

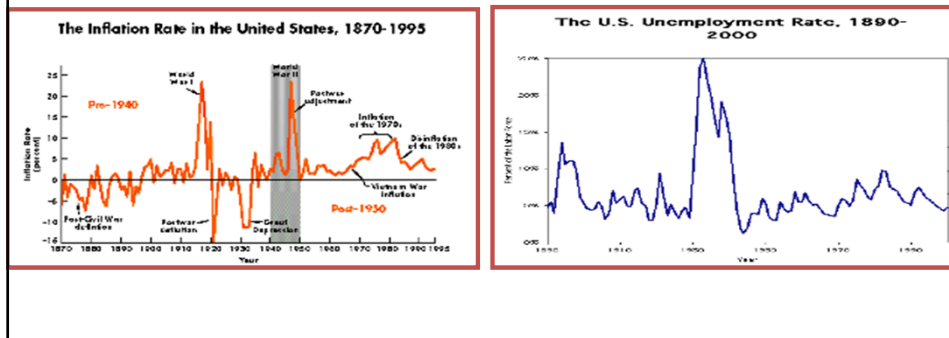

- Una part molt significativa de la desocupació és de llarga durada i mà d'obra no especialitzada.
- Afecta amb major intensitat determinats grups (atur juvenil + atur femení) i hi ha importants diferències entre països i fins i tot dins d'un mateix país.
- Manca d'adaptació de les estructures industrials a les noves circumstàncies.
- Canvis demogràfics i socials (incorporació de la dona al treball) que fan que la demanda de treball siga major.
- Diferències de funcionament del mercat laboral a Europa i als EUA: la rigidesa del mercat laboral europeu i la força dels sindicats davant la flexibilitat del mercat americà.
- Lent creixement de l'ocupació a Europa lligat a l'austeritat de les polítiques fiscals i aplicació de polítiques antiinflacionistes.

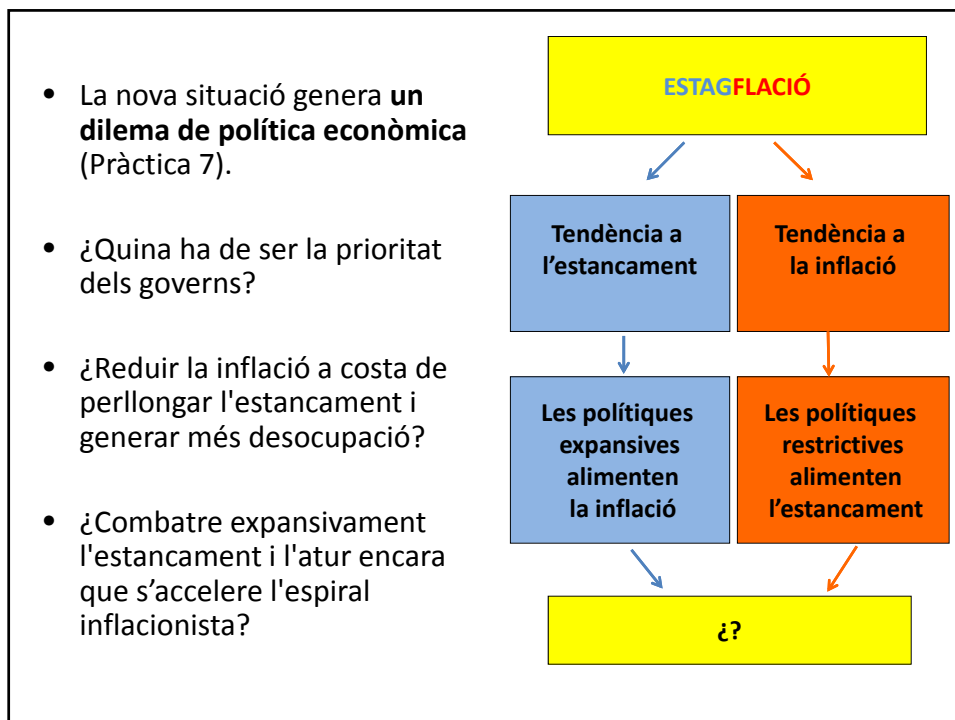
Evolució de la desocupació

	1960-1968	1969-1973	1974-1979	1980-1985	1986-1990
Alemania	0,7	0,8	3,2	6,0	5,9
Francia	1,7	2,6	4,5	8,3	9,8
Italia	3,8	4,2	4,6	6,4	7,7
Reino Unido	2,6	3,4	5,1	10,5	8,8
Espanya	2,4	2,7	5,3	16,6	18,7
EEUU	4,7	4,9	6,7	8,0	2,5

Fuente: Layard, R., Nickell, S. y Jackman, R. (1991): *Unemployment: Macroeconomic and the labour Market*. Oxford University Press. Oxford.

- **El problema inflacionista** no va tenir un únic origen, encara que sovint se n'haja responsabilitzat quasi de manera exclusiva la crisi del petroli. Altres factors:
  - **Augments salarials.**
  - Increment dels **preus d'altres matèries primeres i aliments** en relació a l'encadenament de collites deficitàries.
  - **Polítiques expansionistes** que van afavorir el creixement de la inflació.
- **Efectes de la inflació:**
  - Augment dels **costos de producció** i caiguda en la rendibilitat de les empreses.
  - Caiguda de la demanda agregada.
  - Variació en les **relacions reals d'intercanvi**: aparició d'importants **dèficits** per compte corrent i transferència de renda dels països europeus cap als països exportadors de petroli.
  - Espiral inflacionista preus-salaris.

- Davant l'estagflació (i a diferència de la Gran Depressió) les polítiques **keynesianes** ja no resultaven tan efectives per a restaurar l'equilibri.
- Comença el viratge cap al neoliberalisme o política econòmica **monetarista** (M. Friedman i l'Escola de Chicago) enfront del keynesianisme de la Golden Age.
- L'administració Reagan (1980-1988) i Thatcher (1979-1990) van liderar el gir conservador.

- A partir dels anys **1980**: polítiques de “rigor” d’inspiració neoliberal:
  - Lluita contra la inflació per mitjà de la moderació salarial.
  - Restabliment de la balança comercial per mitjà de la competitivitat –abaratiment de costos per a competir eficientment a escala internacional.
  - Reconstrucció dels marges de les empreses.
  - Increment dels tipus d’interès (contenció de la massa monetària).
  - Disminució de la despesa pública: privatització de serveis bàsics.
  - Reducció d'impostos per a estimular la inversió.
  - **Desregulació**, interior i exterior (polítiques comercials i financeres).

- Exemple de les noves polítiques d'oferta: política econòmica de R. **Reagan**:
  - Desregulació generalitzada.
  - Increment dels tipus d'interès.
  - Baixada d'impostos: retallada d'impostos directes, però augment dels indirectes.
  - Moderació salarial i fi dels sindicats, fins aleshores forts en els EUA.
  - Increment de despeses en defensa.
  - Liberalisme comercial, amb excepcions sectorials.
  - Disminució del sector públic.
- Aquestes mesures van tenir **efectes positius**, però **limitats** sobre l'atur i el consum.

- Encara que es va aconseguir reduir la **inflació** de manera molt contundent, la **recuperació** –menor – de la inversió i l'ocupació s'ha de relacionar també amb:
  - Aparició de nous sectors (primera gran expansió de la microinformàtica, entre d'altres).
  - Lleu recuperació de la taxa de benefici (política d'austeritat i sanejament empresarial → reconversions industrials).
  - Descens del preu del petroli, especialment des de 1985 (va caure fins als 12 \$ quan havia arribat a 40).

Taxes de creixement del PIB/c i pes relatiu per regions

	Tasa crecimiento medio anual		Peso relativo (%) en 1998	
	1950-1973	1973-1998	PIB mundial	Población Mundial
Europa Occidental	4,08	1,78	20,6	6,6
"Nuevos" países occidentales	2,44	1,94	25,1	5,5
Japón	8,05	2,34	7,7	2,1
Total países desarrollados	3,72	1,98	53,4	14,2
Países asiáticos emergentes (15)	2,61	4,18	25,2	50,9
Total países des. más emergentes	2,93	1,91	78,8	65,1
Resto de Asia (40)	4,09	0,59	4,3	6,5
América Latina (44)	2,52	0,99	8,7	8,6
Europa del Este y antigua URSS (27)	3,49	-1,10	5,4	6,9
África (57)	2,07	0,01	3,1	12,9
Economías débil o nulo crecimiento (168)	2,94	-0,21	21,4	34,9
Total mundial	2,93	1,33	100,0	100,0

Font: Maddison (2001)

BLOC III. La Tercera Revolució Industrial

- **Tema 7. De la crisi energètica a la Tercera Revolució Industrial**
- **Tema 8. La globalització i l'empresa global**

Tema 8. La globalització recent i l'empresa global

1. Característiques de la globalització actual.
2. La deslocalització en les economies avançades i les noves oportunitats per als països en desenvolupament.
3. La nova empresa global: diversitat de formes i estratègies empresarials.

1. Característiques de la globalització actual

- **Concepte:** entenem per **globalització** el creixent procés d'integració i interdependència econòmiques entre els països i regions del món.
- Suposa un procés **d'integració** dels mercats de...
  - Treball
  - Béns
  - Serveis
  - Tecnologia
  - Capitals
- ... que va més enllà del que s'ha d'entendre per *internacionalització*: fenomen dels anys 50 a 70 del segle XX, propi del període de creixement posterior a la II Guerra Mundial.

¿Quins factors han afavorit la difusió de la globalització?

- La **tecnologia**:
  - Els transports: reducció de costos.
  - Les telecomunicacions: caiguda dels costos de les comunicacions i del processament de la informació global (internet).

Si al segle XIX la integració es va produir com a conseqüència de la caiguda en els costos de transport (ferrocarril, navegació a vapor), en l'actualitat, factor fonamental és la reducció en les tarifes aranzelàries.

- La **liberalització** de:
  - Intercanvis comercials.
  - Mercats de treball.
  - Mercats financers.

- **Liberalització dels intercanvis de béns, serveis i capitals:**

- Liberalització dels aranzels (GATT).
- Altres institucions (OCDE; FMI) han afavorit l'augment de comerç i els moviments de capital.
- Processos d'integració regional: Europa (UE), NAFTA (EUA, Canadà, Mèxic i Xile), Mercosur (Argentina, Brasil, Paraguai, Uruguai).

- **La liberalització dels mercats de treball:**

- En l'actualitat i en termes comparatius, les migracions internacionals tenen una menor importància que durant la 1a globalització per l'existència de barreres a la immigració.
- Emigració des del sud cap al nord.
- Importància de les mesures de política econòmica i social per a fer front als reptes que plantegen les migracions.

- **La desregulació dels mercats de capital:**

- Impuls a la lliure mobilitat del capital (FMI).
- Capital i inversió:
  - En el passat, inversions en cartera (companyies de ferrocarrils, deute públic...).
  - En l'actualitat, molta importància de la inversió directa estrangera (IDE) => multinacionals.
- La **direcció** dels fluxos: En el passat, dels països europeus més desenvolupats (GB, França, Alemanya...) cap a la perifèria d'Europa i cap als països del Nou Món (EUA, Canadà, Austràlia, Argentina...). Actualment, entre països desenvolupats i de països desenvolupats cap a les economies emergents.
- ¿Han fomentat el creixement econòmic? ¿Ha augmentat la vulnerabilitat de les economies? Especulació i moviments a curt termini.

¿Com podem mesurar el procés de globalització?

- Del **comerç**:
  - Creixement del comerç exterior (X/PIB) (X+M/PIB).
  - Convergència en preus: a major integració, menor diferència de preus entre les diferents zones o països.
- Del **capital**:
  - Relació entre les eixides netes dels països exportadors de capital (superàvit per compte corrent de la balança de pagaments) i les entrades dels països importadors de capital (dèficit per c/c de la balança de pagaments).
  - Relació entre les inversions directes en l'estranger en relació a les inversions directes nacionals.
  - Convergència dels tipus d'interès.

Ràtio d'exportacions de béns (X) sobre PIB i sobre valor afegit en el sector productor de béns comercialitzables (VABC)

	1890	1913	1960	1970	1990
X/PIB					
Francia	14,2	15,5	9,9	11,9	17,1
Alemania	15,9	19,9	14,5	16,5	24,0
Itàlia	9,7	14,4	10,0	12,8	15,9
Japón	5,1	12,5	8,8	8,3	8,4
Reino Unido	27,3	29,8	15,3	16,5	20,6
Estados Unidos	5,6	6,1	3,4	4,1	8,0
Mundo	6,0	9,0	8,0	10,0	13,0
X/VABC					
Francia	18,5	23,3	16,8	25,7	53,5
Alemania	22,7	29,2	24,6	31,3	57,8
Itàlia	14,4	21,9	19,2	26,0	43,9
Japón	10,2	23,9	15,3	15,7	18,9
Reino Unido	61,5	76,3	33,8	40,7	62,8
Estados Unidos	14,3	13,2	9,6	13,7	35,8

Font: Crafts (2000:26)

Ràtio de comerç de béns sobre el valor afegit en el sector de mercaderies⁽¹⁾

<i>País</i>	1980	1990	2000
Principales economías industrializadas	46,2	51,6	76,3
Canadá	63,7	70,6	108,8
Francia	50,6	62,0	90,0
Alemania	52,0	63,7	96,7
Italia	45,7	46,9	76,7
Japón	28,7	20,6	24,2
Reino Unido	52,0	62,4	83,5
Estados Unidos	30,9	35,1	54,6
Países emergentes			
Asia	93,8	115,6	168,5
China	12,1	23,7	32,9
India	11,3	12,4	21,6
Nuevas economías industrializadas ²	216,5	259,3	365,5
Otros ³	39,4	52,4	84,3
Hemisferio occidental	37,2	42,6	58,6
Argentina	25,3	13,2	29,7
Brasil	19,4	14,6	34,1
Chile	42,8	55,8	60,9
México	22,8	48,3	102,6
Otros ⁴	44,4	52,3	63,0

Fuente: FMI (2002:128)

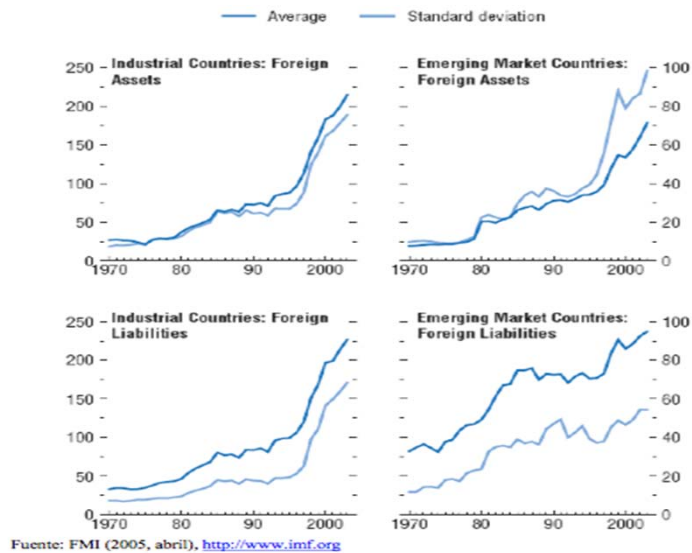
Notas: ¹ Las medias se han calculado sin ponderar.

² Hong Kong, Korea, Singapur y Taiwan.

³ Bangladesh, India, Malasia, Pakistán, Filipinas y Tailandia.

⁴ Bolivia, Colombia, Costa Rica, Panamá, Paraguay, Uruguay y Venezuela.

Evolució de la globalització financera, 1970-2003 (en % del PIB)

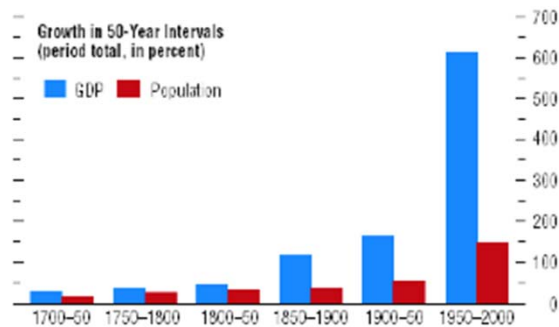
Polèmica al voltant de la globalització: **diversitat interpretativa:**

- **Defensors** de la globalització: Baghwati, Eichengreen, Krugman (amb controls).
- **Detractors** de la globalització: Mittelman, moviments antiglobalització, "globalisation sceptics".

Qüestions de **debat**:

- ¿És la globalització causa de la pobresa?
  - Globalització → ¿causa de la pobresa?
  - Globalització → ¿eixida a la pobresa?
- ¿Provoca la globalització més desigualtat?
- ¿Perjudica el comerç al nivell de vida dels treballadors?
¿Majors o menors aranzels?
- ¿Quins costos té el canvi tecnològic?
- ¿Afavoreixen els fluxos de capital la convergència entre països? ¿Han fet que l'economia mundial siga més vulnerable?

- Major creixement de la renda p/c mundial durant el període de major mundialització i liberalització.
- **PERÒ...**
  - ¿Relació de causalitat? Debat obert.
  - Integració condicionada: en l'última dècada s'ha produït una trajectòria divergent entre els 28 països desenvolupats i els 156 països restants. **Clubs de convergència.**
  - **Desigualtat interna** en els països desenvolupats en funció de la qualificació del treball.
  - Major competència internacional malgrat el seu caràcter imperfecte i oligopolístic.
  - En el cas del capital la reducció de preus no sembla clara donada la inestabilitat financera que genera la desregulació.
  - Han augmentat els fluxos de **capital** cap als països en desenvolupament, però suposen una proporció minoritària del total i el seu augment en els anys 90 està marcat per processos de privatització i per la seua concentració en molt pocs països.
  - Cas a part: la Xina i l'Índia.

Font: FMI (2000b:53). Dades procedents de De Long, B.J. "Estimating World GDP; One Million B.C. – Present" (<http://econ161.berkeley.edu>).

¿En què s'assembla la integració del període 1870-1914 a l'actual?

• Fluxos de capital:

- En el passat es van fer fonamentalment inversions en cartera i en l'actualitat són més importants les **inversions directes**.
- La **direcció i intensitat** dels fluxos de capital:
  - En el passat: dels països més desenvolupats (Gran Bretanya, França, Alemanya) als països més rics del Nou Món (EUA, Canadà...), a la perifèria europea (Itàlia, Espanya...), i a colònies.
  - En l'actualitat: entre els països més desenvolupats, i dels països més desenvolupats a les economies emergents.

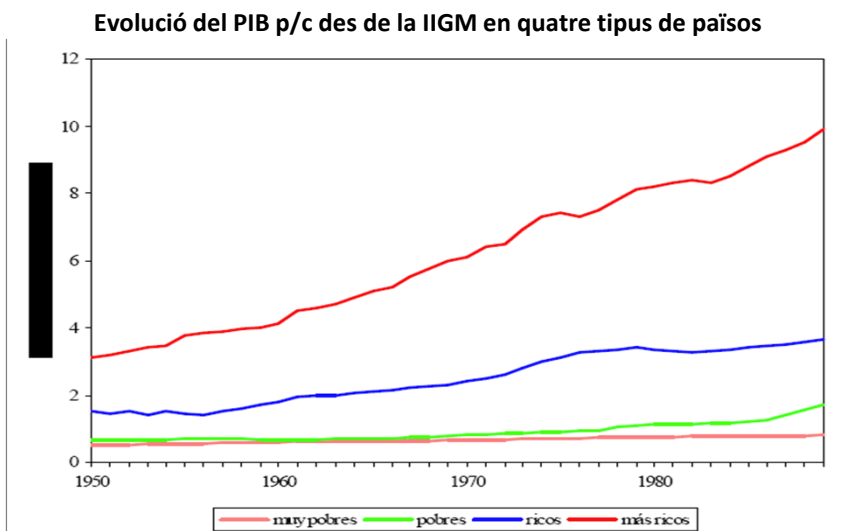
• Comerç:

- En el segle XIX la integració es va produir com a conseqüència de la caiguda en els costos del transport, mentre que en l'actualitat per la **reducció en les tarifes aranzelàries juntament amb la transferència més elevada d'informació**.
- Hi ha diferències substancials en la **composició** del comerç de finals del XIX i l'actualitat.

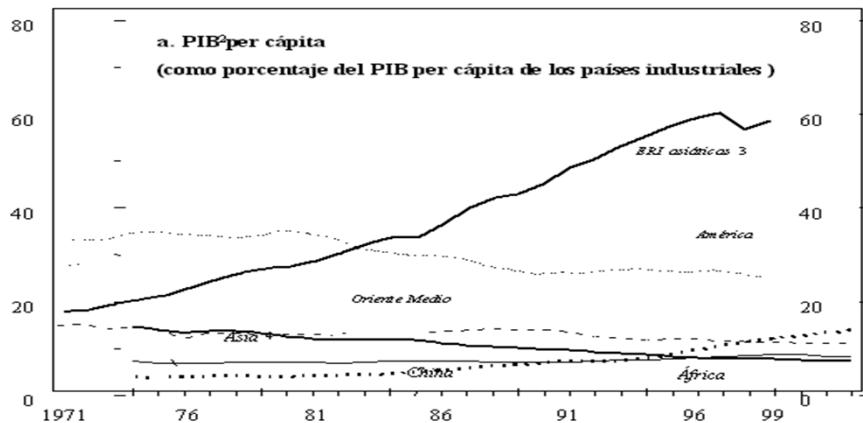
- **Migracions, teoria i realitat:**

- Actualment, i en termes relatius, la migració internacional té una menor importància per l'existència de **barreres a la immigració**.
- Importància de les mesures de **política econòmica** per a plantar cara als problemes ocasionats per les migracions.
- Les emigracions en aquest segle són massives, a pesar de la Globalització, ja que responen a les tremendes diferències en les taxes de creixement demogràfic que existeixen entre els països pobres i els rics.

2. La deslocalització en les economies desenvolupades i les noves oportunitats per als països emergents

Evolució del producte i participació en el comerç exterior. Països en vies de desenvolupament i economies asiàtiques recentment industrialitzades.

- En un context de: **globalització**, ampliació dels mercats (demanda) i reducció en els costos de transport => mercat mundial.
- Reducció d'obstacles al comerç => Δ competència entre empreses.
- Revolució en la informació: internet.
- Arriba la **3 RI**: sectors vinculats a les tecnologies de la informació: Silicon Valley, de Microsoft a Google o Facebook... Canvi respecte a la 2RI: acer, electricitat, química, automòbils...
- Reorganització de l'empresa: multitud de formes => de multinacionals a PIMES.
- Desintegració, subcontractació i deslocalització.

La persistència del subdesenvolupament

- Amb la independència de les colònies després de la II GM, va créixer la preocupació pel desenvolupament econòmic.
- Tot i els avanços que s'han produït, en molts casos el creixement econòmic dels països més pobres ha sigut insuficient per a retallar distàncies amb els països de renda més elevada.
  - En dècades recents, la globalització ha generat oportunitats per a alguns països en desenvolupament (països asiàtics), però també hem vist les dificultats que han experimentat altres àrees del món.
  - La tragèdia africana.

La persistència del subdesenvolupament econòmic

- països capitalistes desenvolupats (OCDE)
- economies socialistes de planificació centralitzada
- països subdesenvolupats
- països subdesenvolupats membres de l'Organització de Països Exportador de Petrolí (OPEP)

Pobresa en el món

% de població per sota d'1 \$ diari

	1981	1990	1999	2005
Àsia Oriental	66,8	39,1	23,5	9,3
Xina	73,5	44	24,1	8,1
Àsia Meridional	41,9	34	26,9	23,7
Índia	42,1	33,3	27	24,3
Amèrica Latina	7,7	6,6	7,4	5,6
Àfrica Subsahariana	42,6	47,5	47	39,9

% de població per sota de 2 \$ diaris

	1981	1990	1999	2005
Àsia Oriental	92,6	79,8	61,8	38,7
Xina	97,8	84,6	61,4	36,3
Àsia Meridional	86,5	82,7	77,2	73,9
Índia	86,6	82,6	78,4	75,6
Amèrica Latina	22,5	19,7	21,4	16,6
Àfrica Subsahariana	74	76,2	77,6	73

- D'acord amb les dades del Banc Mundial per al 2002
  - El 21,3% de la població mundial vivia amb menys d'1 \$ al dia.
  - El 52,8% de la població mundial vivia amb menys de 2 \$ al dia.
- El PIB per càpita (creixement econòmic) o (IDH) ens mostren la realitat de la **desigualtat econòmica**:
  - Als països de renda més baixa, els rics acumulen una part molt important de la renda total (en una proporció major que els rics als països de renda més elevada).
  - Les desigualtats econòmiques dintre dels països són molt destacades a Amèrica Llatina i també en països subsaharians que han sigut dominats per una minoria blanca (Sud-àfrica i Zimbàbue).
  - La desigual distribució de la renda pot tenir efectes negatius sobre el creixement econòmic i ser font de conflictitat social i política.
- *“...l'augment de la desigualtat no ha jugat mai un paper rellevant a fer possibles majors taxes d'acumulació de capital no humà, i ha jugat un paper molt crític perquè fa més difícil l'acumulació de capital humà”. (Jeffrey Williamson)*

Àsia: els tigres asiàtics i la convergència

- Èxit econòmic i reducció de les diferències en renda per càpita amb els països més avançats => **convergència**.
- L'emergència dels **tigres** asiàtics: Corea del Sud des dels anys 1960; se sumen Hong Kong, Taiwan i Singapur; des de finals dels 1980 s'hi uneixen Malàisia, Tailàndia i Indonèsia.
- Als anys 1990 s'hi incorporen amb molta força **Xina** i **l'Índia**.
- Una part important del Tercer Món duu a terme la transició cap al Primer Món: **Països que aprofiten els avantatges de la globalització**.

Evolució de l'ingrés per càpita als països d'Àsia Oriental (\$)

País	1960	1970	1980	1990	1999
Japó	2.532	9.718	14.210	20.754	24.898
Hong Kong	3.262	6.256	11.878	19.794	22.090
Singapur	2.920	5.875	11.814	18.437	20.767
Rep. de Corea	1.040	1.934	3.806	8.264	15.712
Tailàndia	1.200	2.045	3.015	5.422	6.132
Malàisia	2.832	4.004	5.064	6.903	8.209
Indonèsia	1.045	1.160	1.919	2.953	2.857

■ TABLE 1.1 East Asia Has Been Growing More Rapidly Than All Other Regions
percent GDP growth, 1980-2004

Region	1980-84	1985-89	1990-94	1995-99	2000-04
East Asia and Pacific	7.2	7.8	9.4	6.8	7.2
Latin America and the Caribbean	1.4	2.2	3.6	2.4	2.2
Europe and Central Asia	—	—	-5.2	2.0	5.2
Middle East and North Africa	3.8	1.2	4.6	3.4	4.4
South Asia	5.4	6.0	5.0	5.8	5.6
Sub-Saharan Africa	1.6	2.4	0.6	3.6	3.4

Sources: World Development Indicators Database, World Bank, <http://www.worldbank.org/data/datapubs/datapubs.html>; Global Development Finance Database, World Bank, <http://www.worldbank.org/data/datapubs/datapubs.html>.

A pesar de la diversitat de factors i de les diferències entre països... ¿quins van ser els motors d'aquest creixement?

- **Estabilitat econòmica:** comptes públics sanejats, taxes d'inflació moderades i un baix dèficit extern...
  - Impacte de la inversió privada.
  - Atracció de capitals estrangers.
- **Protecció dels mercats interns.**
- **Paper de l'estat:**
  - Empreses públiques i inversions governamentals.
  - Polítiques públiques: suport a sectors considerats estratègics per a l'economia nacional.
  - Crèdits orientats a indústries d'interès nacional (automotriu, construcció naval, productes químics...).
- **Política comercial** (polítiques de promoció d'exportacions):
  - Fixació de metes d'exportació per a empreses i indústries específiques.
  - Creació d'organismes de comercialització de les exportacions.

- **Millores del capital humà:**
  - Millores en els nivells educatius educació primària i accés a l'educació secundària.
  - Educació universitària: científica i tecnològica.
- **Inversió en R+D** aplicades a activitats industrials i exportació.
- **Obertura** a idees i tecnologies provinents de l'exterior:
  - Política selectiva d'atracció d'empreses multinacionals: companyies que pogueren facilitar la transferència de tecnologia (Corea).
- **Concentració de treballadors** en grans fàbriques organitzades amb una gestió quasi militar:
  - Prohibició de sindicats independents.
  - Forta repressió.
  - Salari molt baixos ("produir primer, redistribuir després").
- **Factors culturals.**

PIB per càpita en dòlars US (PPP)

	1950	1973	2003	1973 (US=100)	2003 (US=100)
United States	9.561	16.689	29.037	100	100
Germany	3.881	11.966	19.144	72	66
Spain	2.189	7.661	17.021	46	59
Japan	1.921	11.434	21.218	69	73
Hong Kong	2.218	7.105	24.098	43	83
Singapore	2.219	5.977	21.530	36	74
Taiwan	924	4.091	17.284	25	60
South Korea	854	2.824	15.732	17	54
Malaysia	1.559	2.560	8.468	15	29
Thailand	817	1.874	7.195	11	25
Iran	1.720	5.445	5.539	33	19
China	448	838	4.803	5	17
Indonesia	840	1.504	3.555	9	12
India	619	853	2.160	5	7
Bangladesh	540	497	939	3	3

Font: Maddison

Amèrica Llatina: les dècades perdudes

- Polítiques d'industrialització per substitució d'importacions (**ISI**) després de la II GM.
- Política comercial orientada al desenvolupament de la indústria naixent a Amèrica Llatina.
- En les tres últimes dècades Amèrica Llatina ha experimentat problemes d'inflació desbordada, dèficit públic i altres desordres monetaris => **inestabilitat macroeconòmica**.
- Factors polítics: règims **dictatorials**.
- Factors econòmics i socials: elevada **desigualtat** en la distribució de la renda, elits a prop del poder polític.

- Fort endeutament => **crisis de deute extern** als anys 1980. Crisis del deute a Mèxic (1982), i es contagia a altres països.
- Abandonament progressiu de les polítiques ISI i adopció de les polítiques neoliberals => el *Consens de Washington*.
- Segon episodi a Mèxic: Crisi Tequila (1994); Més crisis financeres: Argentina (2001), Brasil (2002).

PIB per càpita en dòlars US (PPP)

	1950	1973	2003	1973 (US=100)	2003 (US=100)
United States	9.561	16.689	29.037	100	100
Germany	3.881	11.966	19.144	72	66
Spain	2.189	7.661	17.021	46	59
Chile	3.670	5.034	10.950	30	38
Argentina	4.987	7.962	7.666	48	26
Mexico	2.365	4.853	7.137	29	25
Venezuela	7.462	10.625	6.988	64	24
Uruguay	4.659	4.974	6.805	30	23
Brazil	1.672	3.882	5.563	23	19
Colombia	2.153	3.499	5.228	21	18
Peru	2.308	4.023	4.007	24	14
Ecuador	1.863	3.290	3.419	20	12
El Salvador	1.489	2.342	2.720	14	9
Bolivia	1.919	2.357	2.617	14	9

Àfrica: la trampa de la pobresa i l'endarreriment

- **Recursos naturals:**
  - Diferències de recursos entre els països africans.
  - Del tròpic i la selva a temperatures extremes i escassetat d'aigua a les zones desèrtiques.
  - Altres recursos naturals (minerals, petroli, diamants...) que a vegades han generat més problemes que avantatges: la maledicció dels recursos naturals.
- **Dependència** del sector exterior i del proteccionisme:
  - Exportacions molt concentrades (en productes i mercats).
  - Ex: Nigèria, les exportacions de petroli i gas arriben al 97% del total => vulnerabilitat als xocs externs.

- **Paper de la globalització**
  - Pràcticament no ha arribat capital estranger (¿està canviant amb la IDE Xinesa?).
  - Els africans no han pogut emigrar lliurement.
    - No ha arribat tecnologia punta al continent.
    - La participació d'Àfrica al comerç internacional és marginal.
- Fort dèficit en infraestructures i comunicacions.
- Manca de capital físic i humà.
- Endeutament extern.
- Mala gestió de les polítiques econòmiques.
- Guerra i violència: Angola, Uganda, Sudan, Somàlia, apartheid...

PIB per càpita en dòlars US (PPP)

	1950	1973	2003	1973 (US=100)	2003 (US=100)
United States	9.561	16.689	29.037	100	100
Germany	3.881	11.966	19.144	72	66
Spain	2.189	7.661	17.021	46	59
Tunisia	1.115	2.221	4.968	13	17
Botswana	349	1.123	4.937	7	17
South Africa	2.535	4.175	4.311	25	15
Egypt	910	1.294	3.034	8	10
Morocco	1.455	1.694	2.915	10	10
Senegal	1.259	1.315	1.418	8	5
Nigeria	753	1.388	1.349	8	5
Côte d'Ivoire	1.041	1.899	1.230	11	4
Cameroon	671	1.003	1.187	6	4
Kenya	651	970	998	6	3
Angola	1.052	1.790	871	11	3
Ethiopia	390	630	595	4	2
Central Afr. Rep	772	828	511	5	2

Font: Maddison

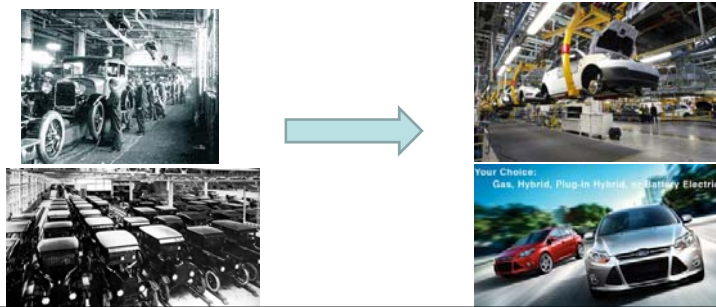
La deslocalització en les economies avançades (Pràctica 8)

- **Causes de la deslocalització:**
  - Factors de localització.
  - Recerca de mercats i evitar barreres aranzelàries.
  - Control de la tecnologia.Afavorit per.....
  - processos de fusions i compres d'empreses;
  - facilitats lligades al desenvolupament tecnològic (costos de transport, comunicacions).
- La “**desindustrialització**” de les economies avançades:
  - Descens del % que representa l'activitat industrial en el total del PIB.
  - Descens del % que representa l'ocupació industrial en la població activa.
  - Encara que no és només conseqüència de la deslocalització, sinó de processos de **canvi econòmic i tecnològic** més profunds.

3. La nova empresa global: Diversitat de formes i estratègies empresarials

- Després de la II GM, model d'empresa basat en el fordisme/ organització científica del treball, formació d'executius, i empresa gerencial => grans corporacions multinacionals.
- Crisi dels 1970: ruptura del model de gran empresa i de producció en massa, i expansió de les TIC.
- Les empreses s'adapten a...
  - Incertesa tecnològica, fragmentació dels mercats i la demanda, i reducció del cicle de vida de les tecnologies i productes.
  - En **conseqüència**, no existeix un model únic ni ideal d'empresa.

- Noves tecnologies de la informació vinculades al sector de l'electrònica => transmissió de la informació + aplicació a màquines i processos productius:
  - Modificació de l'organització del treball.
  - Resultat: transformació en els sistemes de producció: De la producció en massa...
  - ... a l'especialització flexible (demanda fragmentada).

A mitjans dels setanta (1970)

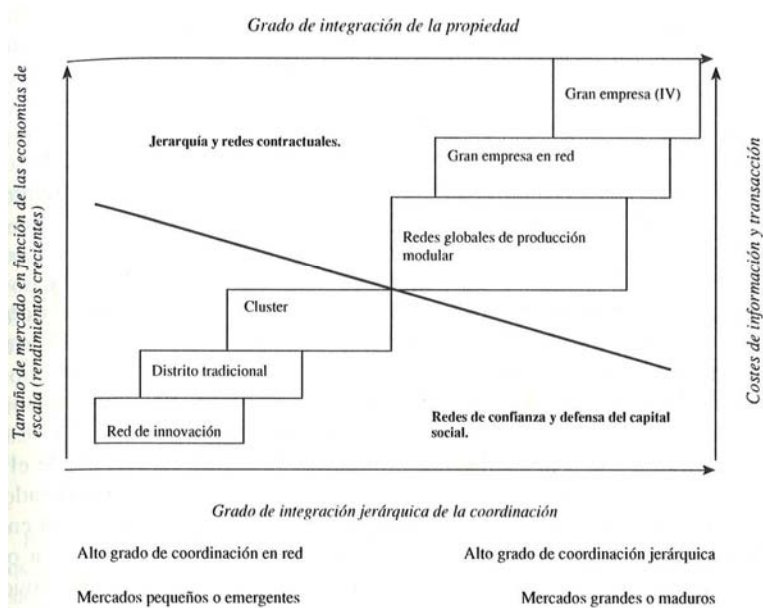
1. Producció flexible artesanal (*districtes industrials*).
2. Producció flexible ajustada (*toyotisme o just in time*).
3. Producció flexible TIME (*Telecommunications, Information, Media, Entertainment*).

Des dels vuitanta (1980)

4. Fabricació en massa flexible, robòtica + informàtica:
  - Reprogramació constant del procés productiu en funció de la demanda.
  - Introduir millores en els processos sobre la marxa, mantenint la innovació i adaptant-se a nous potencials demandants.
  - Ajustar-se als canvis i fluctuacions de la demanda.
  - Reorganització del treball:
    - Disminució de la mà d'obra semiqualficada.
    - Substituïda per robots.
    - Grup molt reduït de mà d'obra altament qualificada encarregada de la programació i control de la producció.

- Tot açò va implicar:
  - **L'abandó** d'un sistema de producció en el moment de major capacitat instal·lada i total estandardització.
  - **Adaptació** al ràpid ritme de canvi tecnològic.
  - **Canvis** en els treballadors: mà d'obra amb coneixements en l'ús d'eines informàtiques i subcontractació de part del procés productiu.
- Aquests canvis també van afectar els serveis (banca i finances).
- Tot això en un context de:
  - Globalització: ampliació de mercats i reducció de costos de transports => aparició del mercat mundial.
  - Reducció proteccionisme (GATT / OMC) => augment de la competència entre empreses.
  - Revolució en la informació: coneixement en temps real de la demanda immediata en qualsevol punt del món.

La diversitat de la competència als inicis del segle XXI

Principals tipus d'empreses

1) Xarxes globals de productors:

- Xarxa jeràrquica integrada per una gran empresa / xarxa de proveïdors en mercats globals.
  - Indústria automobilística.
    - Japó: Toyota.
    - EUA: Ford, General Motors.
  - Sector tèxtil, confecció i calcer.
    - Nike, H&M, Zara, IKEA => *putting-out system* a escala internacional.

2) Xarxes de producció modular (IBM, Apple, Nokia):

- L'empresa es concentra en el disseny, la marca i la distribució, subcontractant la fabricació a altres empreses especialitzades.

3) Els districtes industrials tradicionals:

- PIMES localitzades en un mateix espai geogràfic => concentració.
- Característics de:
  - Indústries madures.
  - La flexibilitat és més important que l'escala.
  - Perills: deslocalització i economia submergida.
- Camper, Picolinos (Espanya) i GEOX (Itàlia): sabaters sense fàbrica => nucli d'una xarxa de productors cada vegada més internacional. En la seu es concentren el disseny, el màrqueting i la comercialització.

4) Xarxes d'innovació:

- Sectors molt complexos tecnològicament: difícil estandardització.
- Important tasca d'investigació, creació i disseny.
- Vinculats a universitats i centres tecnològics.
- Coordinador de la xarxa: un centre tecnològic o una gran empresa-xarxa:
  - Microsoft a Seattle.
  - Silicon Valley, Innovation Institute a San Francisco.

5) Clústers (rajoleres a Castelló):

- Concentració geogràfica d'empreses (de grandària diversa) interrelacionades entre si + institucions de recerca i educació.
- El clúster agrupa proveïdors, empreses de distribució, clients, etc.
- La proximitat redueix els costos de transport.
- Promouen la cooperació i la competència, i també la transferència d'informació.
- Generen un mercat de treball local molt qualificat.
- Augmenten la productivitat de les empreses.

Comparativa

2 RI: gran empresa + concentració empresarial:

- Augment de l'escala mínima eficient.
- Gran empresa integrada verticalment.
- Racionalització de l'organització de l'empresa: estructura multifuncional i multidivisional (EMN) + gestors professionals assalariats.
- Racionalització de l'organització del treball: *taylorisme i fordisme*.

3 RI: Empresa-Xarxa+ PIMES:

- Automatització + especialització en competències i capacitats administratives.
- Desintegració, subcontractació i deslocalització.
- Reorganització de l'empresa: varietat de formes.
- Reorganització del treball: flexibilitat numèrica i funcional, nou taylorisme, grups de treball, teletreball, etc.